

સ્વદેશી આપણામાં રહેલી તે જાવના છે કે જે
આપણને આપણી પાસેની પરિસ્થિતિનો ઉપયોગ કરવા
અને તેની સેવા કરવા તથા દૂરની પરિસ્થિતિનો સાગ
કરવા પ્રેરે છે.

X X X

સ્વદેશી સાંપડા વિના આપણને આગળ જવાનું
જોર જ નહિ મળે. હિંદનો આર્થિક ઉદ્ધાર સ્વદેશીમાં
જ છે એવી મારી દૃઢ માન્યતા છે. સ્વદેશીમાં ધર્મનાં
મૂળ છે. ધર્મનો ત્યાગ કરીને કાંઈ પ્રગ્ન ઉત્પત્તિ પામી
નથી અને પામશે નહિ.

X X X

જો તમને ખાદી ન મળે તો તમે માત્ર કાગોડી જ
પહેરજો, પણ પરદેશી કપડાં તો કઢાડજો જ.

X X X

સૂતર કાચું નથી, પણ હૃદય કાચું છે.

स्वदेशी

આરાં સ્વ. કૃષ્ણાશ્રી
જીવકોર બાઇને
ચરણે

નિવેદન.

અત્રિચ્છ કરોડ 'દેવ' અથવા તેજસ્વી મનુષ્યોથી વસાયેલો ભારત, અને તેટલો મદાન હોવા છતાં, કાંઈ કાગ્યકની મર્યાદા બદલ ન હોઈ શકે. નિરંતર ગોળાકારે ફરતા કાગ્યકના ઉપલા ભાગમાં જ્યારે દિન્દુરથાન હતું—અર્થાત્ આકાશ તરફ તેની ગતિ હતી—એટલે કે 'દેવતાઈ ભાવનાઓ' તરફ દિન્દીઓ નિરંતર ગનિશીલ હતા, તે વખતે ખરેખર તેઓ 'દેવ' હતા; પરંતુ જ્યારે કાગ્યકના નીચલા ભાગમાં તેઓ ગતિ કરવા લાગ્યા અર્થાત્ પૃથ્વી તરફ—જડના તરફ—એમની ગતિ થતી મધ્ય સારે સ્વભાવતઃ એમની દિવ્યતા દર થઈ, એનનશક્તિ યુદ્ધ મધ્ય અને દેહ પશુ કીટવત્ બની ગયો.

પૃથ્વી તત્ત્વ તરફ ખેંચાતું, જડવાદ તરફ આકર્ષણ થતું, અધર્મમાં જઈ પડતું એ બધું એક જ છે. એ રિથિનિર્મા મનુષ્યનો આત્મા સતેલો હોય છે તેથી બીજાના એ તેનું મુખ્ય લક્ષણ બને છે. બીરતાને લીધે એની બુદ્ધિમાંથી નિર્મળતા, તીવ્રતા અને વિશાળતા અદૃશ્ય થાય છે અને બુદ્ધિની એ રિથિનિર્માને લીધે દ્રવિયો આપખુદ બની દેહરાત્ત્વમાં અધોધુધી ઉત્પન્ન કરી શરીરને નિર્માત્ર બનાવી દે છે.

દિન્દુરથાનની એ દશા ચાલી રહી હતી—ચાલી રહી છે. વ્યક્તિઓના દેહરાત્ત્વમાં અધોધુધી ચાલવાને પરિણામે સમાજઅવસ્થા તેમ જ રાજ્યઅવસ્થા અસ્તઅસ્ત થાય એમાં આશ્ચર્ય શું ? રાજકીય પરતંત્રતા એ તે માત્ર વ્યક્તિઓની અધોધુધીનું સ્વાભાવિક પરિણામ છે.

બુદ્ધિમાંથી નિર્મળતા, તીવ્રતા અને વિશાળતાના ગુણો અદૃશ્ય થયેલા હોવાને લીધે આજસુધી દિન્દીઓ દિન્દી રાજકીય પરતંત્રતાને દોષ બદારથી બચી પડેલી ચીજ માનવા હતા અને એ અગળગી—નિદિ સમજની—કાલ્પનિક ચીજ સાથે માર્યા આપવાના હતા.

આરાં સ્વ. દ્વિબાશ્રી
હવકોર બાઇને
ચરણે

નિવેદન.

અનિચ કરેડ ‘દેવ’ અથવા તેજસ્વી મનુષ્યોધી વસાયેલો ભારત, અમે તેટલો મહાન દોવા છતાં, કાંઈ કાળચક્રની મર્યાદા બદલ ન દોષ સો. નિરંતર ગોળાકારે ફરતા કાળચક્રના કિપલા ભાગમાં જ્યારે હિન્દુસ્થાન હતું— અર્થાત્ આકાશ તરફ તેની ગતિ હતી—એટલે કે ‘દેવતા’ ભાવનાઓ તરફ હિન્દીઓ નિરંતર ગતિશીલ હતા, તે વખતે ખરેખર તેઓ ‘દેવ’ હતા; પરંતુ જ્યારે કાળચક્રના નીચલા ભાગમાં તેઓ ગતિ કરવા લાગ્યા અર્થાત્ પૃથ્વી તરફ—જડતા તરફ—એમની ગતિ થતી ગઈ ત્યારે સ્વભાવતઃ એમની દિવ્યતા દૂર થઈ, એતનચક્રિત સૂઝ ગઈ અને દેહ પશુ કીટવત્ બની ગયો.

પૃથ્વી તત્ત્વ તરફ એંચાતું, જડવાદ તરફ આકર્ષણ થતું, અધર્મમાં જઈ પડતું એ બધું એક જ છે. એ સ્થિતિમાં મનુષ્યનો આત્મા સૂતેલો દોષ છે તેથી બીજાતા એ તેનું મુખ્ય લક્ષણ બને છે. બીજાતાને લીધે એની શુદ્ધિમાંથી નિર્મળતા, તીવ્રતા અને વિદ્યાળતા અદશ્ય થાય છે અને શુદ્ધિની એ સ્થિતિને લીધે ઇદ્રિયો આપખુદ બની દેહરાજ્યમાં અંધાધુંધી ઉત્પન્ન કરી શરીરને નિર્માલ્ય બનાવી દે છે.

હિન્દુસ્થાનની એ દશા ચાલી રહી હતી—ચાલી રહી છે. વ્યક્તિઓના દેહરાજ્યમાં અંધાધુંધી ચાલવાને પરિણામે સમાજવ્યવસ્થા તેમ જ રાજ્યવ્યવસ્થા અસ્તવ્યસ્ત થાય એમાં આશ્ચર્ય શું? રાજકીય પરતંત્રતા એ તો માત્ર વ્યક્તિઓની અંધાધુંધીનું સ્વાભાવિક પરિણામ છે.

શુદ્ધિમાંથી નિર્મળતા, તીવ્રતા અને વિદ્યાળતાના ગુણો અદશ્ય થયેલા દોવાને લીધે આજસુધી હિન્દીઓ હિન્દી રાજકીય પરતંત્રતાને કોઈ બદલથી આવી પડેલી ચીજ માનતા હતા અને એ અગ્નણી—નહિ સમજતી—કાલ્પનિક ચીજ સાથે માર્ગા અજાણતા હતા.

તેઓ ધડીમાં એ પરતંત્રતાના ભૂતને એમનો પીછો છોડવા આજીજ કરતા, ધડીમાં ગુસ્સે થઈ તેના ઉપર માથું અધ્ધણતા કે મુક્ષા મારતા. ‘આજીજ’ તેમ જ ‘ગુસ્સો’ એ બંને અશક્તિનાં સંતાન છે એ એમને નિર્મળ, વિકસિત તીવ્ર બુદ્ધિના અભાવે સૂઝ્યું નહિ. પરિણામે આજીજ અને ગુસ્સા દ્વારા તેઓ પોતાને વધારે ને વધારે અશક્ત બનાવતા ગયા.

અધિકારમાં થઈને જ પ્રકાશમાં અવાય છે. નિષ્કળતા જ સફળતાની સીમાએ પહોંચાડે છે.

હિંદી પરતંત્રતા જ્યારે હિંદીઓને અસહ્ય થઈ પડી અને એને હઠાવવાના ઇલાજ (આજીજ તેમ જ ગુસ્સો) તદ્દન નિષ્ફળ નિવડ્યાં, ત્યારે એક વ્યક્તિએ એ ઇલાજોથી હાથ ધોયા. એણે તપ આદ્યું. તપથી બુદ્ધિને નિર્મળ કર્યા બાદ એ બુદ્ધિ વડે મનન કર્યું. એવા મનનને પરિણામે એણે ‘જોયું’ કે રાજકીય પરતંત્રતા એ તો માત્ર વ્યક્તિઓનો અધાધુધીવાળી સ્થિતિનો ‘પડછાયો’ હતો. એને સમજાયું કે ‘પદાર્થ’ ખસે નહિ ત્યાંસુધી ‘પડછાયો’ હરગીઝ ખસી શકે નહિ. એણે શોધ્યું કે જડતા રૂપ ‘પદાર્થ’ ખસેડીને જ હિંદીઓમાં આત્મા-ચૈતન્ય-શક્તિ-બુમારી જગત કરવાથી સામાજિક અધાધુધી તેમ જ રાજકીય પરતંત્રતા રૂપ પડછાયા આપોઆપ અદશ્ય થશે.

પરંતુ આત્માને જગાડવાને આત્મા જ જોઈએ. બુદ્ધિ કાંઈ આત્માને જગાડવાની યોગ્યતા ધરાવતી નથી. જગેલો આત્મા જ સૂતેલા આત્માને જગાડી શકે. બધો આધાર એક ‘જગેલા આત્મા’ પર જ હતો.

એક દીવામાંથી હજારો બત્તી પ્રકટાવી શકાય છે. એક આત્મા કરોડો આત્માને પ્રદીપ્ત કરી શકે. તે તપસ્વીએ પોતાની શુદ્ધબુદ્ધિને હજી આગળ ને આગળ દોડાવી, અને તે બુદ્ધિએ જોયું કે જે ‘એક’ને દૂંઢવો છે તે કાંઈ બહાર દૂંઢી શકાશે નહિ; પોતાનામાં જ તેને દૂંઢવો, પોતાનું જ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રકટાવવું, પોતાનામાં સુષુપ્તિ હાલતમાં રહેલી અસાધારણ શક્તિને પ્રકટ કરવી.

એ છૂપી શોધ બુદ્ધિને પ્રાપ્ત થતાં જ તે તપસ્વીએ સંપૂર્ણ મૌન સાથે આત્મવિકાસનું તપ આદ્યું. ધ્યેય નક્કી કરી, એના ઉપર દૃષ્ટિ સ્થિર કરી, એ ‘લાવના’માં જ પોતાના ‘લાન’ને ઓતપ્રોત કરી એણે યોગ સાધ્યો.

અને યોગને કથી ચીજ અસાધ્ય છે ?

તેણે પોતાનામાં દિવ્ય શક્તિ પ્રકટાવી, અને પંડી જે વડે દિંદી આત્માઓને પ્રદીપ્ત કરવાનો મહાવચ્ચ આરંભ્યો.

એ યોગીને આજે આખી દુનિયા 'મહાત્મા ગાંધી'ને નામે પીછાને છે.

ધર્મઝ્ઞાનિના સમયમાં પરમ પુરુષ ઉત્પન્ન કરવાની અવિચલ કૃતિ' આરતજૂગિએ સંપાદન કરેલી છે. આરતજૂગિના આ ધર્મઝ્ઞાનિના સમયે આરતે મહાત્માજીને ઉત્પન્ન કરીને પોતાની પ્રાચીન કૃતિ' કાયમ કરી છે.

એમનામાં નિર્મળ છુદ્ધિ હોવાને લીધે દોષ પશુ ઘટનાનું આનંદસ્વરૂપ તેઓ સ્વેચ્છાપથી અને સ્વભાવતઃ જ્ઞેષ્ઠ થકે છે. એમની ચિકિત્સાસ્વાભાવિક, નીચ અને નસરપર્સી દોષ ઘટનાનું મૂળતત્ત્વ તેઓને દેખાઇ જાય છે, અને મૂળતત્ત્વ પર જ એમની શક્તિ કામ કરવા લાગી પડે છે.

એમણે વ્યક્તિ તેમ જ સમાજ અને તરફ પ્ધાન આપ્યું છે. વ્યક્તિના આત્માને જગાડવા, તેની છુદ્ધિને નિર્મળ કરવા, તેનાં ચરીરને નીરાળી અને વિકસિત બનાવવા એમણે ઇલાજો શોધ્યા છે અને બતાવ્યા છે; અને સમાજને સંઘટિત કરવા સંઘબળ પ્રકટાવવા, સંઘબળને આકૃં અવશું ન વિખેરી નાખતાં શુદ્ધ છુદ્ધિથી નક્કી કરેલા એક ધ્યેય તરફ જ વહેવડાવવા એમણે યોજનાઓ યોજી છે.

એમણે વ્યક્તિમાં ચૈતન્ય પ્રકટાવ્યું છે, અને વ્યક્તિને ખેડવાનું મુદ્દાલેખ પશુ તૈયાર કરી આપ્યું છે, તેમ જ મુદ્દાલેખ પશુ તે સાથે જ રચી આપ્યું છે, અર્થાત્ વ્યક્તિમત્ત જીવન અને સામાજિક જીવનના કાનુન પશુ ધરી આપ્યા છે.

એમણે મનુષ્યના સર્વ બ્યવહારના બોમિયા તરીકે, ધર્મચુક તરીકે, રાજદારી નેતા તરીકે, સમાજસુધારક અને સમાજન્યવસ્થાપક તરીકે, શિક્ષણસુધારક અને શિક્ષણપ્રચારક તરીકે, વૈદ અને નાલીમદાઓ તરીકે, બાપાર અને દુશ્મનના શિક્ષામુચક તરીકે, સહનિરાસી તરીકે, રાજા તરીકે તેમ જ પ્રેમ તરીકે, શિક્ષક તરીકે તેમ જ વિદ્યાર્થી તરીકે, ઉત્તમમાં ઉત્તમ તેમ જ નમ્રમાં નમ્ર મનુષ્ય તરીકે, જીવન જીવી બતાવ્યું છે અને જીવનદાત્ર પશુ રચી આપ્યું છે.

પણ સત્યાગ્રહનું અણન સજ્જ ભારતપુત્રને આપી, તેઓમાં પોતાની મુશ્કેલી સ્વનંત્રતા પૂર્વા અથવા કરવાની મહત્વાકાંક્ષા પણ જનમત કરી આપી છે.

એને સમયે અવળી શુદ્ધિને સળંગી કરી જુલાને ખરે માર્ગે દોરી જતા એ મહાનુ પુરુષે પોતે પ્રતિપાદન કરેલા-દાખલા ફરીતા સામેના-સર્વવ્યાપક સિદ્ધિને તેમની પોતાની જ વાણીમાં, પ્રસંગ તથા મુનરુક્તિનો ટોપ ન આવે એ જ્ઞાનમાં રાખી, પોષ્યક્રમમાં વિષયનાર સાત્રીય દળે સપ્રમાણુ મોટી સંપોષ્યમી એક વચિન સમાજને પૂરું પાડવાનો આ અમારો નમ્ર પ્રયાસ છે. 'માંધી-ચિદાણુ' નામ આપી આ સર્વજ્ઞ વાંચનનો તેર ભાગમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

પરમુખ્ય અને શુદ્ધિયુગ પર વિશ્વ મેળવી શકે એવું એકનું એક ભગ જે આત્મજગ છે તેને પ્રકટાવનાર 'સત્યાગ્રહ' દોષ સીધી પહેલો એ વિષય લેવામાં આવ્યો છે. સર્વ ધર્મેતિ માન્ય, સર્વ ધર્મોના મધ્યગિદ્ધુ અંત આત્મા સમાન, તથા મહાત્માશુભતા જીવન અને ઉપદેશોના બીજ સમાન 'સત્યાગ્રહ' ને છાંટી બીજા કયા વિષયને પહેલો મુદ્દો સકામ ?

બીજા ભાગમાં 'ધર્મ' વિષય લેવામાં આવ્યો છે. સર્વ ધર્મો અને વ્યવહારોનું અવલોકન પોતાની શુદ્ધશુદ્ધિયા કરવાને પરિણામે મહાત્માશુભ જે કાંઈ આ વિષયમાં કહ્યું છે તે સર્વ ધર્મવાળાઓને માન્ય થાય એવું અને વિકાસક્રમ મુજાડે એવું છે.

મન-વચન-કાયાનું આરોગ્ય કેમ સચવાય એ જતાવનાર 'આરોગ્ય'ને લગતો ઉપદેશ ત્રીજા ભાગમાં છે. 'દેગવણી' ટૂંકી છે અને ટૂંકી હોવી જોઈએ તેને લગતા તેમના દિશાદર્શક વિચારો ચોથા ભાગમાં, અને પાંચમા ભાગમાં 'સ્રીસ્વાતંત્ર્ય'નું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમગ્રવવામાં આવ્યું છે.

દોહતની ઉત્પત્તિ તથા ઉપયોગ વિષેના જ્ઞાનને છઠ્ઠા ભાગમાં અને આર્થિક મુક્તિનો માર્ગ દેખાડનાર 'સ્વદેશી'ને સાતમા ભાગમાં સ્થાન અપાયું છે. રાષ્ટ્રીય એકતાની ભાવનાને પોષનાર તથા પ્રજાની ખામીઓ ખુલ્લી કરી જિંદગી ગુણો અને લવ્ય આદર્શો શીખવનાર 'પ્રજાધારણુ' વિષયક તેમના લેખો આઠમા ભાગમાં સમાવ્યા છે. કૌટુંબિક ક્ષેત્રમાંથી

રાજકીય ક્ષેત્રમાં લઈ જઈ આપણે જીવન વિસ્તૃત કરાવનાર 'રાજ્યનીતિ' વિષયક ક્ષેત્રો નવમા ભાગમાં દાખલ કર્યા છે.

રાજકીય બાજતોમાં એટલો પ્રવેશ કરાવ્યા પંડી-ગોઠવણની એટલી તૈયારી કર્યા પંડી-સ્વમાનનું જાન કરાવી પોતાનામાંથી જુરાઈ લઈ અન્યની જુરાઈનો અસંગ ઉપદેશનાર 'અસહકાર'નું ધાર્મિક અને રાજકીય યુદ્ધ લડવાની તાલીમ આપનારા એમના કથનોનો દરખા, અગિયારમા અને બારમા મળી ત્રણ ભાગમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વિસ્તૃત જાનથી અનુભવાયલા એમના અંગન પ્રસંગો પ્રતીજ્ઞ મુક્તો તથા વિચારોનો તેરમા ભાગમાં સમાવેશ કરી તે ભાગને 'અંગત વિચાર' નામ આપ્યું છે.

મનુષ્યને અને સમાજને નીરાળી, સમર્થ અને સુખવસ્થિત કરવા માટે ઉપયોગી થઈ પડે એવું તેમનું તમામ શિક્ષણ આમાં સમાવેશ પામે છે એમ અમે માનીએ છીએ.

આ અંધાવલિનો લાભ લેવા નાના-મોટા દરેકને, માત્ર તેમ જ શહેરી જીવન જીવનારને, સ્ત્રી તેમ જ પુરુષને, વિદ્યાર્થી તેમ જ શિક્ષકને, વ્યાપારીને, સેવકને, તેમ જ રાજદારી પુરુષોને, ભક્તો તેમ જ ધર્મગુરુઓને આગ્રહપૂર્વક અરજ કરવામાં આવે છે. એમાં સર્વની મુક્તિની સામાન્ય ચાવી પ્રપાલેલી જોવામાં આવશે.

જૂદા જૂદા ધર્મપંથોની ધાર્મિક શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને આ અંધાવલિના વિચારો વાંચી-વંચાવી-સમજાવી ઠસાવવાથી ધર્મની અમ્મી ભૂમિકા તૈયાર થયેલી જણાશે, અને તે ભૂમિકામાં કોઈ પણ ધર્મના ખાસ તત્ત્વો ઉગાડવાનું સહેલાઈથી અને આગ્રહ રીતે જની શકશે.

તમામ ધર્મોના આચાર્યોએ, સાધુ-સંન્યાસી-ગાવા-કૃત્રીર-મુદર્જા-મોલવી-પાદરીઓએ તેમ જ મંદિર-દેવળ-દેરાસર-મસ્જિદ-ઉપાશય-અગિયારી-ધર્મશાળા તથા મુસાફરખાના ઉપર કાણ ધરાવનારાઓએ આ તેર પુસ્તકો પોતાને લઈ આવનાર જનાર સર્વેને વાંચવા માટે ખુલાસા રાખી તે મારફત દેશની તથા ધર્મની વર્તમાન સ્થિતિનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરી-કરાવી પોતાના ઉપદેશનો પ્રવાહ સમયનુસાર બદલી-બદલાવી પ્રજામાં ધર્મજાવના જનમત કરવા માટે સતત પ્રયત્ન કરવાનું વિનંતિ છે.

પુસ્તકોમાં નહિ આવેલા એવા કોઈ પણ આધારભૂત વિચાર અમર સિદ્ધાંત તરફ અમારું ધ્યાન ખેંચવામાં આવશે, અમર બીજી કોઈ રીતે આ પુસ્તકો વધારે ઉપયોગી બનાવી શકાય તેવી સૂચનાઓ મળશે તો અમે તે માટે આભાર માનીને બીજી આવૃત્તિ વખતે મહેલી સૂચનાઓનો ઉપયોગ કરીશું.

મહાભાઈ તેમ જ તેમના સિદ્ધિ જાહેર મિત્રકત હોય આ પુસ્તકોનો 'કોપીરાઈટ' અમે રાખ્યો નથી, એટલે કોઈ પણ માણસ કોઈ પણ ભાષામાં કોઈ પણ ઠેકાણે અસલ અમર ભાષાંતર કરી છાપી-છપાવી વેચી શકે છે.

આ પુસ્તકોનાં ગુજરાતીમાંથી જૂદી જૂદી ભાષાઓમાં ઉત્તમ ભાષાંતર કરી શકે એવા ચારિત્ર્યવાન સત્યામવીઓને તે કામ તાકીદે ઉપાડી લેવા વિનંતિ છે.

મહાભાઈના સિદ્ધિના ઠેકા રૂપ અમર તે સિદ્ધિને આમળ વધારે તેવા યોગ્યતાના ધર્મના ઉત્તમ દહતો અમર સિદ્ધિ પૂરા પાડી શકે તેવા સ્વાયંભાગીઓને તેનું કામ તાકીદે ઉપાડી લેવાની પણ અમારી તેટલી જ નમ્ર અરજ છે.

ખરા ઉત્સાહથી અને સ્વાયંભાગી આ દિશામાં કોઈ પણ કામ કરવાનું માથે લેનારને અમારાથી બની શકેલી દરેક મદદ કરીશું.

જે જે પ્રકારોના પુસ્તકોમાંથી મહાભાઈની વાણીને સંમત કરવામાં આવ્યો છે તે બધાનો તથા આ કાર્યમાં મદદ કરનાર, અમારા કાર્યાલયના સેવાશક્તિવાળા બાઈઓ સહિત સર્વેનો અનુકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

મહાત્માજીના જીવનની રૂપરેખા.

તા. ૨ ઓક્ટોબર ૧૮૬૯ ના રોજ પોરબંદરમાં જન્મ; પિતાજી નામ કરમચંદ ગાંધી, જે પ્રથમ પોરબંદર અને પછી રાજકોટના દિવાન હતા; કેળવણી: કાઠિયાવાડ હાઈસ્કૂલ, લંડન યુનિવર્સિટી અને ધનર ટેમ્પલ; ૧૮૮૧ માં શ્રીમતી કસ્તુરબાઈ સાથે લગ્ન; ૧૮૯૧ માં મુંબઈ હાઈકોર્ટના એડવોકેટ; ૧૮૯૩ માં દક્ષિણ આફ્રિકાની મુલાકાતે; ગોરાઓનો વિરોધ છતાં સુપ્રિમ કોર્ટના એડવોકેટ તરીકે દાખલ થયા; ૧૮૯૪ માં 'નાતાલ હિંદી મહાસભા'ની સ્થાપના કરી; ૧૮૯૫ માં આફ્રિકાના હિંદીઓના હક્કના રક્ષણ માટે હિંદમાં ચળવળ ચલાવી; દક્ષિણ આફ્રિકાના વિરોધીઓને હાથે રચાયેલા કારસ્થાન પ્રમાણે દક્ષિણ આફ્રિકા પાછા જતાં કિનારા પર ઉતરતાં જ તેમનું 'ખૂન થતું' સાંના પોલિસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટની પત્નીએ અટકાવ્યું; ૧૮૯૯ માં બોઅર લડાઈમાં ધવાયેલા યોદ્ધાઓની સારવાર કરનારી એક ટુકડીની સરદારી લીધી; ૧૯૦૧ માં તબિયત સુધારવા હિંદમાં પાછા ફર્યા; કલકત્તામાં ભરાયેલી ૧૭ મી મહાસભામાં ભાગ લીધો; દક્ષિણ આફ્રિકાના હિંદીઓના મુકદ્દમા ઉપર વિચાર ચલાવવા માટે નિમાયેલા મી. એમ્બરલેન આગળ તે રજુ કરવા નાતાલ પાછું જવું પડ્યું; ટ્રાન્સવાલની સુપ્રિમ કોર્ટના એટર્ની તરીકે નામ નોંધાવ્યું; 'ટ્રાન્સવાલ બ્રિટિશ ઇન્ડિયન એસોશિએશન'ની સ્થાપના કરી તેમ જ તેના મંત્રી તથા કાયદાના સલાહકાર થયા; 'ઇન્ડિયન એપિનિયન' નામનું પત્ર ૧૯૦૩ માં શરૂ કર્યું; ૧૯૦૪ માં દક્ષિણ આફ્રિકાના મજૂરો અને માલિકો વચ્ચે ચાલેલી તકરારના પરિણામે થયેલા અનુભવ ઉપરથી અને રસિકનની તેમના ઉપર થયેલી અસરથી 'દિનિક્ષ-નિવાસ'ની સ્થાપના ૧૯૦૪ માં કરી; તે જ સાલમાં જોડાનીસગર્માં મરફી અટકાવવાનું કામ કર્યું; ૧૯૦૬ માં ઝુલુ બળવા વખતે મુડર્ફા ઉંચકનારાઓની સરદારી લીધી; 'એશિયાટિક સો' નામના કાયદા સામે

અગવળ થઈ કરી; સત્યામદની લાગ અરંભી; ૧૬૬૫માં અને ૧૬૬૬માં
 'ગોપી-રમટસ' નામક સમાધાન થયું; આ સમાધાનથી દિંદના નામે
 બેખમાયા છે એમ માનનાર એક દિંદી પાણે તેમના ઉપર ધ્રુવપાતક
 ક્રમણ કર્યો; જનરલ રમટસે સમાધાનની સરતો કબૂલ કર્યા પછી તે ફરી
 જવાથી લાગત ફરીથી ઉપાડી; ૧૬૬૫માં અને એક મળી; ૧૬૦૮ માં 'દિંદ
 સ્વરાજ્ય' લખ્યું; ૧૬૦૯ માં ઉર્મીમાંની મુલાકાત લીધી; ૧૬૧૧ માં તારારનો
 તોડ આપ્યો; ૨૬. ગોખલેએ દક્ષિણ આફ્રિકાની મુલાકાત લીધી; ૧૬
 પાઉડનો કર નાબૂદ કરવાના અપાયેલા વચનનો ભંગ ૧૬૧૩ માં થવાથી
 ફરી સત્યામદ થઈ ગયો; ૧૬૧૪ માં ઉર્મીમાંની મુલાકાત
 લીધી; ૧૬૧૫ માં દિંદ પાછા ફર્યા; તે જ વર્ષના મે માસમાં 'સત્યામદ-
 આશ્રમ'ની સ્થાપના કરી; ૧૬૧૭ માં ચંપારણની કુચિ મવા; ૧૬૧૮ ના
 માસમાં ખેડા જીલ્લાના સત્યામદનું મંડાણ તેમની આગેવાની નીચે થયું;
 અને જૂનમાં સજા થવા; તે જ સાલમાં દિલ્હીની શુદ્ધપરિષદમાં બામ
 લીધા; અને ખેડામાં લશ્કર ભરતીનું કામ કર્યું; ૧૬૧૯ માં 'વંગ
 ઇન્ડિયા' અને 'નવજીવન'નું તંત્રીપદ સ્વીકાર્યું; 'રૉલિટ' કાયદા સામે
 ૧૬૧૯ ના એપ્રિલની છઠી તારીખે સત્યામદનો આરંભ કર્યો; તેથી
 આખા દેશમાં જાગૃતિ આવી ગઈ; દિલ્હી જતાં તેમને સરકારે અટકાવ્યા;
 સરકારે તેમને મિરજાતર કર્યા એમ સમજવાથી લેણાએ પંજાબ,
 અમદાવાદ વિગેરે સ્થળોએ બારે રમખાણ મચાવ્યા; દિલ્હી જતાં
 રસ્તામાંથી તેમને મુંબઈ પાછા લાવવામાં આવ્યા; ૧૬૧૯ ના નવેમ્બરમાં
 દિલ્હી ખિલાફત પરિષદને ખિલાફતની મળવળ ઉપાડી લેવાની સલાહ
 આપી; અમૃતસર મહાસભામાં 'સુધારા' ના અમલ માટે સહકારનો ઉપદેશ
 કર્યો; પરંતુ પંજાબ-ખિલાફતના બનવોથી સહકારની સર્વ આશા બચત
 જતાં ૧૯૨૦ માં કલકત્તા મહાસભાની ખાસ બેઠકમાં અસહકારનો
 ઠરાવ પાસ કરાવ્યો; તે જ સાલના નવેમ્બરમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠની
 સ્થાપના કરી; નાગપુરની મહાસભાની બેઠકમાં મહાસભાનું ધ્યેય નક્કી કરાવ્યું;
 ૧૯૨૧ ના એપ્રિલમાં બેજવાડાનો કાર્યક્રમ નક્કી કર્યો; તે જ સાલની ત્રિશમી
 જૂન પહેલાં 'તિલક સ્વરાજ્ય ફંડ'માં કરોડ રૂપિયા એકઠા કરાવવામાં
 સાધનજૂત બન્યા; મુંબઈમાં ચણેલાં તોફાનની ચાંતિ કરાવી; અમદાવાદ
 મહાસભાની બેઠક વખતે ટીકેટર નિભાવા; ૧૯૨૨ માં બારડોલી તાલુકામાં

૨૦.	વેપારીઓની સંક્રામણ	૯૧
૨૧.	વેરિયો	૯૫
૨૨.	પ્રચાર	૧૦૨
૨૩.	અયોગીમાં વિધિ	૧૧૦
૨૪.	દેવી રામ-પ્રાદની કરમ	૧૧૫
૨૫.	અયોગીમાં સહકાર	૧૨૦
૨૬.	સર્વને વિદાંતિ	૧૨૩
૨૭.	વણુકરને પોષ	૧૨૬
૨૮.	મુનરને તાંતમે સ્વરાજ્ય	૧૨૯
૨૯.	મુગે કમલ	૧૩૯
૩૦.	સુવ પ્રજાપતિ	૧૪૨
	આદિત્યની નેત્રિ	૧૫૧

ગાંધી=શિક્ષણ.

સ્વદેશી.

૧. સ્વદેશીભાવના.*

૧. ૧ મેં બહુ વિચાર કર્યા પછી સ્વદેશીનું શિક્ષણ બાંધ્યું છે, અને મને લાગે છે કે તેનાથી મારે કહેવાનો બાવાર્થ બહુ સારી રીતે સમજી શકાશે. સ્વદેશી આપણામાં રહેલી તે ભાવના છે કે જે આપણને આપણી પામેની પરિસ્થિતિનો ઉપયોગ કરવા અને તેની મેવા કરવા તથા દૂરની પરિસ્થિતિનો સામ કરવા પ્રેરે છે. દાખલા તરીકે, મારામાં સ્વદેશીભાવના હોય તેા ધર્મના વિષયમાં મારે મારા આપણના ધર્મને જ વળગી રહેવું જોઈએ. નેમ કરવાથી હું મારી નિકટની ધાર્મિક પરિસ્થિતિનો ઉપયોગ કરું છું. જો મને તેમાં ખામી જણાય, તો તે દૂર કરીને મારે તેની સેવા કરવી જોઈએ. રાષ્ટ્રીય વિષયમાં, મારે દેશી સંસ્થાઓનો જ ઉપયોગ લેવો જોઈએ, અને તેની પૂરવાર થયેલી ખર્ચાઓ કઠાડી નાખીને મારે તેની સેવા કરવી જોઈએ. આર્થિક વિષયમાં મારી પાંચ વસનાસઓએ ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓનો જ મારે ઉપયોગ કરવો જોઈએ, અને જે ઉદ્યોગમાં ન્યૂનતા જણાય તે દૂર કરી તેને પગભર કરી મારે તેની મેવા કરવી જોઈએ. એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જો સ્વદેશીભાવનાનુસાર આચરણ કરવામાં આવે, તો સત્યયુગ જરૂરી આવે.

* આ ભાષણ ૧૯૧૧ માં મહાત્મા ભગવંતી મિશનરી ઠાં. ફર-૨માં આપવામાં આવ્યું હતું.

૨. સ્વદેશીનાં ઉપર વલુ વેલા ત્રણ ક્ષેત્રોનો આપણે ટુંકમાં કરીશું. હિન્દુધર્મ પરંપરાને જાળવી રાખે છે, તેથી તે સત્તાવાળો થયો છે. આમ થવાનું કારણ એ છે કે તેનાં મૂળમાં સ્વદેશી ભાવના રહેલી છે. તે અત્યંત સહિષ્ણુ છે, કારણકે તે કાંઈ પામે ધર્મ ફેરબદલી કરાવતો નથી, અને જેમ તેનો વિકાસ ભૂતકાળમાં થતો જણાય છે તેમ આજે પણ થઈ શકે છે. કેટલાક ખોટી રીતે માને છે તેમ હિન્દુધર્મને બૌદ્ધધર્મને હાંકી કહાડ્યા નથી, પરંતુ તેણે તે ધર્મને પોતાનામાં જ મેળવી દીધો છે. સ્વદેશીભાવનાને લઈને હિન્દુ પોતાનો ધર્મ બદલવા ના પાડે છે. તેમ કરવામાં તેની એવી કંઈ ખાસ માન્યતા હોતી નથી કે હિન્દુધર્મ સર્વોત્તમ ધર્મ છે, પરંતુ તે જાણે છે કે પોતે તેમાં સુધારા દાખલ કરીને તેને ન્યૂનતારહિત બનાવી શકે છે. જે મેં હિન્દુધર્મ વિશે કહ્યું છે તે હું મારું છું કે જગતના બીજા મોટા ધર્મોને પણ લાગુ પડે છે. છતાં એટલું તો ખરું છે કે હિન્દુધર્મની બાબતમાં આમ ખાસ કરીને છે.

૩. હિન્દુમાંની મોટી ધર્મપ્રચારક સંસ્થાઓએ હિન્દુ માટે જે કંઈ કયું છે અને કરે છે તે વાસ્તે હિન્દુ તેનો બહુ ઝણી છે. પરંતુ જો આ સંસ્થાઓ ધર્માન્તર કરાવવાની પ્રવૃત્તિ છોડી દઈ માત્ર પરોપકારી કાર્યો ચાલુ રાખે, તો શું તેઓ વધારે લાલું ન કરી શકે અને ધર્મનાં મૂળતત્ત્વની સેવા વધારે સારી રીતે ન કરી શકે? હું અંતઃકરણપૂર્વક અને વિનયપૂર્વક આ સૂચના કરું છું. વળી આ વિચાર રજુ કરવા માટે મેં કંઈક અધિકાર મેળવ્યો છે. મેં બાઈબલનો અભ્યાસ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. હું મારા ધર્મપ્રત્યેમાં તેની ગણતરી કરું છું. મારા હૃદય ઉપર “સર્મન ઓન ધી માઉન્ટ” ના રહસ્યે લગલગ લગવદ્દગીતા જેટલી જ અસર કરી છે. “લીડ કાઇન્ડલી લાઇટ” અને તેના જેવાં બીજાં દૈવી પદો લક્ષિતપૂર્વક ગાવામાં હું કાંઈ ખ્રિસ્તીથી ઉતરું એમ નથી.

૪. હું ખ્રિસ્તીધર્મના જૂદા જૂદા સંપ્રદાયના ધર્મપ્રચારકના સમાગમમાં આવ્યો છું, અને તેઓમાંથી કેટલાક સાથે તો હું આજ દિન સુધી મિત્રતા ભોગવવા લાગ્યશાળી થયો છું. એટલે તમે કદાચ માન્ય કરશો કે મેં ઉપલી સૂચના એક ધર્માધિ હિન્દુ પેદે નથી કરી, પરંતુ ખ્રિસ્તી-ધર્મ માટે માન ધરાવનાર એક નવ્ર અને નિષ્પક્ષપાત ધર્મના વિદ્યાર્થી

તરીકે કરી છે. એમ તો નહિ હોય કે " જો થી અંદુરો આવ થી વડા " એ સદેશ કંઈક સંકુચિત રીતે સમજવામાં આવ્યો હોય અને તેનો ભાવ બહાષ જવાયો હોય?

૫. આની તો ના નહિ જ પાડવામાં આવે, અને આ હું અનુભવથી કહું છું કે ધણી ખરાબે ધર્માન્તર કેવળ નામનો જ કર્યો હોય છે. દેટલાકા ઉપરેયની ઉત્તમતાને લીધે તેમ કરતા નથી, પરંતુ બૂખમરાને લઈને તેમ કરવા દોરાય છે. દરેકની બાબતમાં ધર્માન્તરથી એક એવો દોષ રહી જાય છે કે જે અપરિહાર્ય છે. આ પણ હું અનુભવથી જ કહું છું કે દરેક દરેક મોટા ધર્મમાં નવજીવનની પ્રાપ્તિ અને અંતરનો વિકાસ પૂર્ણ રીતે થઈ શકે છે. વળી હું એમ કહેવા છું કે યુરોપમાં વિમલથી થયેલા બધું કર અભાચારથી એમ જણાય છે કે સાંતત્યની પ્રતિ નેઝરથવાસી જીવસનો સદેશ યુરોપમાં ભાગ્યે જ સમજવામાં આવ્યો છે, અને વખતે તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા માટે પૂર્વની મદદ પણ લેવી પડે.

૬. હું નથી માની શકતો કે ધર્મનો રાજકીય પ્રતિ સાથે સંબંધ નથી. ધર્મથી છૂટી પડેલી રાજકીય પ્રતિને રાજની પેઠે અભિસંસ્કાર કરવો જોઈએ. અને લાગે છે કે ધર્મને રાજકીય પ્રતિથી છૂટા પાડવામાં આવ્યો ન હોત તો બનેલી ધણી વાર થતી જણાય છે એવી અધોમતિ થઈ ન હોત. કાંઈ એમ નથી માનવું કે દેશનું રાજકીય જીવન સારી રીતિમાં છે.

૭. સ્વદેશીભાવનાનું પાલન કરવો હોવાથી હું દેશી સંસ્થાઓ ઉપર માર લક્ષ્ય આપું છું, એટલે હું આશ્ચર્યચકિતને જ વળગી રહું છું. દિલ ખરેખર એક પ્રગલ્ભતાક દેશ છે, અને તેને લઈને જ તે અભારમુખી તેના ઉપર કરવામાં આવેલા દરેક પ્રહાર સામે ટકી શક્યું છે. રાજ અને અમીરા, પડી તેઓ દિલ દો કે પરદેશી દો, તેઓ માત્ર કર ઉપરાવવાના પ્રસંગ ઉપર વિચાર જનસમૂહના સજ્જમાં આવતા, અન્યથા તેનું લાગ્યે જ જનનું પ્રગલ્ભ પણ રાજને રાજનો ભાગ આપી છૂટી, અને પડી પાતળી સ્ત્રિમાં આવે તેનું ધણું મે કરતી. સાનિત્ય વિસ્તૃત નિષ્કરણ પ્રગલ્ભ પામિંદ જાવિશને પૂરી પાડતું એટલું જ નહિ, પરંતુ તેની રાજકીય આપરવજાને પણ પડેલી વળતું. આશ્ચર્યને

ગ્રામ્યવ્યવહાર સાતિબધારણ દ્વારા ચલાવતા; અને તેનાથી જ રાજ્યસત્તાના જૂલમની સામે થતા. જે પ્રજા સાતિબધારણ ઉત્પન્ન સમર્થ થઈ છે તેમાં વ્યવસ્થા કરવાની અદ્ભુત શક્તિ નથી અ અધટિત છે.

૮. સ્વદેશીલાવનાના લાગથી બહુ હાનિ પહોંચી છે, અમે કેળવાયલા વર્ગે અમારું શિક્ષણ વિદેશી ભાષા મારફત લીધેલું હોવાથી પરિણામે અમે અમારા જનસમૂહ ઉપર અસર કરી શક્યા નથી. અમે જનસમૂહના પ્રતિનિધિ થવા ઇચ્છીએ છીએ, પરંતુ તેમાં અમે નિષ્ફળ નિવડીએ છીએ. લોકો અમેજી અમલદારો કરતાં અમારી કદર વધારે કરતા નથી. આ એમાંથી એક વર્ગ તેઓના અંતરપટ ઉપર સંસ્કાર પાડી શકતા નથી. લોકોની અભિલાષાઓ અમારી અભિલાષાઓ નથી એટલે અમારી વચ્ચે અંતરાય પડ્યો છે. ખરી રીતે જોતાં તમને જણાશે કે અમારામાં વ્યવસ્થા કરવાની શક્તિ નથી એમ નથી, પરંતુ પ્રતિનિધિઓ અને જેઓના અમે પ્રતિનિધિ થવા ઇચ્છીએ છીએ તેઓ અને વચ્ચે સંબંધ નથી.

૯. છેલ્લા પચાસ વર્ષ દરમિયાન અમને અમારી માતૃભાષામાં શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હોત, તો અમારા વડિલોને, અમારા નોકર ચાકરોને, અમારા પાડોશીઓને અમારાં જ્ઞાનનો લાભ મળ્યો હોત. ખોટા અને રાજ જેવાની શોધો રામાયણ અને મહાભારતની પેઠે ધરધરનો ખજાનો થઈ પડી હોત. અત્યારે તો તે શોધો પરદેશીઓએ કરેલી શોધો જેટલી જ લોકોને અજાણી છે. વિષયમાનનું શિક્ષણ માતૃભાષા દ્વારા આપવામાં આવ્યું હોત, તો હું એમ કહેવા હિંમત કરું છું કે તેનો વિદ્યાસ આશ્રય-કારક રીતે થયો હોત, ગ્રામ્યજીવનમાં અને એવા આગ્ર પ્રત્યેકોનો નિવેડો ક્યારેના આવી ગયો હોત, ગ્રામ્યવ્યવસ્થા અત્યારે વિગત રીતે જીવંત સ્વસ્થાઓ બની હોત, અને હિંદુ ગ્રામ્યજીવન અત્યારે રાજાની પરિસ્થિતિને અનુકૂળ એવું સ્વચ્છ જાગરા થયું હોત. પણ નવારોસ માટે હજી પણ મોડું થયું નથી.

૧૦. હવે હું સ્વદેશીનો છેલ્લો જાગ્રદાર થઈ જઈ છું. આશિષ અને આશીર્વાદ જીવનમાં સ્વદેશીનો લાભ લેવાથી જીવંત હાનિ પહોંચી છે. લોકોની અસંત મરીબાઈ તેને આત્મી છે. હિંદી બહારથી એક પણ

જ્યુસ આપાર અથે અદિ ભાવવામાં આવી ન હોત, તો હિંદ આને
હિંદ દેખતી જલકાતી બમિ થઈ રહી હોત. પરંતુ તેવું ભાવ ન જ હવ.
આપણે લોખી બંધા દતા.

૧૧. હિંદમાંનું પણ તેમ જ હવ. તેવું પોતાની નીતિ બદલે. કરી છે
કે હિંદીઓના હિત માટે જ તે હિંદને સંભાળે છે. અને આ અર્થ હોય, તો
લોકસભાએ વચ્ચે આવવું નહિ જોઈએ; અને જો સ્વદેશી સિદ્ધાંત સમીપ
હોય તો લોકસભાએ વચ્ચેથી ખસી જવામાં કંઈ નુકસાન નહિ થાય.
જો કોઈ કાણુબર તો તેને ધક્કો પહોંચવા જેવું લાગશે.

૧૨. વેર લેવાના ભાવથી ઉપાડવામાં આવેલી આંધોડની ચળવળ
જેવી સ્વદેશીની ચળવળને હું લેખતો નથી. હું તો તેને સૌ કાંઈને પાળવાના
ધાર્મિક નિષ્ઠા તરીકે માનું છું. હું અર્થસાક્ષી નથી, પણ મેં કેટલાક
એવા મથે. વાંચ્યા છે કે જેના ઉપરથી મને જણાય છે કે હિંદમાં પોતાને
જોઈતી બધી વસ્તુઓ ઉપજાવીને પોતાનું પોષણ કરી શકે એમ છે. આ
વાત સાવ હસી કહાડવા જેવી લાગશે. અને તેમાં સત્ય ન હોય શકે એનો
સાથી સરસ પૂરાવો આ આપવામાં આવશે કે દુનિયાના સાથી મોટા
આવાત કરનારા દેશોમહિનો તે એક છે. પરંતુ હિંદ પોતાનો નિભાવ
ન કરી શકે લાંબુથી તેના માટે લોકસભા કે પછી બીજા કોઈ દેશની
ઉપાધિ કરવી શક્ય નથી. અને પોતાની હદમાં જ પોતાની જરૂરિયાતોને
પહોંચી વળવા માટે જોઈતી દરેક વસ્તુ તે પેદા કરે તો જ હિંદ પોતાનો
નિભાવ કરી શકે.

૧૩. ગાંડી અને નાચકારક હરિશ્ચંદ્ર, જે અંદર અંદર લડાવી મારે છે,
જે ખાર અને બીજા અનેક દોષોને પોષે છે, તેનાં વખતમાં હિંદને પડવાની
જરૂર નથી, હિંદે પડવું નહિ જોઈએ, પરંતુ તેના મોટા કોશાધિપતિઓને
દુનિયાની સાથે હરિશ્ચંદ્રમાં ઉતરતાં કાણુ રોકી શકશે? અચિત કાવલથી
તેમ થઈ શકશે નહિ. છતાં પ્રજામનનું દબાણ અને યોગ્ય શિક્ષણ મનમાનનું
મણું પે કરી શકે એમ છે.

૧૪. મારી મુસાફરી દરમિયાન જેટલા અને તેટલા વચ્ચેકરોને મળવા મેં
ખાસ પ્રયત્ન કર્યો હતો. એક પછી એક કુટુંબને એક વખત આજ્ઞાવી
બોમવતા આજ્ઞાદાર ધધામાંથી ફરેમ થતા જોઈ, માંદું હેયુ પીડાયુ હવું.

આપણે સ્વદેશી સિદ્ધાંતનું પાલન કરતા હોઈએ તો તમારી અને મારી આ કરજ છે કે આપણી જરૂરિયાતો પૂરી પાડી શકે એવા પાડોશીઓ શોધી કહાડવા જોઈએ, તથા જેઓને તે કામ કરતાં નથી આવડતું તેઓને તે શીખવાડવું જોઈએ. [હું એમ માની લઉં છું કે] આપણા કેટલાક એવા પાડોશીઓ છે કે જેઓ ઉપયોગી ધંધાની શોધમાં છે. આમ થશે ત્યારે જ હિંદનું દરેક ગામડું પોપણુ અને રક્ષણ માટે પોતાના ઉપર જ આધાર રાખતું બનશે, અને જે વસ્તુની સ્થાનિક પેદાશ નહિ જ હોય તેવી જ જણુસોની આયાત તથા નિકાસ કરશે.

૧૫. પ્રજાને જો એક વખત એવી ખાત્રી થઈ જાય કે તેઓનો ધર્મ માત્ર હિંદમાં જ બનેલા કપડાં પહેરવાનો અને હિંદમાં જ ઉત્પન્ન થયેલો ખોરાક લેવાનો છે, તો પછી તેઓ ખીજાં કાંઈ કપડાં પહેરવા અથવા ખીજાં કાંઈ ખોરાક લેવા લલચાશે નહિ. લૉર્ડ કર્ઝને ચ્લા પીવાનો રિવાજ દાખલ કર્યો તેથી પ્રજા આ નુકસાનકારક વસ્તુનો ભોગ થઈ પડતી જણાય છે. તેણે સેંકડો અને હજારો સ્ત્રીપુરુષની હોજરીને નુકસાન પહોંચાડ્યું છે. અને તેઓની દૂંઝી આવક ઉપર તે એક વધારે પડતા ભોગ રૂપ થઈ પડી છે.

૧૬. જીવનની કાંઈ પ્રવૃત્તિમાં કાયદો વચ્ચે પડે એ મને ઇષ્ટ નથી. કાયદો ગમેતેવો હોય તોપણુ એક પ્રકારનું અનિષ્ટ જ છે. તેમ છતાં, પરદેશી માલ ઉપર કડક આમાત વેરો નાખવામાં આવે તો હું તેને ચલાવી લઈશ, બદ્દે વધાવી લઈશ, તેનો ખચાવ કરીશ. નાનાલની બ્રિટિશ સંસ્થાને મોરિસિયસ નામની ખીજી બ્રિટિશ સંસ્થાનમાંથી આવતી ખાંડ ઉપર જગાત નાખી પોતાના ખાંડના ઉદ્યોગનું રક્ષણ કર્યું હતું. હિંદનો વ્યાપાર હિંદની મરજી ઉપરાંત અરક્ષિત રાખી દેવાનો હિંદના સંબંધમાં પાપ કયું છે. તેમ કરવામાં વખતે તેને અમૃત મળ્યું હશે, પરંતુ આ દેશને તો તે ઝેર રૂપ થઈ પડ્યું છે.

૧૭. ઘણી વાર એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે આર્થિક જીવનમાં તો હિંદ સ્વદેશીનો સ્વીકાર કરી શકે એમ નથી. જેઓ તરફથી આ વાંધા રજૂ કરવામાં આવે છે તેઓ સ્વદેશીને જીવનના એક નિયમ તરીકે નથી ગણતા. તેઓની નજરે આ કેવળ દેશાભિમાનથી પ્રેરાયેલો પ્રયત્ન છે, અને તેમાં કાંઈ પણ જાતનો આત્મત્યાગ કરવો પડે તો તે છોડી દેવા જેવો છે.

૧૮. આમજ આપવામાં આવેલાં લક્ષણો પ્રમાણે સ્વદેશી એક ધાર્મિક નિયમ છે, અને કદિ કોઈ વ્યક્તિને ચારીરિક અગવડ વેઠવી પડે તોપણ તેનો વિચાર-કર્મા વિના તેનું પાલન કરવાનું છે, અને તેમ કરવા જતાં એક સોષકે ટાંકણી વાપરવી હોયી દેવી પડે, કારણકે આ વસ્તુઓ દિંદમાં નથી જનતી, તો તેથી આપણને મુઝવણ થવી ન જોઈએ. સ્વદેશી પાળનાર સેંકડો જણુઓ જે આજે તેને જરૂરની જણાય છે તે વિના ચકાવી રેતાં શીખે છે. વળી સ્વદેશીધર્મ પાળવો શક્ય નથી એવી દલીલ કરી જેઓ સ્વદેશી હોયી દે છે, તેઓ ખૂંટી જાય છે કે સ્વદેશી તો એક સદ્ય છે, જેની પ્રાપ્તિ માટે એકસરખો પ્રયત્ન કરવાનો છે. આપણા દેશમાં મળી શકતી ન હોય એવી વસ્તુઓ માટે હાલ તરત તો છૂટ મૂકી, અમુક નકકી કરેલી વસ્તુઓના અંબેમાં આપણે સ્વદેશીનું પાલન કરીશું, તોપણ આપણે આપણાં સદ્ય ભણી જતા થઈશું.

૧૯. સ્વદેશી સખે રજુ કરવામાં આવતા વાંધાઓમાં હવે એક જ વાંધાનો વિચાર કરવો બાકી છે. વિરોધીઓ તેને એક અતિ સ્વાર્થી નિયમ તરીકે ગણે છે, અને કહે છે કે તેને માટે ચડિયાતા નીતિચાત્રમાં પ્રમાણ નથી. તેઓનાં મને તો સ્વદેશીનું પાલન કરવું એ જંબલી દયા પાછી સ્વીકારવા સમાન છે. હું આ દલીલનું વિસ્તારથી પૃથક્કરણ કરવા નથી ઇચ્છતો. છતાં હું એટલું જણાવીશ કે સ્વદેશી એ એક જ એવો સિદ્ધાંત છે કે જે નમ્રતા અને પ્રેમને અનુદૂત છે.

૨૦. હું મારાં કુટુંબની ભાગે જ મેવા કરી ચકતો હોઉં, તેવે વખતે આખા દિંદની મેવા કરવા બહાર પડવા વિચાર કરવો એ મદ જ કહેવાય. હું મારાં કુટુંબને જ મારા પ્રયત્નનું સદ્ય બનાવું, અને તેમ કરીને હું એમ માનું કે હું આખા ગામની મેવા કરું છું, બધે આખી માણસગનની મેવા કરું છું, તો તે વધારે સાફ કહેવાય. આમાં જ નમ્રતા છે, આમાં જ પ્રેમ છે. કર્મના સારાસારનો નિષ્કૃષ્ટ જનિ ઉપરથી કદાચ છે.

૨૧. ખીજાએને હું પીણ કરતો હોઉં છતાં તે ઉપર ખ્યાન આપ્યા વિના મારા કુટુંબની મેવા કરવી મારે માટે શક્ય છે. જેમકે હું એક એકું કામ લઈ કે જેને લઈ હું લોકો પામેથી પેસા કદાચી ચકું, અને તેમ કરી હું પેસાદાર બનું અને પછી કુટુંબની ધણીને અણપટતી સ્ત્રીઓ

પૂરી પાણી. આમ કરવાથી હું નથી સેવા કરતો કુટુંબની, કે નથી કરતો રાજ્યની. અથવા હું એમ માનું કે મારા તથા જેઓ મારી ઉપર આધાર રાખે છે તેઓના ભરણપોષણ માટે કામ કરવા વારતે જ ધન્ય મને હાથ-પગ આપ્યા છે, તો પછી હું મારું તથા જેઓ ઉપર હું સીધી અસર કરી શકું તેઓનું જીવન એકદમ સાદું કરી નાખું. આમ કરવાથી બીજા કોઈને હાનિ કર્યા વિના હું મારા કુટુંબની સેવા કરું છું. [દરેક જણ આવા પ્રકારનું જીવન અંગીકાર કરે તો આપણું રાજ્ય તરત જ આદર્શ રૂપ બને.]

૨૩. બધા આ સ્થિતિએ એક જ વખતે નહિ પહોંચી શકે, પરંતુ આપણામાંથી જેઓને આમાં સહ જણાય છે અને જેઓ તેને અમલમાં મૂકે છે, તેઓ તે પુણ્યશાળી દિવસ ક્યારે આવશે તેનો ખ્યાલ અચૂક રીતે કરી શકશે તથા તે જલ્દીથી આવે એમ કરશે. જીવનરેખા આ પ્રમાણે દોરવાથી બીજા બધા દેશોને બાતલ કરી હિંદની સેવા કરતો જણાવા છતાં હું બીજા કોઈ દેશને નુકસાન પહોંચાડતો નથી.

૨૩. મારું દેશાભિમાન મર્યાદિત છે, છતાં સંકુચિત નથી. મારી જન્મભૂમિની સેવામાં હું મારું ચિત્ત પૂર્ણ નમ્રતાથી પરોવું છું, એટલે તે મર્યાદિત છે. પરંતુ મારી સેવા સ્પર્ધા કે વિરોધ રૂપે નથી, એટલે તે સંકુચિત નથી. ‘તમારી પ્રવૃત્તિ એવી રીતે ગોઠવો કે જેથી તમારા પાડોશીને ખલેલ ન પહોંચે’. આ સૂત્ર કેવળ કાયદાનું જ નથી, પરંતુ એ તો જીવનનો એક મહાન નિયમ છે. અહિંસા અથવા પ્રેમનાં યોગ્ય પાલનની એ કુંચી છે. મહાન ધર્મના રક્ષકો પણ નવી પ્રથા પાડી શકે છે. આચારથી પોતાના ઉપદેશને પાલન કરી તેઓ લોકોને સમજાવી શકે છે કે દેવભાવથી પોષાતું દેશાભિમાન મારે છે, પરંતુ પ્રેમભાવથી પોષાતું દેશાભિમાન તારે છે.

૨. "સ્વદેશીનો અર્થ."

૧. અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ સ્વદેશી એટલે સર્વ હિંદીએ હિંદુસ્થાનમાં પેદા થતી ચીજોનો જ ઉપયોગ કરવો. એમાં આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય રહેલું છે, તેથી સ્વદેશી એટલે આર્થિક સ્વતંત્રતા. આર્થિક સ્વતંત્રતા વિના સ્વરાજ્યનો કંઈ જ અર્થ નથી, તેથી સ્વદેશી એટલે સ્વરાજ્ય પણ કહેવાય.

૨. મારી સ્વદેશીની વ્યાખ્યા એવી સુંદર છે કે હાલોલનું સ્વદેશી એટલે હાલોલમાં જ બનેલું. હિંદુસ્થાનના બાકીના ભાગનું હાલોલને હરામ હોવું જોઈએ.

૩. પણ હિંદુસ્થાન એવું પામમાલ બની ગયું છે કે આપણને જરૂર પડતી બધી ચીજો આપણે પેદા નથી કરી શકતા, તેથી આપણે જે વધુમાં વધુ જરૂરી વસ્તુ હોય તેને વિષે સ્વદેશીનું પાલન કરવું. આ વસ્તુ કાપડ છે, તેથી હિંદુસ્થાનમાં જ પેદા થતા કાપડનો ઉપયોગ કરવામાં હાલ સ્વદેશીનું પાલન રહ્યું છે.

૪. મારી સ્વદેશીની કલ્પનામાં માત્ર કાપડનો જ સમાવેશ છે, કેમકે પરદેશી કાપડનો ઉપયોગ થવાથી હિંદુસ્થાનમાંથી લગભગ ૬૦ કરોડ રૂપિયા પ્રતિવર્ષ આસ્વાન્ન્ય છે, જોકે એ બધા રૂપિયા આપણે આપણા કારીગરોમાં જ વાપરી શકીએ છીએ. તેટલા કે તેથી ઓછા આપણે આમળ વાપરતા હતા. તે ધંધોની અવેજીમાં આપણા કારીગરોએ બીજા ધંધા પ્રદક્ષ્ય કર્યો નથી અને અસંખ્ય ઓરતો જે પોતાના ઘરમાં નિરંતર સોડું ધણું સાર કાઢી હિંદુસ્થાનને લોકતી હતી, તે ઓરતોની દોકરીઓ અભ્યારે પોતાની માનો ખવિત ધંધા બૂલી ગઈ અને તેને બદલે બીજા ધંધા કરી ચે કરતી નથી, તેથી જ દેશમાં અત્યંત બૂબમરો વધ્યો છે. અને એમતેવા બીજા પ્રમુખ શાશ તોપણ જ્ઞાતિધી આ કારીગરો.

ઝોરતો પોતાનો અસલી મધો ફરી મદ્ય નદિ કરે, લાંસુધી કદાચ દિન્દુસ્થાનમાં મારગણી ખીંડો મધ વન્ય તોપણ કરોડોની ગરીબાઈ કદિ ઘટવાની જ નથી. એવા કારણથી મેં સ્વદેશીને ઉત્તમ મર્મ માન્યો છે. સોમ, દોહર દલાદિ દેશમાં પેદા થાય એ મધ્યવા જેવું છે. આપણે જેવડે એ શિથિએ પણ પળંગનું રજું છે. પણ એની સરખામણી કાપડની સાથે થઈ જ નહિ શકે. આ ઉદ્યોગો આપણે નવા દાખલ કરવાના રહ્યા. તેમાં કરોડો જે કંગામ મળે ગયા છે તેઓને આપણે નહિ રોકી શકીએ. પણ તે શક્તિ વડે આપણે ૬૦ કરોડનું નવું કાપડ અસંખ્ય સ્ત્રીઓ અને કારીગરોની મારફતે કલ્યાણી શકીશું, જેમકે ૬૦ કરોડ રૂપિયાની વાર્ષિક આવકનો ઉદ્યોગ દિન્દુસ્થાનમાં દાખલ કરવામાં ઘણો આત્મભોગ, યોજનાશક્તિ, બુદ્ધિ, પ્રમાણિકતા, દૃઢતા ઇલાદિ ગુણોને ખૂબ ફેળવવા પડશે. તે ગુણો જ્યારે ઘણા ફેળવાશે ત્યારે જ મેં કલ્પેલી સંકુચિત લાગતી સ્વદેશીને આપણે મજબૂત પાયા ઉપર મૂકી શકીશું.

૫. આ સ્વદેશીધર્મ કંઈ દિન્દુને જ સાર નથી કે અમુક શહેરને જ સાર નથી; તેનું પાલન કરવું એ હિંદમાં વસતા હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, ખ્રિસ્તી, ગોરા, કાળા, સ્ત્રી, પુરુષો, બધાની ફરજ છે. આપણે બધા સ્વદેશી કાપડ જ વાપરવાનું વ્રત લઈને આપણને બાંધી લઈએ. આપણને જરૂર પડતું બધું કાપડ હિંદમાં બનતું નથી, તેથી તે આપણે પેદા કરીએ.

૬. સ્વદેશીવ્રત સૌને માટે આવશ્યક વ્રત છે. સ્વદેશીજીવન અને સ્વદેશીલાવનાથી સૌને પરિચિત થવાની જરૂર છે. હું એમ કહેવા માગું છું કે આપણી જરૂરિયાતો સંતોષવાને માટે આપણા પાડોશીઓને મૂકીને ખીબા પાસે જઈએ, તો આપણે આપણા જીવનના એક પવિત્ર નિયમનો ભંગ કરીએ છીએ.

૭. મુંબઈથી કોઈ માણસ અહિં આવે અને પોતાની પાસેનો માલ ખરીદ કરવા તમને કહે તો જ્યાંસુધી તમારા પોતાના આંગણામાં જન્મેલો અને મોટો થયેલો વ્યાપારી છે, ત્યાંસુધી તમે મુંબઈના વ્યાપારીને ટેકા આપવામાં યોગ્ય કરતા નથી. સ્વદેશીનો મારો આવો વિચાર છે.

૮. તમારાં ગામડામાં જ્યાંસુધી તમારાં ગામનો જ હજમ છે, ત્યાંસુધી શહેરથી તમારી પાસે આવેલા હોંશિયાર હજમને દૂર રાખીને તમે તેને ટેકા

આપવાને અંધાપણા છે. તમને એમ જણાય કે તમારા મામના હજમ શહેરના હજમ જેટલી નિપુણતા મેળવવી જોઈએ, તો તમે તેને તેવું શિક્ષણ દઈ શકો છો. જોઈએ તો તમે તેને શહેરમાં મોકલો, કે જેથી તે ત્યાં જ પોતાનો ધંધો ગાળી આવે. જ્યાંનુધી તમે તેમ ન કરો, ત્યાંનુધી તમે બીજા હજમ પાસે જવામાં વ્યાજબી કરતા નથી. આમ કરવામાં જ ખર્ચ સ્વદેશી રહેતું છે. આપણને જણાય કે ધણીએ વસ્તુઓ એવી છે કે જે આપણને હિંદમાં મળી શકતી નથી, તો આપણે તેના વિના ચલાવી લેવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આપણને ધણી વસ્તુઓ જરૂરની જણાય પણ તેના વિના આપણે ચલાવી લેવું જોઈએ. પરંતુ ખાતરીથી માનવો કે જ્યારે તમારું મન આવા પ્રકારનું થશે, ત્યારે તમારા માથેથી એક મોટો બોલો ઊતરી ગયેલો તમને જણાશે.

૬. આપણે ઝડપે સ્વામી બનવાનું છે, ઝડપે સર્વોપરી બનવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે. આપણે એકબીજા સાથે આ બાજનમાં વધારે ને વધારે જોશથી દરિદ્રાર્થ કરીશું, ત્યારે આપણને સ્વરાજ્ય મળશે. એ જ સ્વરાજ્યની આવી છે.

૩. શુદ્ધ સ્વદેશીમાં સાવચેતી.

૧. અંગ્રેજીનાં દેટલાંક મળીનત્તો સમજી લેવાં બહુ આવશ્યક છે. લાંબા મુસલમાનો અંગ્રેજીનત વાંચને બેરહી ગમ્ય તો સ્વદેશીની વૃદ્ધિ થાય કે ? મને લાગે છે કે જન તેઓની હાજર પૂરતો નવો માલ પેદા થાય તો વૃદ્ધિ થાય, અથવા બીજાઓ અને મુસલમાન નત લેનારા પોતાની કપડાંની હાજરતે ઓછી કરે તો થાય.

૨. આપણી મીલોમાં જે માલ પેદા થાય છે તે દિંદુસ્થાનને સારૂ પૂરતો નથી. મીલો વધારે કાપડ તરતમાં પેદા કરી શકે તેમ નથી. જેટલું સૂતર મીલો કાંતે છે તેનાથી વધારે વણવાના તેમની નાકાત છે. એટલે મીલના સૂતરથી હાથવણાટ કરીએ તેટલું ઓછું કાપડ મીલો વણે, તેટલું વધારે કાપડ પેદા થાય નહિ. આનું પરિણામ એ આવે કે બહારથી કાપડ વધારે આવવાને બદલે સૂતર વધારે આવે. એટલે આપણે છીએ ત્યાંના ત્યાં જ રહીએ. વણાટના પૈસા તો અહિં બચાવી શકીએ એમ માનવાનું થે કારણ નથી, કેમકે સૂતરના દામ વધે. આ સ્વદેશી ન કહેવાય.

૩. આપણે કલ્પેલી સ્વદેશીમાં ધર્મની અને અર્થની રક્ષા રહેલી છે. આપણાં જ પાડોશી, આપણાં જ લાઇબહેનોની સેવા આપણે ન કરી શકીએ, તેમના મોંમાંથી કહાડીને દૂરનાના મોંમાં નાંખીએ એ પરમ અર્થ નથી, એ દયા નથી. એમાં તો આપણે આપણું ક્ષેત્ર છોડ્યું ગણાય. એટલે આપણી કાંતનારી બહેનોને અને આપણા વણકરોને ઉત્તેજન આપવા આપણે બંધાયા છીએ; અને તેમ કરતાં આપણે સાઠ કરોડ રૂપિયા દેશનાં ભૂખે મરતાંના ઘરમાં નાંખીએ એ અર્થનું રક્ષણ આ બંનેની રક્ષા સાથે જ થાય એવો સ્વદેશી સહેલો ધર્મ છે.

૪. એ ધર્મ તો હાથે સૂતર કાંતીએ અને તે વણીએ સારે જ પાળા શકાય. તેથી સ્વદેશીની પ્રવૃત્તિ એ જ સાચી અને શુદ્ધ ગણાય કે જેથી આપણે વધારે સૂતર પેદા કરી તે વણાવી લઇએ અને એમ વણાયેલું

કપડું આપણે વેચીએ. તેથી સ્વદેશીના દરેક ગ્રામીણે અને સ્વદેશી દુકાનો ચલાવનારને મારી સલાહ છે કે તેમણે કાંતનારીઓને પેદા કરવી અને તેમણે બનાવેલું સૂતર વણાવી તેનો પ્રચાર કરવો. દુઃખાવું છું કે આ કામ મુશ્કેલ છે, તેમાં નિરાશાઓ રહેલી છે, પણ મુશ્કેલીઓનો માર્ગ ખેત્રમાં વિના ઉત્પત્તિ સંભવતી નથી. ધવલગિરિના રસ્તો અસંખ્ય મુસાફરોના હાડકાંથી લદાયેલો છે. કાચાપોચા તો તગેટીએથી જ થાકે છે, છતાં લોકો જવાનો રસ્તો ખોલો અને ટેકરીઓમાં જ રચો છે. એટલે સ્વદેશીનું સાદસ કરનારાઓ સ્વદેશીનું તત્ત્વ સમજીને કાચા આગળ વધારશે તો પશ્ચાત્તાપ નહિ કરવો પડે. ભલે પોતે જ કાંતવાનું કરી વિરમે, ભલે ચોકાને જ પોતાનો આવેશ આપી શકે. સ્વદેશી ન ચાલે તો સ્વદેશીને નામે ઓગળાતા સાદસથી સંતોષ પામવામાં નુકસાન છે. સુવર્ણની ગરજ અઘ્યક્તા પિત્તગથી નહિ સરે. હીરાની ગરજ કાચથી નહિ સરે. જેમ કાચને હીરા તરીકે માની લેવામાં હીરા મળતાં હીરા થાય તેમ ખોટા સ્વદેશીને સાચા સ્વદેશી તરીકે માની લેનાં આપણે સ્વદેશીના પ્રચારને હીરામાં નાખીશું.

૫. જો સૂતર પેદા કરવાની જ વાત હોય તો કરોડો ઓરતોને સૂતર કાંતવાનું સમગ્રજવાને બદલે દરેક પિંડ મીસો જ કાંત બાંધવી એવી શાંકા ફેટલાકને ઉભી થશે. તેનો જવાબ દુઃખ આપી ગયો છું. મીસો સદેલાઇથી પેદા ધર્મશક્તી નથી. મીસો પેદા કરવાનો પ્રવલ્ન કોઇએ કરવાની જરૂર પણ પડે તેવું નથી. ધનાઢ્યવર્ગ તે આદરીને વધારા કરે છે. મીસો પેદા કરનાથી સંચા મેળવવાની પરાધીનતા આપણી ગાંઠે બંધાય છે. તેમ મીસો વધારવામાં કરોડોની બૂખનો ઇલાજ આપણને નથી મળી જતો, અને કરોડોમાં આપણે સાઈ કરોડ રૂપિયા દર વર્ષે ફેરવી નથી શકતા. હિન્દુસ્થાનની કરોડોની પ્રજા જે ઓગળીસમો માઇલ લાંબા ક્ષેત્રમાં પથરાયેલી છે, તેનો બૂખમરો ન્યાંચુધી કરોડોના ઘરમાં ખેતીનો સદાચક્ર ધંધા દાખલ ન કરીએ, લાંબુધી મટવાનો જ નથી, અને એવો ધંધો કેવળ મુતર કાંતવાનો અને ફેટલેક અંશે વણવાનો જ છે. આ ધંધો દોઢસો વર્ષ પહેલાં હિન્દુસ્થાનમાં ચાલતો હતો અને સારે આપણે આજે છીએ તેવા કંગાળ ન હતા.

૬. ત્રીણી મલમલની અંદર મુલમીની નિશાની રહેલી છે, તેથી આવી હલકી મૂલ લાગે છે અને પાનળી મલમલ બારે લાગે છે.

૭. શુદ્ધ ખાદીની જ ઉત્પત્તિ કરવાની સ્વદેશીની પ્રવૃત્તિ છે, તેથી શુદ્ધને નામે પ્રચાર ન થાય તેની ઘણી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. દેશદ્રોહી અથવા કેવળ સ્વાર્થી માણસોને લીધે આપણે ગુલામ બન્યા અને સ્વાયંત્રતા ત્યાગ નથી કરી શકતા તેથી ગુલામ રહીએ છીએ. જ્યારે સ્વદેશીનું કામ જોરથી ચાલી રહ્યું છે, ત્યારે દગાખોર લોકો પોતાનું કામ તેજ કરી રહ્યા છે. મારી પાસે ત્રણ ફરિયાદો આવી છે. કોઈ માણસો પરદેશી સડી ગયેલી બનાત, પરદેશી સાટીન અને પરદેશી દોરા વાપરી સ્વદેશીને અને મારે નામે ટોપીઓ વેચી રહ્યા છે. એ ટોપીઓ કાળી છે. સ્વદેશી ટોપી પહેરનારને મારી સલાહ છે કે તેમણે ધોળા અને ખાદીની જ ટોપી પહેરવી. ધોળા ટોપીમાં જેટલી શોભા, સ્વચ્છતા અને સગવડ છે તેટલી રંગવાળીમાં નથી જ. આ ટોપી હંમેશાં ધોઈ શકાય છે. કાળા ટોપીઓ મેલી હોય છે અને બદબો મારે છે. હંમેશાં પસીનો ચઢ્યાં જ કરે. તે ટોપીઓ જેને ચોક્કખાદીના ખ્યાલ છે તે તો ન જ પહેરે. જે ટોપીમાં ચામડું છે એ ટોપી મગજને સારૂ પણ ઠીક નથી. હિંદુને તો ચામડાવાળી ટોપી ગમે જ કેમ ? અંગ્રેજો ચામડાવાળી ટોપી પહેરે છે, પણ તેઓ તો માત્ર બહાર નિકળે ત્યારે પહેરે છે અને વખતોવખત બદલે છે. આપણે જેઓ એક જ ખોખું કે ટોપી વર્ષો સુધી પહેરીએ છીએ અને આખા વખત માથે રાખીએ છીએ તેને સારૂ ચામડાવાળી પાઘડી કે ટોપી અસહ્ય જ હોવી જોઈએ. ખાદીની ટોપી સારૂ અને હલકી હોવાથી તદ્દન નિર્દોષ છે. વળી જડામાં જડી ખાદીનો સારામાં સારો ઉપયોગ ટોપી કરવામાં થાય એનાથી બીજું શું યોગ્ય ગણાય ? પગથી તે માથા સુધી ખાદી પહેરવાનો શોખ જેને થયો છે તે માથેથી જ શરૂ કરી દે. આ ખાદીની ટોપી તવંગર અને ગરીબ બધા પહેરી શકે છે. ખાદીની ટોપીને તવંગર હંમેશાં ધોશે, તેમાં દરજી વેસો ચીનરશે, એમાં પડ વધારે નાખશે. અવા ફરફાર ભલે હોય પણ બધાને માથે તો એક જ જાતની ટોપી હોય એ વિચાર નાખ્યા દેવા જેવો નથી. હવેર નિષ્કર્ષ એક જ હોવો જોઈએ કે ખાદીની ટોપીને જ સ્વદેશી ગણવી તેવી ટોપીને છાપની જરૂર હોય નહિ. સ્વદેશી ટોપીને બાગક પણ પારખી શકે એવી તે હોવી જોઈએ. જેમ આપણા મગજમાંથી પ્રપંચ અને રોજ કહાડી નાખીને આપણે સ્વરાન્યવાદી ઘણા રાકીએ છીએ તેમ જ ટોપીમાંથી પણ પ્રપંચ અને રોજ કહાડી નાખીએ.

૮. સ્વદેશીને નામે પરદેશી યેથી સંવનામને દુ' વિનનું છે કે તેઓ પ્રામાણિકપણે પોતાનો મર્યાદા જ કરી શકનારો નથી તે સ્વદેશીના નામમાં તો પોતાની અપ્રામાણિકતા ન ચલાવે. એવર્માં જે અમુક નીતિ રોષ છે. એ મર્યાદા નથી ચોરતા. કાલ જરૂરોને મુજી દે છે. આપણ દેશમાં મર્યાદા ચાલી રહ્યા છે; તેમાંથી નીચ સ્વાર્થ અપયગનો હિસો શખવાની અપોઅતામાંથી આપણે ન ઉતરી શકીએ કે પ્રાગજનને તે દુ' અગિય દીકરી કે આમ જેઓ પ્રગને ઉતરે તેઓની દુકાનનો સર્વથા બદલકાર કરવો યોગ્ય છે.

૯. જેમ દોષીનું તેમ જ નાનકડાકનું. એક સામસાથી અને પ્રાગ મળ્યો છે કે જાપાનના નાનકડાકમાંથી જાપાનનું નામ કાતરી, તેને ફરી ઘોષ મુંબઈની હાથ મારી ફેટલાક આવે પરદેશી માલ સ્વદેશીને નામે વેચે છે અને આમાં કાલ મીચો પણ સામ લે છે. મારી ઉમેદ છે કે આ વેળા મીચમાલેકો તો દેશને દગો દેવામાં આમ નહિ જ લે. આ શુદ્ધ પ્રવૃત્તિને સમયે દેશ તેઓની મદદની જ આશા રાખમે.

૧૦. ખરીદનારે પણ સાવચેત રહેવાની જરૂર છે. જે લોકો ખારીક કપડાનો મોદ છોડશે તો ઉતરાવાનો આજો સંભવ રહેશે. અનેક જાતની કાંઈ પાયેલા માલનો પણ સામ કરવાથી લોકો પોતાની મેજે સ્વદેશી માલ પારખી લેશે. આ બધાં દુઃખોમાંથી નિકળી જવાનો ઉપાય વગર ધાયેલી ખાદી છે. દરેક મામ પોતાની ખાદી પોતે બનાવી લે એટલે કાલને કાલ ઉતરનાર જ ન રહ્યું.

૪. સ્વદેશી, ભક્તિ અને નીતિ.

૧. એક શીખ ભાઈએ મને પૂછ્યું કે સ્વદેશી તો ખરાબર છે, પણ હું પોતે જે ઇશ્વરને માનનારો છું તે ઇશ્વરનું નામ પ્રથમ કાં નથી મકતો? બધાને પોતાના ખુદાનો, ઇશ્વરનો, રામનો—જે નામે તે પરમાત્માને ઓળખે તેનો—જપ જપવાનું કાં નથી કહેતો? નથી કહેતો એ વાત સાચી છે. માત્ર સબ્દોચ્ચારથી સ્વર્ગ ન જ મળે એવો મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે. સબ્દોચ્ચાર કરવાને સારૂ લાયકાત જોઈએ. આપણે જ્યાંસુધી પરદેશી વસ્ત્ર પહેરીએ ત્યાંસુધી હિંદુસ્થાનમાં રહી ઇશ્વરનું કે ખુદાનું નામ લેવા પણ લાયક નથી બનતા એવી મારી માન્યતા છે. એક માણસ બીજાના ગળા ઉપર છરી ફેરવતો રામનામ લે તો રામને લજવે. તેમ જ એક હિંદી બીજા હિંદીના હાથના સૂતરથી વણાયેલા કપડાનો ત્યાગ કરી સેંકડો માઉ દૂરથી પોતાનાં કપડાં મગાવી પોતાના ભાઈના ગળા પર ફેરવ્યાં જોતું કરે તે પણ ઇશ્વરનામ લેવાને લાયક નથી. મેં આ પ્રસંગમાં રેડિયાનું મહત્ત્વ તો બતાવ્યું છે. રેડિયો એક એવી શાંતિમય ક્રિયા છે કે આપણા હાથને સૂતરની સાથે મેળવી દેતાં આપણા હૃદયને આપણે ઇશ્વરના નામ સાથે જોડી રાખીએ છીએ.

૨. ઇશ્વરભક્તિ એ પણ અત્યવશની જેમ સ્વદેશીની સાથે મેળવી ન દેવાય. ઇશ્વરનું નામ નહિ લેનાર પણ સ્વદેશીનું પાત્રન કરે તો તેટલું પામે જ, પણ કોઈ નારિતક પણ જો સ્વદેશીનું પાત્રન કરે તો તેટલે દરજ્જે તેનું ફળ તો તે મેળવે જ અને દરને પણ આંતરિક મનમાં ઇશ્વરનું નામ છે, જેના હૃદયમાં ઇશ્વર રાસ કરે છે, તે જાણે બને પાતાને ધણે લાભ આપણે જ. સ્વદેશી એ આપણને ઇશ્વર જાણી રહ જતાની તાકાત છે, કેમકે તે આપણને ઉપર રહ જાય છે. આ મિત્રની મુશળા ઉપર મેં આટલું લખ્યું છે તે એમ જણાવવા કે આપણે ઇશ્વરને ભજવતા ન હોઈએ, તો આપણા હૃદયને આપણે ધર્મપૂરક રાખી જ ન રાખીએ.

એકબીજાના ધર્મની રક્ષા કરવાના હેતુથી લડનારા આપણે ઇશ્વરનું નામ તો ન જ બૂલીએ, તેનું રટણ તો આપણા હૃદયમાં નિરંતર ચાલ્યા જ કરવું જોઈએ. આપણા હૃદયમાં જોડવા ધનકરતા થાય છે તેટલી વખત એટલે નિરંતર આપણે તેનું રટણ તો કરવું જ જોઈએ. એમ કરવામાં સ્વદેશી સહાયક બને છે, પણ બન્ને એક જ નથી. સ્વદેશી દેહનો ધર્મ છે, ઇશ્વરસ્તવન આત્માનો ગુણ છે.

૩. એક મિત્ર સ્વદેશીને લગતી ચળવળનો લાભ લઈ કેક લોકો આપ્રમાણિકપણું ચલાવી રહ્યા છે તેઓના દાખલા આપી સમે છે: 'હું' તો દેશમાં પ્રથમ પ્રમાણિકપણું અને પછી સ્વદેશીનો પ્રચાર હાથે પુ. 'આ વિચાર નિર્મળ છે, પણ તેમાં એકાન્તવાદ છે.' જેન દર્શનમાંથી હું' ધણું જાણવા જોઈ શીખ્યો છું. તેમાંનો એક અનેકાન્તવાદ છે. એકાન્તે એક વાત જરાબર નથી હોતી. દરેક વસ્તુને બે પક્ષ છે. 'હું' તો પ્રમાણિકપણું પ્રથમ હાથે' એમાં એકાન્તવાદ આવી જાય છે. એ વાત તો સદા હાજર જોઈ છે, પણ પ્રમાણિકપણું ન આવે ત્યાં સ્વદેશીનો પ્રચાર હાજર જ નથી સ્વદેશી અને પ્રમાણિકપણું બન્ને ગુમાવવાનો અવસર આવે. સત્ય કે એવા બીજા ગુણો મનુષ્યમાં સ્વતંત્રતાએ નથી પડતા. કંઈક પણ કાચું કરતાં જ ધરાય છે. હિન્દુસ્થાન લાયક અને ત્યારે જ સ્વરાજ્ય જોમવે એમ કહીને રાજ્યકર્તાએ આજ્ઞાથી સ્વરાજ્યને અટકાવી રાખ્યું અને આપણે અટકાવવા દીધું. હિન્દુસ્થાન તો ક્યારનું લાયક છે. જો હિન્દુસ્થાનમાં પૂર્ણતા હોત તો હિન્દુસ્થાન ગુલામ જ ન થાત. પણ સ્વરાજ્ય જોમવતાં જ સ્વરાજ્યની શાયકાત આવે છે. તે જ રીતે સ્વદેશી ચલાવતાં જ પ્રમાણિકપણું આવશે. સ્વદેશી પ્રમાણિકતા વિના નહિ જ ચાલી શકે એ વિચાર શુદ્ધ છે અને અનેકાન્તવાદનો વિરોધી નથી. તેમ માનવાથી બન્ને વસ્તુ સાથે ચાલી શકે છે. પ્રમાણિકતા વિના એકે વસ્તુ ન જ ચાલી શકે એવો દર વિશ્વાસ રાખવાથી તે ગુણને વધારી શકાય અને દરેક સારી પ્રતિ ચલાવતાં લોક ન થાય મારી આપના તો એવી છે કે જે સ્વદેશીનો આપણું મોઢમાં રાખી ત્યાં ન કવો દોન, તો આજે જે નિયતિ આપણું જોમવીએ પડીએ, જે અસત્ય આપણુંમાં દાખલ થયું છે, તે ન જ થાત. સ્વદેશીનો પ્રચાર એટલે સસનો

૫. સ્વદેશીવ્રત.

૧. હંમેશાં મન લેવામાં આવે છે તે કેવળ કાંઈ વસ્તુઓને સાર જ હોય છે, ધણા પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ જ્યારે આપણે અમુક કામ કરવામાં સફળતા નથી મેળવતા, સારે આપણે મત લઈને આપણને પોતાને એવી રીતે બાંધી લઈએ છીએ કે એમાંથી છૂટી મળી જ ન શકે. આ સિવાયની બીજી કૃતિને મત મણી રાકાય જ નહિ.

૨. બનતા સુધી અમુક કામ કરીશું એમ કહેવાથી મત નહિ કહી શકાય. બનતા સુધી સ્વદેશી ચીજ જ વાપરીશું એમ કહીને જો આપણે સ્વદેશીમતધારી કહેવાઈએ, તો તો વાઈસરોયથી માંડીને છેક મળુર સુધીમાં થોડા જ માણસ હશે કે જે બનતા સુધી એ મતનું પાલન કરનારા નહિ હોય. પણ આપણે એ પંક્તિમાંથી બહાર નિકળીને બહુ વિશેષ કામ કરવા માગીએ છીએ. સર્વ વસ્તુઓને વિષે એ મત હાથ લેતું અશક્ય છે. ધણો વિચાર કરતાં મને એકાંત જણાઈ આવેલું છે કે એ મત સંપૂર્ણતાએ આપણા પદેરવાનાં અને વાપરવાનાં સૂતરનાં રેશમનાં કે ઊનનાં કપડાં વિષે જ લઈ શકીએ છીએ.

૩. આપણે પરદેશી કાપડને ઉત્તેજન આપીને અધોર પાપ કહ્યું. આપણે હિંદુસ્થાનમાં ખેતી છોડીને સુંદરમાં સુંદર ધણી મૂક્યો અને જે ધંધાને કબીરે દીધા-એ છે અને જેણે કબીરને જન્મ આપ્યો હતો તે ધંધાનો લગભગ નાશ થયો. સ્વદેશીનતનો અર્થ એ છે કે આપણે આ અધોર પાપનું પ્રાથમિક દરવા ઇન્દ્રીએ છીએ, લગભગ નષ્ટ થયેલા ધંધાનો ઇર્જોદાર કરવા ઇન્દ્રીએ છીએ અને કદોડો રૂપિયા જે હિંદુસ્થાનની બહાર આવ્યા જાય છે તેનો આપણે બચાવ કરવા ઇન્દ્રીએ છીએ.

૪. એવાં પરિણામ સહેલાઈથી લાવી ન જ શકાય. એમાં કઠિનતા હોવી જ જોઈએ. સહેલાઈથી મળેલી વસ્તુની કિંમત હોતી નથી. જો આપણે હિન્દુસ્થાનની મહા ઉન્નતિ માગતા હોઈએ તો આ વ્રત લીધે જ છે. જ્યાં ધર્મલાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાં મુસ્લેલીના વિચારને જ અવકાશ મળે છે. હિન્દુસ્થાનની હવા એવી છે કે તેમાં ઘણાં કપડાંથી આપણે ગૂંઘરો કરી શકીએ છીએ. તથા ચતુર્થાંશ કપડાં ણામાંના ઘણા માણસો કેવળ નકામાં વાપરે છે એમ કહેવામાં નેશયોક્તિ નથી. કારીગરોનો લડોળ અખૂટ છે. વણકરોને માત્ર જીવન જોઈએ છે. જ્યાં માણસ ધરિદ્રો કરે છે, ત્યાં બધી અડચણોને કરવાને શક્તિ મેળવી લે છે.

૫. દરેક હિન્દુ, દરેક મુસલમાન, દરેક પારસી, દરેક ખ્રિસ્તી, દરેક યહુદી, જે આ દેશને પોતાનો માને છે, જેણે આ દેશને પોતાને કર્યો છે, તે સૌએ સ્વદેશીવ્રત લેવું, અને ખીલ્લોને તેનું પાલન કરવાનું સલાહ આપવી એ તેઓની ફરજ છે. જન્મભૂમિની પ્રત્યે આટલું આપણાથી ન થઈ શકે તો આ દેશમાં આપણા જન્મ ફાગટ ગયો ગણાવેલા વિચાર કરશે તે જોઈ લેશે કે આવા સ્વદેશીવ્રતમાં શુદ્ધ અર્થશરેલું છે. ઈંગ્લાંડના અર્થશાસ્ત્રજ્ઞ અનુકરણ કરવામાં આપણી અધોગતિ

૬. અમુક પ્રસંગે હાંવેશમાં આવીને આપણે ઘણાં કાર્યો કરે તૈયાર થઈ જઈએ છીએ અને પાછળથી કેટલીક વેળા પરતાવું પડે તો એ ધાર્મિક વસ્તુ છે, અને કોઈ પણ વસ્તુ આપણે આવેશમાં લઈ જ નથી. મનને શુદ્ધ કરી, ચિત્તને શાંત કરી, હૃદયને દરમિયાન રાજાનો લઈ શકાય. વતને વિષે એવી કષ્ટતા છે કે મનુષ્ય નો જાણીને જ થાય છે.

૭. આઠાં કપડાંથી ચલાવા જેવા વસ્તો વગર પાલનવા, પણ સ્વદેશીવ્રતને સારું એ પણ જરૂર છે કે આપણા પાન જ પાન હોય તેની લુગી કરવી. જો આપણને સિદ્ધ થયું હોય કે પરદેશી ઉપયોગ કરી આપણે મુન્દો કર્યો છે, હિંદને પારાવાર નુકસાન વણકરોનો નાશ કર્યો છે, તો એવા પાપથી ખરડાયલાં કપડાં જવાને જ સાચક છે.

અ. ૩. જેને તરે પોતાને જે સ્વ દેશી-સ્વદેશી માનનાં
 કાપડ વાપરનાં કાપડો જ વાપરનાં એવો એ દિવસનાનું જે સ્વદેશી કાપડ
 દિવસના કાપડો એવો એ દિવસના કાપડો એવો એ દિવસના કાપડો
 નાનાં નાનાં જ કાપડો જ કાપડો એવો એ દિવસના કાપડો એવો
 એવો જ કાપડો એવો એ દિવસના કાપડો એવો એ દિવસના કાપડો

૬. ઉપર પ્રમાણેનું સંકુચિત સ્વદેશીવત લેનાર કેઇ કંપાની સ્વદેશી
 પહેરીને સતોષ નહિ માની લે, પણ બીજી વસ્તુઓ વિશે પણ બની શકે
 લાંબુધી સ્વદેશીનું જ પાલન કરશે. પોતાનાં કાર્યથી દેશનું બહુ ધરો કે
 ખૂંટ એવો વિચાર સૌ ન કરી શકે. પણ જોએ સિદ્ધિત છે, વિચારથીય
 છે, જોએ પોતાની છુદિને કેળવી છે, જોએ દેશસેવા કરવાને ઉત્સુક છે,
 તેમની તો ચોકખી રૂજ છે કે પોતાનું દરેક આનગી કે જાહેર કાર્ય કરતાં
 તે વિચાર કરવો જોઇએ.

૧૦. કેટલાક માણસો એમ માને છે કે હિંદુસ્થાનની મીઠામાં વણાયેલું
 કાપડ વાપરું એટલે પોતે સ્વદેશી વાપરનારા થયા. હકીકત તો આવી છે
 કે બીજાં કંપાની માત્ર પરદેશી રૂના અને પરદેશમાં કંતાયેલા સૂતરનાં આવે
 છે. એટલે માત્ર વણતર હિંદમાં થયું એટલે જ સતોષ વાળી રાકાય.
 હાથની સાગમાં વણાયેલાં પણ બીજાં કાપડમાં સૂતર પરદેશી રૂનું પરદેશમાં
 કંતાયેલું વપરાય છે. આપું કાપડ વાપરીને સ્વદેશીવત પાળ્યું મણાય જ
 નહિ. એ તો કેવળ મનને ઉતરવાની વાત થઇ.

૧૧. સ્વદેશી પાગવામાં પણ સલામતની એટલે સલામત આમ્રહની
 જરૂર છે. પુરોષોને જ્યારે એટલો આવેશ આવશે કે હું કેવળ સગોડી
 પહેરીને મારો જીવહાર ચલાવીશ, પણ સ્વદેશી સિવાય બીજાં કાપડ નહિ
 વાપરું, અને સ્ત્રી પણ આવેશપૂર્વક કહેશે કે અમે અમારા ગુણ અવમવ
 રાંડવા પૂર્યાં જ કાપડ વાપરીને નિર્વાહ કરીશું, પણ પરદેશી કાપડ નહિ
 વાપરીએ ત્યારે જ આપણે સ્વદેશી જેવા મહાન્તમાં સંપૂર્ણ રૂપીજૂત
 થઇશું.

૧૨. [સ્વદેશીનું વત લેવું એટલે હિંદની આઝાદી અને સ્વતંત્રતા
 ઘેર કરવાનું વત લેવું.] જ્યારે લોકસાથરનું કાપડ અદિ આવતું અટકશે
 ત્યારે જ હિંદમાં સ્વતંત્રતાનો પાયો નખાયો સમજજો. વળી એમ

માનતા કે લૅકેશાયરની જગ્યા જાપાનને આપીને તમે ધારેલું પાર પાડી શકશો. આપણી મુક્તિ રેંટિયામાં છે. દરેક ઘરમાં રેંટિયા દાખલ થવાની જરૂર છે. અલારે જે દેશનો એકેએક માણસ-સ્ત્રી, પુરુષ અને બાળક-કંઈક ને કંઈક વખત કાંતવામાં આપવાનું વ્રત લઈ લે તો જોતજોતામાં આપણે દેશનું અંગ ઢાંકવા બીજા ઉપર આધાર રાખતા અંધ થઈ જઈ સાઠ કરોડ રૂપિયા દેશને માટે બચાવી લઈ શકીએ.

૧૩. જે બધા હિંદુ-મુસલમાન સ્વદેશી વિરુદ્ધ વર્તન કરે તો દેશની કંગાળિયત કેમ ટળે ? તો ગરીબ ઓરતોની પાસે પથ્થર ફેંડવા સિવાય બીજો ધંધો શો રહ્યો ? દાકતર પી. સી. રાય જેવા પ્રસિદ્ધ રસાયણશાસ્ત્રી પણ સમજી ગયા છે કે તેમની રસાયણી શોધોથી નહિ, પણ રેંટિયાથી તેઓ બંગાળમાંથી દુબકાળને કહાડશે. તેઓએ હમણાં જ ખુલના રેંટિયો તૈયાર કરાવ્યો છે અને પોતાના અનેક કારખાનાંઓમાંથી તેઓ ખુલના રેંટિયો દુબકાળિયાંને પૂરો પાડે છે. હવે તેઓ દુબકાળિયાંને મફત ચાવડ નથી આપતા, પણ તેઓને કહે છે: 'કાંતો, અને ચાવડ લો.' આમ કરી ખુલનાનાં કંગાળ ગામોમાં રેંટિયો દાખલ કરી રહ્યા છે. તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે કે જે ત્યાંનાં ચાર ગામડાં જેની સાથે તેમનો પરિચય થયો છે તે છ માસમાં પોતાને જોઈતું સૂતર કાંતનાં ન થઈ જાય, તો તેઓ તે ગામડાંનો ત્યાગ કરશે. આ સાધુચરિત રસાયણશાસ્ત્રી અલારે ખાદી જ પહેરે છે અને તે પહેરી મગફરી માને છે. ખાદી સિવાય બીજું પહેરનાં શરમાય છે.

૬. ત્રિવિધ તાપનું નિવારણ.

૧. આપણામાં આવેલ છે, ભાવનાઓ પણ સારી છે, પરંતુ એ આવેશથી કે એ ભાવનાથી આપણે હિંદાર થવાનો નથી. તેનાથી આપણું માન્યું આપણને મળવાનું નથી. આપણે જે કરેલું હશે તે જ સાથે જવાનું છે અને તે ઉપરથી જ ભવિષ્યનું ઘડનર થવાનું છે. આપણા આવેશને આપણે કૃતિમાં ન મૂકીએ, એ આવેશનું સુંદર પરિણામ ન લાવીએ તો એ આવેશ મિથ્યા છે. ભાવનાઓ જમાડવાનું કાર્ય સારું છે. તેની તેવે વખતે જરૂર પણ છે, પરંતુ ભાવનાઓ જમાડવામાં યેકાવા કરતાં આપણે કામ કરવા જ લાગી જઈએ, તો તેની અસર વધારે થશે, અને કામ કરી અન્યત્રીને આપણે વધારે દદ ભાવનાઓ જમાડી રાખીશું.

૨. જ્યાં સારી વ્યવસ્થા હોય, ત્યાં જમે તેટલા માણસો સાનિથી કામ કરી શકે છે. વ્યવસ્થા એવી હોવી જોઈએ કે કોઈને પણ અડચણ ન આવે. અને તેટલા રોજગારમે માણસો દોષ પણ ત્યાં સુવ્યવસ્થા હોય તો સાનિ જાગવાઈ શકે છે. હું કહેતો જ આવ્યો છું કે કેમવળીના બંધારણમાં ક્યાવન ખાસ આવરણ છે. સામે માણસો જે પ્રમાણે નહીં ક્યું દોષ તે પ્રમાણે સાનિથી માલે, એક સાન કરવામાં આવે અને તેઓ મમલ જાય તો કાર્ય થઈ શકે. આવી શક્તિ આપણામાં આવવી જ જોઈએ.

૩. અભ્યારની આપણી દયા એવી છે કે આપણે કામ જાતી આરોપના ગીખનું જોઈએ અભ્યારે દિંદુરધાનની દયા એવી છે કે આપણે સરખસમાં અને એવા તમાકામાં વખત માગી નથી રાકતા. સરખસના રેખાઓથી, 'વરેખ'નરમ' ના પેકારોથી, માનુષ્યમિના જલપેવથી આપણે રેસની મેવા નહિ કરી રાકીએ. અભ્યારે આપણું દિંદ ત્રિવિધ તાપથી પ્રમળ્ય ગેરુ છે. તેમાંથી તેને જોડવા માટે સરખમેની નહિ, પણ વેલોની જ

છે. તમાશા કરવાની નહિ, પણ યોગ્ય ઇલાજો લેવાની જરૂર છે. વીર પુરોનોની અને વીર માતાઓની જરૂર છે. પ્રજાના કાયદાનો વખત તે પ્રજાનો વખત છે. તે આપણે બચાવવો જોઈએ. મારો હિસાબ તો સીધો છે. સરઘસમાં ચાર પાંચ હજાર માણસો હોય એ દરેકના બે બે કલાક ગણીએ તો પ્રજાના આઠ દશ હજાર કલાક—મારા મનમાં તો હમણાં રેંટિયો જ ચડેલો છે એટલે હું તો તે જ કહું—તેમાં અગર સાળમાં ગાળ્યા હોત તો કેટલું કામ થઈ શકત ? આમ નકામો વખત ગાળવા કરતાં હું તો કહું. હું કે માણસ પોતાની મઢીમાં બેઠો બેઠો કાંઈ સહવિચાર કરે તોપણ સારી રીતે વખત ગાળી શકે છે. આપણે વખતની આમ કિંમત ગણતા 'શીખીશું' તો જ અમેરિકા, જાપાન અને યુરોપ સાથે હરિકાષ કરી શકીશું.

૪. આપણામાંથી જેમને આપણા દેશના ત્રિવિધ તાપનું જ્ઞાન હોય તેમણે તે હોલવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આગ લાગી હોય તે વખતે આપણે તે હોલવવાના સિદ્ધાન્ત શોધવા કે નિયમો ઘડવા નથી બેસી શકતા, પણ પાણી લઈ આગ બૂઝાવીએ છીએ, અને આગ બૂઝાયા પછી તેના નિયમો લવિષ્યને સારૂ ધડીએ છીએ. એટલે અત્યારે જેને સેવા કરવાનો ઉમંગ છે, જેમને સેવાની કૃત્રી હાથ લાગી ગઈ છે તેમણે તો લાવનાઓ પેદા કરવાના કામમાં પડવાને બદલે કામ જ કરવા મંડી જવાનું છે. તેમનું પ્રથમ કર્તવ્ય, મધ્યમ કર્તવ્ય અને છેલ્લું કર્તવ્ય એ કામ જ હોવું જોઈએ. કામ ક્યાં પછી જ અને તે કરતાં જ તેઓ પોતાને સંદેશો બરાબર સંભળાવી શકશે.

૫. પ્રજાના નેતા તે પ્રજાના મેવક છે. તેઓ જો સેવા કરવાને સરઘસોને લીધે પ્રેરાયા હોય તો તેમની મંત્રામાં ન્યૂનતા છે. સેવકને કાંઈ દાન ન જોઈએ. સેવકને કાંઈ પૂજા ન જોઈએ. પૂજાની ઇચ્છાથી કરેલી સેવા એ સેવા જ નથી, અને જો પ્રજાને તેમની પૂજા કરવી જ હોય તો તે માટે પ્રજાએ તાલીમ લેવી જોઈએ. કેમ પૂજા કરી શકાય તે જોવું જોઈએ. તેમની લાગણીને પણ માન આપવું જોઈએ.

૬. ત્રિવિધ તાપ એ શું છે ? પહેલો તો જૂઝમરો. આપણે હિંદુસ્થાનની દશાનો આંક મુંબઈના કરોડપતિઓ કે અગરપતિઓથી બાંધી શકતા નથી. તેમની સ્થિતિ ઉપરથી હિંદુસ્થાનને આગાદ કે

છ; અને જાનુ તત્તુ પશુના કરતાં પણ
 હિંદુસ્થાને પશુ રાખી શકું. કેટલાયે પુરુષો હિંદુસ્થાનમાં લગાડીભરે રહે છે.
 જે ઇસ્લામ પૂર્વક એવી સ્થિતિમાં રહે છે તેમને કુખ નથી. પશુ
 ધણીને તો વસ્ત્રને અભાવે તેવી સ્થિતિમાં રહેલું પડે છે. પુરુષો
 તો લગાડીભર રહી શકે પણ બહેનોને વિને તો આપણે તેવું ન જ
 છોડીએ. છતાં મેં એવી ધણી બહેનો જોઈ છે જેમને એ સ્થિતિમાં
 રહેલું પડે છે. અંધારણમાં નળ અને દમયંતીની દલાવાળી દલામાં મેં
 ધણી સ્ત્રીપુરુષોને જોયા છે. મેં તેમની સાથે વાત કરી છે. બીજા વસ્ત્રને
 અભાવે તેઓ પેતાનાં વસ્ત્ર ધોઈ પણ સકતાં નથી. પાસે મંચા નદી પડેલી
 છે, એટલે પાણીનો અભાવ નથી, પણ ધોઈને બદલે શું? આપણે વસ્ત્રનો
 અભાવે અસારે નમ દલામાં છીએ.

૮. ત્રીજો તાપ તે આ બે તાપ મળીને થયેલો છે. જૂખમરાને
 અને વસ્ત્રના અભાવને લીધે હિંદુસ્થાન અનેક રોગથી પીડિત છે, પરંતુ
 દુઃ તેની વાત કરવા નથી માગતો. ખટ્ટેલા બેનું નિવારણ આવ તો આ
 ત્રીજા તાપનું નિવારણ તો એની મેજે થઈ શકે. એટલે દુઃ તેને છોડી દઈ
 છુ. ખટ્ટેલા તાપનું નિવારણ કરવા માટે પણ આપણામાંના દરેક કામ નથી
 કરી શકતા. અજનો અભાવ દાગવાનો પ્રયત્ન કરવાને માટે આપણામાં
 ખેડુતના જેટલું જળ જોઈએ, ખેતર જોઈએ, અનેક વસ્તુઓ જોઈએ. તે
 સાધન દરેક પાસે ન હોઈ શકે. પણ બીજા તાપના નિવારણ માટે તો
 સૌ પાસે સાધન છે. તેને માટે બાળક, બાલિકા સદુ કામ કરી શકે છે.
 એક મીઠા પેદા કરવી જેટલી અઘરી છે તેના કરતાં એટલું કાપડ બાળકો
 અને સ્ત્રીઓ પાસે પેદા કરાવવું અઘરું નથી. મેં ધણી મીઠાબાલિકા

છે. તમારા કરવાની નહિ, પણ યોગ્ય ધંધાને લેવાની જરૂર છે. વીર પુરુષોની અને વીર માતાઓની જરૂર છે. પ્રજાના કામદાનો વખત તે પ્રજાનો વખત છે. તે આપણે અચાવવો જોઈએ. મારો હિસાબ તો સીધો છે. સરઘસમાં ચાર પાંચ હજાર માણસો હોય એ દરેકના એ એ કલાક ગણીએ તો પ્રજાના આંદોશ હજાર કલાક-મારા મનમાં તો હમણાં રેંટિયો જ ચડેલો છે એટલે હું તો તે જ કહું—તેમાં અગર સાળમાં ગાળ્યા હોત તો કેટલું કામ થઈ શકત ? આમ નકામો વખત ગાળવા કરતાં હું તો કહું છું કે માણસ પોતાની મદીમાં બેસે બેસે કાંઈ સહનિયાર કરે તોપણ સારી રીતે વખત ગાળી શકે છે. આપણે વખતની આમ કિંમત ગણના શીખીશું તો જ અમેરિકા, જાપાન અને યુરોપ સાથે હરિકાષ કરી શકીશું.

૪. આપણામાંથી જેમને આપણા દેશના ત્રિવિધ તાપતું જ્ઞાન હોય તેમણે તે હાલવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આગ લાગી હોય તે વખતે આપણે તે હાલવવાના સિદ્ધાન્ત શોધવા કે નિયમો ઘડવા નથી બેસી શકતા, પણ પાણી લઈ આગ યુગ્મવીએ છીએ, અને આગ યુગ્મવા પછી તેના નિયમો લવિષ્યને સાદુ ધરીએ છીએ. એટલે અત્યારે જેને સેવા કરવાનો હિમંગ છે, જેમને મેવાની કુંચી હાથ લાગી ગઈ છે તેમણે તો બાવનાઓ પેદા કરવાના કામમાં પડવાને બદલે કામ જ કરવા મંડી જવાનું છે. તેમનું પ્રથમ કર્તવ્ય, મધ્યમ કર્તવ્ય અને છેલ્લું કર્તવ્ય એ કામ જ હોવું જોઈએ. કામ ક્યાં પછા જ અને તે કરતાં જ તેઓ પોતાનો સંદેશો બરાબર સંભળાવી શકે.

૫. પ્રજાના તેજા તે પ્રજાના નેવડ છે. તેઓ જે મેવા કરવાને સરઘસોને લાગે પ્રયત્ન હોય તો તેમની નસમાં પૂનતા છે. મેવકને કહેવા દેવા ન જોઈએ. મેવકને કહેવા દેવા ન જોઈએ. પૂનતાની પ્રત્યાયી કરેલી મેવ. એ મેવ. જ નથી. અને જ્ય પ્રજાને તેમની પૂજા કરવી જોઈએ તો તે મેવ પ્રજાએ તાકાતે તેજા બદલે. કેમ પૂજા કરી શકાય તે બોલું જોઈએ તેમની કામગીરી અને માન અવધનું જોઈએ.

૬. વિવિધ કાર એ બધું છે ન પહેલે. તો નુમમરો. આપણે વિદ્યુત્તંત્રની દરમિયાન આંદોલન કરવાનું છે. આપણને વિદ્યુત્તંત્રની વાંધો હજાર નથી. તેમની વિદ્યુત્તંત્ર કિલ્લા વિદ્યુત્તંત્રને આપણે કે

અને દેડ અને ભંગીની સ્ત્રીઓ કાંકરા ફેંકવા જાય અને ત્યાં તેમની આજર લૂંટાય ? અને તો ધણી સ્ત્રીઓએ કહેલું છે કે જો તેમને ઘેર બેઠે ધંધો મળે તો તેઓ દરમીઠ આ કામ કરવા નહિ જાય. આવો ધંધો સુતર કાંતવાનો છે. તે આજરદાર ધંધો છે, ઘેર બેઠે કરી શકાય છે અને તેથી શિયાળાનું રક્ષણ થાય છે. તમે હિંદુસ્થાનમાં સ્ત્રીઓનું શિખણ સચવાય, દેશની આજારી વધે અને લોકમાં તેજ આવે એવું ઇચ્છતા હો તો સ્વદેશી ધર્મનું પાલન કરો. એકલા સ્વદેશી ભંડારો ખોલી સ્વદેશી ધર્મનું પાલન નહિ થઈ શકે. પણ આપણી માતાઓ, આપણી બહેનો, આપણી દોકરીઓ ઘેર બેઠે સુતર કાંતી શકે એવી સુવ્યવસ્થા કરો.

૧૪. અભારે કાપડમાં આપણા દેશમાંથી દર વર્ષે ૬૦ કરોડ રૂપિયા પરદેશ જાય છે. દરેક માણસ એક એક રૂપિયા જેટલું એક વર્ષમાં કામ કરે તોપણ ૩૦ કરોડ રૂપિયા તો આપણે સહેજે બચાવી શકીએ. પણ વધુકરી તો તેના કરતાં જેટલું ચે વધારે કામ કરી શકે છે. માટે આ કામ થોડા વધુકરીથી અને ધણી સ્ત્રીઓથી થઈ શકે એમ છે.

૧૫. અભારે આપણે જોઈએ તેટલા કાપડનો એક તૃતીયાંસ તો માત્રો પેદા કરે છે. એટલે આપણે બે તૃતીયાંસ જેટલું કાપડ તૈયાર કરવાનું રહે છે. તે તો સહેજે થઈ શકે તેમ છે. આપણે જો તે માટે ઉદ્યમી ન હોઈએ, તૈયાર ન હોઈએ તો ખીજા કામ માટે આપણે લાવક છીએ ખરા ? આપણે આ કામ કરી જનારીને આપણી સ્વરાજ્ય માટેની લાવકાન આપિત કરી શકીએ છીએ. જો આપણાં વસ્ત્ર માટે આપણે પારકા ઉપર આધાર રાખીએ પડે તો આપણા સ્વરાજ્યનો કાંઈ અર્થ નથી. માટે હિંદુસ્થાનની સ્વનંત્રતાનો આધાર અભારે પરદેશમાં જઈને જોએ કામ કરી રહ્યા છે તેમના ઉપર જ નથી, પણ દેશમાં વસનાં જાગૃત અને જાગૃકીઓ ઉપર રહેલો છે.

૭. એક જ ઉપાય.

૧. મહિમા પેલિયો મને એક ચિત્ર મોકલ્યું છે. તેમાં એક એસી વર્ષનો અમેરિકાનો ઝોડીયો રેડિયા પતી હોતો હતો. આ મધ્યે તેમણે વિનોદને ખાતર આટલી મોટી હિંમત કરી છે. આખો દહાડો તે ખુદ પાત્રમાં ન માગી શકે, આખો દહાડો બાળકના પશુ ન વાંચી શકે, આટલી હિંમત ધરમાં રમાતી રમતો પશુ શું રમે ? વળી રમતમાં કાઈ સાથીને રોકવો જોઈએ. બધાને સાથી મળી નથી શકતા. ત્યારે જ કંઈક ઉપયોગી વિનોદ મળે તો સારું, એમ વિચારી આ ખુદાએ રેડિયો પસંદ કર્યો હોવો જોઈએ.

૨. આ ચિત્ર મારે હાથ આવ્યું તે પહેલાં એક ગૃહસ્થ જે પ્રથમ કોઈ દેકાણે મોટો દોહો ભોગવતા હતા તે આવ્યા. તેમનો વખત કેમે જતો ન હતો. આખો દહાડો માળા ફરવવામાં તે નહોતા રોકી શકતા. કંઈક પશુ પરાપકારી ધંધો જોઈતો હતો, મને તો વિચાર કરતાં તેમના શરીરને યોગ્ય એવો રેડિયા વિનાનો બીજો ધંધો સૂઝ્યો નહિ. મેં તેમની પાસે વિનયપૂર્વક સૂતર કાંતવાની વાત કરી.

૩. ઘણાઓ કલબોમાં જઈ પાનાં કે બીલિયડ્ રમે છે, તેથી તેઓ પોતાનાં મગજ તાજાં કરતા હશે કે નહિ એ વિષે મને શંકા છે. પણ તેઓ ઘેર જઈસ્વચ્છ કાટડીમાં બેસી રેડિયો ચલાવે તો તેમાંથી જેટલો નિર્દોષ આનંદ ભોગવાય તેટલો પાનામાંથી નહિ જ મળે એમ મારી ખાત્રી છે.

૪. સર જોન લબકનો આરામ એક ઉપયોગી કામમાંથી બીજામાં પ્રવેશ કરવો એ હતો. તેનો વિનોદ કીડીઓની પ્રવૃત્તિનું અવલોકન કરવામાં હતો. લોડ્ સોલ્સબરી રસાયણના પ્રયોગો કરીને વિનોદ મેળવતા. ગ્લેડસ્ટન લાકડાં કાપી આમની સલાતો બોલે હળવો કરતા. આવા ઉપયોગી આનંદોની જેટલી આપણને જરૂર છે તેટલી અંગ્રેજ પ્રખતે નથી.

૫. એક મિત્રની સાથે હું વાત કરતો હતો, તેણે રેટિયાને પ્રધાનપદ આપ્યું તેનું કારણ મેં પૂછ્યું તો તેણે કહ્યું રેટિયો આપણને આર્થિક સ્વનંત્રતા તો આપશે જ, લોકોને સ્વાઘ્યા બનાવશે જ, પણ સર્વથી વધારે મેવા તો એ કરશે કે તેથી સ્ત્રીપુરુષ બંનેને નિરતિવિચાર કરવાનો અવકાશ મળશે અને બધાં શાંત તથા ખવિત્ર થશે. જેઓ નિરંતર રેટિયો કાંતશે તેમના હૃદય પર એવી ભારે છાપ પડશે કે તેની બીજા કશાની નહિ પડે.

૬. [વધારે શાંતિ મળશે, ત્યારે જ સ્થિર વિચાર કરવાનો અવકાશ મળશે; તેવા વિચારથી આપણા અનેક પ્રશ્નોનો ઉકેલ થશે. જેમ રેટિયામાંથી વધારે અને વધારે સૂતર નિકળતું થશે તેમ દેશમાંથી બુદ્ધિમંદો અને કાપડની અછત દૂર થશે. માટે રેટિયો અને તેમાંથી નિકળતા સૂતરની પવિત્રતા જોટલી આંખોએ તેટલી યોડી છે.] હાથે કતિકું સૂતર દૂધની જેમ કિંમતી મણિયું જોઈએ. રેટિયો એ પણ એક પૂજનીય ગાય છે. ગાય વિનાનું ઘર જેમ ન શોભે તેમ રેટિયા વિનાનું ઘર ન શોભે. નાના મોટા કોઇ ગાયને દોહવામાં હસકાઇ નથી માનતા, તેમ નાના મોટા સર્વેએ રેટિયો અદ્વાવવામાં હસકાઇ ન માનતાં શૂદ્રકાઇ માનવી જોઈએ. ગાય તો કોઇ વેળા પાકુ મારે છે, ગાય ખાણુ માગે છે. રેટિયો તો એવો પરાપકારી છે કે તે પાકુ મારે જ નહિ, તેને ખાણુ જોઈએ જ નહિ, તેની પાસેથી ઉજાણું દૂધ જેતું સૂતર તમારી ઇચ્છાએ લઈ શકો છો. ગાય પોતાની શક્તિ પ્રમાણે દૂધ આપે છે. રેટિયો આપણી શક્તિ પ્રમાણે સૂતર આપે છે. રેટિયાની રક્ષા એ પણ મોરદા છે.

૭. રેટિયાના ઉદ્ધાર વિના ગાયની રક્ષા લગભગ અસંભવિત ધર્મ પડી છે. હિન્દુસ્થાનના ખેડુતોની પાસે દ્રવ્ય નથી તેથી તેઓ પોતાનાં ટોર વેચી દહાડે છે અથવા તેમને બુખે મારે છે. હિન્દુસ્થાનના માણુમો જેમ દુખગા છે તેમ તેમનાં ટોર પણ દુખગાં છે, કેમકે હિન્દુસ્થાનની હાલત દેવાગિયાની છે. હિન્દુસ્થાન પોતાની મૂડી ઉપર નબે છે, તેની મૂડી દહાડે દહાડે પટની બન્ય છે. હિન્દુસ્થાનને પૂરેનો પ્રશ્નવાણુ જ નથી મળતો તેથી તેનો શ્વાસ રહેતો છે.

૮. દેશમાં બનાજ નથી, વસ્ત્ર નથી, અથવા બન્ને ખટું મોંપાં છે. દુષ્-પીતે તે પણાને ત્યાગ કરેલા પડે છે તે અવસરે મુખ્ય ધર્મ આ બે

૧૦. વળી હિન્દુને માટે એ જોઈતો આશીર્વાદ રૂપ છે, તેટલો જ મુસલમાનને માટે પણ છે. બંને મુસલમાનોને તો હિન્દુઓના કરતાં પણ વધુ ઉત્સાહથી એ તરફ વળતા જોઈ શકું. આનાં કારણ છે. મુસલમાન ઓરન પરદાનશીન છે. રૈટિયો કાંતીને તે પોતાના પતિ પરના જોખને અનાધારે કાંઈક દલોડો કરી શકે છે. આમ રૈટિયો એ જ હિન્દુસ્થાનની પ્રજાના જીવનનું સર્વસામાન્ય તત્ત્વ છે. એ વડે આપણે આજે આખી દુનિયાને જાહેર કરીએ છીએ કે અજ અને વસ્ત્ર એ બે બાજતરમાં તો અમે સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર અને સ્વાઘ્રથી બની રહેવાનો નિશ્ચય જ કર્યો છે. મને આશા છે કે જેને જેને મારી આ વાત જોઈતરે તેઓ પોતપોતાના ઘરમાં વગર વિલંબે રૈટિયાની સ્થાપના કરશે.

૧૧. દરેક માણસ સંપૂર્ણ શાંતિ ન મેળવી શકે, દરેક માણસ કામાને પશર જેવી ન કરી શકે, તેથી આપણે સમુદાયમાં રહી થોડી થોડી શાંતિનો સરવાળો કરી થોડુંક પણ સુખ મેળવીએ છીએ, અને એવું અલ્પ દેહદમન કરવાનો માર્ગ આપણે સ્વદેશી મારફતે શોધ્યો છે. નાનામોટા બધા જ આટલો થે થઈ ન કરી શકે એવું કંઈ જ કારણ નથી. થોડો સમય કાંનવું વણવું એ પ્રજાને ભારે પડતું ન જ હોય. તેથી જ હિન્દુ-મુસલમાનની એકતાનું ચિહ્ન રૈટિયો; આપણે મદાસી, કાનડી, બંગાલી, ગુજરાતી મરાઠી, પંજાબી, સિંધી, મારવાડી બધા જ એક છીએ એવું જ્ઞાન કરાવનાર અને સિદ્ધ કરનાર રૈટિયો. આટલું જગતના છતાં પણ જે રૈટિયો ન ચલાવે અને સ્વરાજ્ય માટે તે દક્ષ વિનાનો માગનાર બીજારી છે. બીજારીને સ્વરાજ્ય ન હોય. એટલે જેને સ્વરાજ્ય જોઈએ તેણે મૂઝેમેરે જાનપૂર્વક હમેશાં ઇશ્વરનું નામ લેતાં દેશપ્રીત્યે સુવર્ણમય સુતર કાંનવું. જ્યારે પ્રત્યેક હિંદી જેમ પોતાના ઘરનું રાખ્યું જામે છે, તેમ પોતાના ઘરમાંનું કંઈક વણે કે પારોથી પામે વણાવી પટેરે અને બીજાં કંઈ ન પટેરે ભારે જ સ્વરાજ્ય છે, તે પટેલાં નહિ.

૧૨. મને કાણુ કહેશે કે આટલું એક બાગકના થે મગન ઉપરવટ છે ! આનાથી સહેલી ચરત કંઈ દોષ શકે ! આપણે હાથે જ આપણે તેને અપરી કરી મેલી છે અને મૂળાએ છીએ, દુષ્કાળથી પીડાએ છીએ, આત્મહત્યા રીખાએ છીએ, હિન્દુ-મુસલમાન એકબીજાને વેરી મણીએ છીએ.

૧૩. દુષ્કાળથી લોકો એટલા ભૂખે મરે છે કે કાંઈ તો સહકૃદ્દાઈ રૂપી આપવાત કરે છે ! આનું કારણ કંઈ અનાજ બજારમાં મળતું નથી એમ નથી. પણ તે લેવાના લોકોની પાસે પૈસા નથી અને પૈસા મેળવી શકે એવું તેમની પાસે કામ નથી. થોડા જ સરકારના રસ્તા સમારવા એટલે પથર ફોડવા ઉત્તરવા જઈ શકે છે. આમાંથી સ્ત્રી લાગ્યે પાંચ પૈસા અને પુરુષ નવ પૈસા કમાય છે. વળી મજૂરીનું રોજ ભડે ત્રણ આના હોય પણ મુકાદમની દસ્તુરી દર આના પાછળ એક પૈસો તો ચોટલી હોય જ ! આ મુલકમાં લોકો ત્રિશ વર્ષ પહેલાં કાંતતા અને વણતા. આજ પણ સ્ત્રીઓ જૂલી નથી ગઈ. તાડપત્તીમાં મેં અંતજ આરતોને મહાસભાસમિતિના મકાનમાં છૂટથી કાંતતી જોઈ. આ આરતોને આઠ કલાકના ત્રણ આના મળે છે. તેમાં દસ્તુરી નથી. તેમના ઉપર કાંઈ બદમાશ કુદૃષ્ટિ ન કરી શકે, અને પથર ફોડનારા પેલા પુરુષો કરતાં આ આરતો વધારે કમાય છે. દત્તમંડલનાં હજારો સ્ત્રીપુરુષોએ મને રેંટિયાધર્મમાં પુનરુદ્ધારને સાફ આશીર્વાદ આપ્યો.

૧૪. હું તો માનું જ છું કે મારી સર્વ બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓમાં રેંટિયો એ સૌથી વધારે સ્થાયી અને કલ્યાણકારી છે. હિંદુસ્થાનમાં લાખો ઘરોના આર્થિક દારિદ્ર્યના પ્રશ્નનો ઉકેલ રેંટિયાથી આવશે અને રેંટિયો એ દુષ્કાળની સામે અસરકારક વીમા રૂપ છે, એ મારા કથનોનું સમર્થન કરવાને અસારે મારી પાસે પુષ્કળ સાબિતી છે.

૧૫. હિંદના મહાન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી ડૉ. પ્રફુલ્લચન્દ્ર રાયને તમે ઝોળખતા હશો, પણ તમને એ ખબર નહિ હોય કે તેઓ પણ રેંટિયાના ચુસ્ત હિમાયતી બન્યા છે. હિંદુસ્થાનને ‘ઔદ્યોગિક’, ના આજના અર્થમાં ઔદ્યોગિક દેશ બનાવવાની જરૂર નથી. હિંદુસ્થાનમાં ૧૯૦૦ માઇલની લંબાઈ અને ૧૫૦૦ માઇલની પહોળાઈવાળા વિશાળ ક્ષેત્ર પર પથરાયેલાં ૭,૫૦,૦૦૦ ગામડાં છે. લોકો જમીનને વળગીને રહેલા છે અને એમાંનો મોટો ભાગ તો મહામુશીબતે પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે.

૧૬. મારા કથનની સામે ગમે તેટલું કહેવામાં આવે છતાં દેશને એક છેલ્લી બીજાં છેલ્લા ઉઘાડી આંખે મેં મુસાફરી કરી છે, લાખો માણસો ત્યાં જમીનને અનુલવ મેળવ્યો છે, તેને આધારે હું કહું છું કે ભૂખમરો ઘટી જાય છે, એમાં ત્રણ ચાર પણ ચાંકા હોઈ શકે નહિ.

૧૭. એ પણ નિર્વિવાદ વાત છે કે લાખો માણસોને વર્ષમાં એકાદમાં એકાદ ચાર મહિના તો પસંદ નહોતું જોઈ રહેતું પડે છે. આમ જોને નિરુદ્ધ રહેતું પડે તેનો નાશ જ સંભવે. જેતીમાં ધરમૂળથી ઉચ્ચપાથક થવાની જરૂર નથી. દિંદી જેડુતને જેતીની સાથે કાંઈ આણુ ઉદ્યોગ જોઈએ છે.

૧૮. કરોડો માણસને પેતાનાં જેતરોમાં પૂરવણી રૂપે તો સાથી સ્વાભાવિક ઉદ્યોગ રેટિયાનો છે, હાથસાગનો નહિ. ઘેરઘેર સાગ દાખલ નહિ કરી શકાય, જ્યારે રેટિયો કરી સકારો, અને એક સેકા પડેલાં પણ હિંદુસ્થાનના ધરધરમાં રેટિયાને સ્થાન હતું. રેટિયાને પદ્મ્યુત કરવા માટે આર્થિક દબાણનો નહિ, પણ હેતુપૂર્વક પરિયોગનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવેલો, એ વાત સત્તાવાર લખાણો પરથી પૂરવાર થયેલી છે. 'કલાઈવના વખતમાં રેટિયા આપણે ચલાવતા હતા તે વાત સાચી છે. તે વખતે આપણે પરાધીન નહોતા બની ગયા, પણ બનવાની શરૂઆત થઈ હતી, અને જેમ જેમ રેટિયાનો ત્યાગ થતો ગયો તેમ તેમ આપણે પરાધીન બનતા ગયા અથવા આપણને અર્થજનનાવવામાં ધરત ઇન્ડિયા કંપનીને રસ વધતો ગયો. તેથી રેટિયાના પુનરુદ્ધારથી હિંદુસ્થાનના આર્થિક પ્રશ્નનો એકે સપાટ ઉકેલ આવી જશે.

૧૯. પરંપરા સહકારી મંડળો હિંદી કરી તેમને સફળ બનાવવામાં રેટિયો એ ભારે અસરકારક ચક્રિત છે. લાખોના આર્થિક સહકાર વિના એ સાદસ કાંઈ કાંઈ સફળ થવાનું નથી, વળી લાખો સ્ત્રીઓને પતિત જીવનમાંથી ઉઠારી લેવાના સાધન રૂપ પણ તે બનતો જાય છે. આમ રેટિયો જેટલો દારિદ્ર્ય-દુઃખનાશક છે તેટલો જ ધર્મરક્ષક પણ છે.

૨૦. હિંદુસ્થાનમાં સવ્યાકાશ દ્વારા ખીજી કાંઈ પણ ઉદ્યોગની ખીલવણી કરવામાં આવે તે સામે મારે કશું કહેવાનું નથી, પણ એટલું તો હું કહું જ છું કે હિંદુસ્થાનનાં મુખ્ય મુખ્ય સંદેશોમાં હિંદી થયેલાં મંજીવર ભઠિયારાં મારફતે દેશને રાહલા સરતે લાવે પૂરા પાડવા અને ધરનાં ચૂલાનો નાશ કરવો એ જેટલી બધાં કર જૂલ છે, તેટલી જ વિનાશક જૂલ દેશ બહાર અથવા દેશની અંતર રાક્ષસી મીલો દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલા કાપડથી હિંદુસ્થાનને ઠીકવામાં રહેલી છે.

૨૧. [દાખલા તરીકે કાઠિયાવાડમાં] હવિશ લાખની વસ્તી જે દર વર્ષે સરેરાશ અઢી રૂપિયાનું કાપડ પહેરે અને તેટલાની ખાદી કાઠિયાવાડમાં બનાવે તો કાઠિયાવાડમાં પાંસઠ લાખ રૂપિયા બચ્યા. કાઠિયાવાડી ધરોમાં એટલા રૂપિયા દર વર્ષે રહેતા જ નમ તો કાઠિયાવાડની આર્થિક સ્થિતિ કેટલી આગળ વધે તેનો ખ્યાલ દરેક જણુ પોતાને સાર કરી શકે છે. આટલા દિસાબમાંથી બીજા આંકડાઓ પણ એવા જ સંતોષકારક ઘટાવી શકાય છે. દરેક કુટુંબનાં પાંચ માણસ ગણીએ તો તે કુટુંબની કમાણી દર વર્ષે સાડાબાર રૂપિયા વધી. સરેરાશ દિસાબ કહાડતાં આપણે જાણીએ છીએ કે દરેક માણસના કંઈ તેને લાગે આવતા રૂપિયા નથી બચતા પણ તેટલો લાભ આપ્યા સમુદાયને મળે છે. તેનો અર્થ તો એ થયો કે એ પાંસઠ લાખ રૂપિયાનો લાભ કાઠિયાવાડના ગરીબ કુટુંબો જેમને પૈસાની જરૂર છે, જેને સાંકડામાં રહેવું પડે છે તેમને મળે, અથવા તેનો બીજો અર્થ એ રીતે કરાય કે પાંસઠ લાખ રૂપિયાનો હગડો કાઠિયાવાડીઓની પાસે નિરંકુશ પડ્યો છે. તેમાંથી જેને જોટલું લૂંટવું હોય તેટલું લૂંટે. એમ છતાં એ લૂંટ તો સભ્ય લૂંટ બની. અને એ રૂપિયાની વહેંચણી રેંટિયા મારફતે કરવાની રહી, તેથી એ રૂપિયા કેવળ જેને જરૂર છે એવાં ગરીબ ધરોમાં જ બચ્યા.

૨૨. જે માણસ એક વાર ખાદી લે છે તે ઓછામાં ઓછા ત્રણ આના ગરીબના ઘરમાં મૂકે છે. આટલી બધી શક્તિ જ્યાં એક વાર ખાદીમાં રહેલી છે ત્યાં કેમ કાંઈ પણ માણસ ખાદી પહેર્યા વિના રહે ? ખાદીમાં કેટલું સ્વદેશાભિમાન છૂપાયેલું છે એ તો ખાદીને સમજાવવા પહેરનાર જ જાણે. સ્વદેશી એ કરોડોને કલ્યાણકારક છે, હિંદુ-મુસલમાન વચ્ચેની એકદિલીની નિશાની છે, કંગાળ પ્રત્યેની રહેમદિલીનું ચિહ્ન છે.

૨૩. કલકત્તામાં કોઈએ મૈલાના મહમદઅલીને પૂછેલું કેટલાક લોકો કહે છે કે રેંટિયાથી સ્વરાજ્ય મેળવવાની વાત ચમત્કાર જેવી છે. મૈલાનાએ કહ્યું: હશે; પણ છ હજાર માઇલથી આવેલા મૂઠ્ઠીભર ગોરાઓ તેનિશ કરોડ માણસો પર સત્તા ચલાવી શકે એ ચમત્કાર મોટો કે આ મોટો ?

૨૪. હું જાણું છું કે દેવલાલ લોકો રેડિયાની મદદથી સાગાકોલેનેની ફેબ્રુઆરીને સ્વાસ્થ્ય કરી મૂકવાના માત્ર ખ્યાલને દારૂપાત્ર ગણે છે, પણ હું તેમને ખાતરી આપું છું કે રેડિયા આપણા ફેબ્રુઆરીના પ્રશ્નનો જોરલો સચોટ ઉકેલ આપે છે, તેટલો બીજું કોઈ પણ સાધન લાવી શકે એમ નથી. નવા કર ઉત્પાદનની પ્રશ્નમાં શકિત રહી નથી; છે તે કરો પણ અસર થઈ પડ્યા છે. આ સ્થિતિમાં જો પ્રશ્નની દિવસે દિવસ વધતી જતી મરી જાય તો ઇલાજ કરવો હોય તો ઘર-ઝરોખની બહાર ઉપરાંત પરદેશી કાપડનો નાશ થવો જોઈએ અને ખાતરી એ પરધરની સામાન્ય વસ્તુ થઈ પડવી જોઈએ.

૨૫. સ્વદેશીની પ્રશ્નને જોના ઉત્તરમાં ઉત્તર અને સર્વજાપક સ્વરૂપમાં આપ્યો જ છૂટકો હતો, અને તે બરોબર મેળવ વખતે ખાતરી પડેલી છે. અસહકારના કાર્યક્રમના એક જરૂરી અંગ તરીકે એ પ્રથમથી જ હતી અને અત્યારે પણ છે. મારે હિસાબે તો અસહકારના કાર્યક્રમનો એ સૌથી મોટો, સૌથી સલામતીપૂર્વક અને અસહકારની સમજણને સારૂ સૌથી ખાતરીપાત્ર વિભાગ છે. અત્યારના મુદ્દા સ્વરૂપમાં એ અત્યાર અમલમાં આવેલા જોરથી ઉપાડી સહાય એમ નહોતું. પ્રશ્નના મનમાં રેડિયામાં છૂપાયેલું સત્ય ઉગી જતું જરૂરી હતું. એના અંતરમાં ધર કરી બેઠેલા જૂના વહેમ અને કુલ કાંઈ બુલ્બુલો જરૂરી હતા. એકલા સિદ્ધિ મામતો બદિખાર અમર નો અને પેલા કર્ણા વિના બધા પરદેશી માલનો એકલો બદિખાર કરવાના ખ્યાલમાં સ્વેચ્છા નિરર્થકતા પ્રજ્વળે ગયે ઉતરથી જરૂરી હતી. સ્વદેશી કાપડનો ત્યાગ કરવાથી પ્રશ્નને પેન્ટની સ્વાધીનતા મેળવ; અને ફરી એક વાર હાથકામથી અને હાથવણીને અજ્ઞાતવાદી એ સ્વાધીનતા ધેર કરી સહાય એ વાત પ્રશ્નને સુઝી જતી હતી. એને એ પણ સમજાવુ બાકી હતું કે જો પડીએ એટલે અમલજનાં પણ હાથે કાંઈક નહોતું અને વધુમાં જો જો પડીએ તેની રસમિત મરી રહ્યાં. એને સુઝતું બાકી હતું કે સરકારી ખર્ચોના રીઝણના કરનાં પણ આ પરમાયુ પડ્યાં. પોઈ જેલવાથી જ દિવસના વધુ મેળવુ છે, વધુ નિષ્પ્રભુ જન્મુ છે, અને કુશળ દિવસનાને. રેડિયા પરદેશી જતી રહ્યાં છે. રેડિયાના અસહકાર મહત્ત્વે કરી પ્રશ્નમાં અમલ અમલ જતી છે, અને લોકોમાં પણ ખાતરી એકે પ્રશ્નના અને અમલ રેડિયા કર્યાં જતી છે.

૨૬. પાંચ પંદર રેંટિયાનો આ સવાલ નથી; આ તો હિન્દુસ્થાનનાં ૬ કરોડ ધરેમાંના દરેકમાં રેંટિયા ચાલુ કરવાનો સવાલ છે. હિન્દને જોઈતું બધું કાપડ પેદા કરવાનો અને તે આખા દેશભર સર્વ જગ્યાએ પહેંચાડવાનો આ સવાલ છે.

૨૭. સ્વદેશીના પ્રયત્નમાં જ કોઈ પણ પ્રજા સદાચારી, મહાન, સ્વાશ્રયી અને સતીષી બનાવનારા એકેએક સદગુણ પેદા કરશે. જ્યારે પ્રજા પોતાના શુદ્ધ મરત્ત્યાત પ્રપાસથી પરદેશી કાપડનો બહિષ્કાર પાર ઉતારશે તે દિવસે તે સ્વરાજ્યને માટે તૈયાર જ હશે. તે દિવસે હું વચન આપું છું કે હિન્દુસ્થાનમાં પહેલી લરકરી છાવણીઓ અને દારૂગોળા તેમ જ દધિપારોથી ભરેલા લરકરી કિલ્લાઓ હિન્દી બાળકોને ગેડીદો રમવાની નિર્દોષ જગ્યાઓ માત્ર બની રહેશે. તે દિવસે એંગ્રેજો અને આપણી વચ્ચેનો સંબંધ મોઝે આના શુદ્ધ અને નિર્મળ હશે. તે દિવસે લૅન્કેશાપરના વેપારીઓનો મન હિન્દુસ્થાનનું રજા અદિત કરી શકશે નહિ. એંગ્રેજો પણ આ દેશમાં મરજી હશે તો મિત્રો તરીકે, અરોગરીઆ તરીકે હિન્દનું હિત કરવાનો અને હિન્દને મદદ કરવાનો એકમાત્ર શુભ હેતુ રાખે ધરીને રહેતા હશે. અસહકાર એ એંગ્રેજોને ખાનદાનીની રીતે આપણી જોડે સહકાર કરવા નોતરનારી અથવા તો આપણા દેશમાંથી રૂપસન લેવા વિનવનારી પ્રવૃત્તિ છે. એ આપણા નાનાને શુદ્ધ પાપા ઉપર ગોડવવા અને આપણા સ્વમાનને અને મોજાને ધાગે એ દબે એ નાનાને નક્કી કરવા ઉકાવવામાં આવેલી પ્રવૃત્તિ છે.

૮. સંખ્યા વિરુદ્ધ સ્વદેહ

૧. "સંખ્યાઓ કે જેના ઉપયોગથી જેનું
 છે તે સંખ્યા વિરુદ્ધ આપનો મન હશે? સંખ્યાઓ
 વિશેષ લાભ ક્યાં થે પણ : સમજાવો દરેક
 (સંખ્યાથી નહિ) બનાવેલો માથવાપરદર
 અને સંખ્યાઓને બનાવું નથી? કેમ કે
 સુધારવા માટે જ અભારમુખી વિરુદ્ધ
 અને પછી તેમાં સુધારોવધો દરદર
 બનાવતો નહિ કહેવાય ?"

૨. ઉપથી થંકા ધણાને ધર્મ કે જે
 અને સંખ્યાને જરા થે વિશેષ નથી
 મળેલા અને પરદેશમાં પેદા થતા
 ઉ. મીલનું કાપડ પડેરવામાં
 બનેલું કાપડ પડેરતો નથી
 અવરખ મુલ્યવેળુ છે કે કાપડ
 કાપડ પડેરતું એ પ્રયોગ દિવસ
 સદામાથે કરોડો માણુક
 મીણોને કલમ કંઈ ધણો

૩. પણ સંખ્યાશ્રમ દિવસ
 મથાવી લેતુ જોઈએ દેશ
 મીણો બધે થતો કે નહિ
 વધારે મીણો કરતાં નહિ
 તે આપણે જોને સુધાર

૪. જો આખું હિંદુસ્થાન ઉપર પ્રભાવ પવિત્ર નિશાન કરે તો મારી ખાત્રી છે કે મીલના માલિકો પણ તે નિશાનને વધાવી, તેને પવિત્ર ગણી, તેમાં સામેલ થાય.

૫. પણ ધણું વર્ષથી ચાલતી આવેલી ટેવ માણસો એકદમ છોડતા નથી. એટલે દેશમાં જન્મે પ્રવૃત્તિને સારૂ આવકાશ છે. ભણે મીસો વધે, ભણે રંટિયા વધે અને હાથની સાળો વધે. જન્મે સંખ્યા તો છે જ. હાથની સાળ એ નાનકડી વિવિંગ મીસ છે. રંટિયો નાનકડી સ્પિનિંગ મીસ છે. ઘેર ઘેર આવી નાનુક મીસ અને તેની સામે કંઈ કહેવાપણું હોય નહિ એટલું જ નહિ, પણ રંટિયાની અને હાથસાળની પ્રવૃત્તિની દેશને પૂરેપૂરી જરૂરિયાત છે. કાંઈ દેશના ખેડૂતો ખેતી ઉપરાંત ખીજા મદદગાર ઉદ્યોગ વિના નભી શકતા નથી. હિંદુસ્થાન કે જે કેવળ વરસાદની ઉપર જ નભે છે ત્યાં તો દુષ્કાળને સમયે રંટિયો અને સાળ કેવળ કામઘેતુ રૂપ જ છે. એટલે ૨૧ કરોડ ખેડૂતોની દૃષ્ટિએ રંટિયાની અને હાથસાળની પ્રવૃત્તિની યોજના કરવામાં આવી છે. દેશમાં મીસો કરીને આપણે બધું કાપડ પેદા કરતા થઈએ, તોપણ આપણું ખેડૂતોની દિનપ્રતિદિન દુઃખી હાલત થતી મટાડવાને સારૂ તેમને મદદગાર ધંધો આપવો જ જોઈએ; અને કરોડો માણસ કરી શકે તે કાંતવા-વણવાનો જ ધંધો છે.

૬. આમાં સંખ્યાના કે મીલના વિરોધી વાત નથી. દેશની સ્થિતિને શું અનુકૂળ છે તેની જ વાત છે. દેશમાં સંખ્યાઓ બનાવવાની પ્રવૃત્તિનો મને દ્વેષ નથી. સંખ્યાઓમાં સુધારા થાય તેમાં પણ દ્વેષ નથી. પણ એ સંખ્યાઓ શું કરશે એ તો હું બાણવાને ધ્વિષ્ટું. રરિકનના શબ્દમાં એમ પણ પૂછું કે શું એવા સંખ્યા શોધવા છે કે જેથી હજારને બદલે લાખ માણસને એક મિનિટમાં ઉઝાડી શકાય તેવી તોપ બનાવાય? કે એ સંખ્યાથી એવી બતના નાનાં હળ બનાવવાં કે જે વડે કદાચ જમીન સામાન્ય પરિશ્રમથી ઉખેડી શકાય? અને મારા હાથમાં કાયદો હોય તો હું નાશ કરવાનું ચંત્ર બનાવવાની પ્રવૃત્તિને ગુન્હો ઠરાવું અને પ્રત્યેક મનુષ્યને હળવું પડે એવું હળ બનાવવાની પ્રવૃત્તિનું રક્ષણ કરું.

૭. યંત્ર અથવા યંત્રના મુધારા એવા બોધએ કે જે આપણા દેશને રુચે તેવા હોય અને તેનો ઉપયોગ પોતાના ધરમાં ફરી શકે. આ ઉદ્દેશ ધ્યાનમાં રાખીને જેટલા મુધારા થઈ શકે તેટલા મુધારા કરાવવા બધા બેકુતો અને ફારીગરો મોટાં કારખાનાંમાં કામ કરી ન જ શકે. બેકુતો પોતાનાં ખેતર છોડી ન શકે. તેઓનાં ધરમાં ખેતી ઉપરાંત કંઈક ઉદ્યોગ હાખત થઈ શકે એવી શોધ કરવી, એવા ઉપાય યોજવા એ દરેક દિંદ-દિતેચ્છુની દરજ્જા છે. મારી ઉમેદ છે કે આમાં ઉપરની સંકલ્પ પૂર્વ સમાધાન થઈ જશે.

મને પહેલીના કરતાં યે ઓછી મુશ્કેલી જણાય છે. રેંટિયાની હિમાયત મજૂરીની ખાનદાનીની હિમાયત છે. હું દાવો કરીને કહી શકું છું કે રેંટિયો ખોતાં આપણે આપણું ડાણું ફેફસું ખોયું અને તેથી આપણે જલદ ક્ષયમાં સપડાયા છીએ. રેંટિયાનો પુનરુદ્ધાર આપણી ઘાસણીને રોકનારો ધલાજ છે. ફેટલીક વસ્તુઓ બધાં દેશમાં બધાં માણસે કરવી પડે છે, અને ફેટલીક વસ્તુઓ બધાને ટાઇ ટાઇ વાતાવરણમાં કરવી પડે છે. રેંટિયો આપણે બધાએ આજની સ્થિતિમાં તો અવશ્ય ફેરવવો જ જોઈએ અને ધણાને હંમેશાં ફેરવવો જોઈશે.

૪. પરદેશી કપડાના આપણા મોહથી આપણે રેંટિયાને તેના સિંહાસનેથી પદબ્રષ્ટ કર્યો, અને તેથી પરદેશી કપડાના ઉદ્યોગને હું પાપ ગણું છું. મારે કબૂલ કરવું જોઈએ કે અર્થશાસ્ત્ર અને નીતિશાસ્ત્ર વચ્ચે હું ભેદ પાડતો નથી. જે અર્થશાસ્ત્ર વ્યક્તિ અથવા પ્રજાના હિતને ધન કરે તે નીતિથી વિરુદ્ધ હોઈ પાપ છે. તેથી એક દેશને હાથે બીજા દેશને કચડવાને સાફ અર્થશાસ્ત્રનો પ્રયોગ થાય તેને હું અનીતિ ગણું છું. મજૂરોનું લોહી ચૂસીને બનેલી વસ્તુઓ લેવી કે વાપરવી એ પાપ છે. મારી પાડોશમાં રહેનાર કણીઆને બૂંબ મારીને મારે અમેરિકાથી ધડું મગાવીને ખાવા એ પાપ છે. તે જ પ્રમાણે મારા પાડોશી કાંતનારાઓ અને વણનારાઓ મને આપે તે કપડાથી હું મારું શરીર ઢાંકી શકત અને તેથી તેઓને અન્નવસ્ત્ર લેવામાં મદદ મળત એમ જાણવા છતાં વિજ્ઞાયતનાં ભાતીગળ કપડાં હું પહેરું એ પાપ છે; અને જ્યારે મને એવું જ્ઞાન થાય, ત્યારે મારા પરદેશી કપડાં બાળી મારે પવિત્ર થવું એ મારો ધર્મ છે. તેવા જ્ઞાનનો ઉદય થયા પછી મારા પાડોશીએ બનાવેલા ખાદીથી જ મારે સંતોષ માનવો જોઈએ. વળી મારાં બધાં ભાઈઓને કાંતવા-વણવાનો ધંધો જૂલાઈ જવાથી ઝટ ગ્રહણ ન કરે એમ જાણીને મારે તેને ગ્રહણ કરી લોકપ્રિય કરવો જોઈએ.

૫. કવિશ્રી માને છે કે જે કપડાં ગાગરની હું સૂચના કરું છું એ તેમનાં નથી પણ ગરીબોનાં છે. હું એમ સૂચવું છું કે એ તેમનાં પોતાનાં જ હોવાં જોઈએ અને છે. જો એ કપડાં ગરીબનાં અથવા નવસ્ત્રાંનાં હોત તો તેઓએ ક્યારનાં ગરીબોને આપી દીધાં હોત. મારાં પરદેશી કપડાં

આળીને દુઃખારી શરમને બાળું છું. જે કપડાંની તેઓને દરકાર નથી એવા કપડાં નવજાનિ આપીને દુઃખ તેમનું અપમાન કેમ કરું ? જે ધધાની તેઓને જરૂર છે એ ધધો તેમને આપું. દુઃખ તેઓનો મહેરબાન થવાનો દોષ કેમ કરું ? તેઓને કંઝાગ જનાવવામાં મેં ભાગ લીધો છે એનું ભાન થયે દુઃખ તેઓને ઉઠ્યું મ્યાન આપું. મેં કદાચી નાખેલાં અન્નવસ્ત્ર ન આપું, પણ મારા સારામાં સારા અન્નવસ્ત્રનો ભાગ આપું અને તેઓની મજૂરીમાં તેઓનો સાથી થાઉં.

૧. અસહકારમાં અને સ્વદેશીમાં કવિને એકલપેટાપણાનો આભાસ આવ્યો છે, પણ તેમાં એતું કશું નથી. મારા સંપ્રાપ્તને લીધે મેં અગારીએ ચડીને પોકાર નથી કર્યો કે અસહકાર, અદિસા અને સ્વદેશીનો સંદેશો એ આખા જગતને સારું છે. એવો પોકાર કરતાં છતાં પણ જે ભૂમિમાં તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે તે ભૂમિમાં જો એ ફળવાનું ન થાય તો તે મિથ્યા પોકાર થઈ પડે. આજનું હિન્દુસ્થાન મું પોતાની યુક્તમગીરી, બુદ્ધિમંત્ર અને મરજીઓનો ભાગ જગતને આપે ! અથવા તો આપણે શું આપણા પ્રતીન સાથે જગતને મોકલીએ ? જો એ સાચો જ મોકલવા દેવા તો તેની નો ધણી મેં આજ્ઞા ઉપાધરી છે. પણ અદ્યારદિન અને મુનિપૂજક જગત તેની ઉપર નજર કરવાની થે ના કરે છે, કેમકે આપણે, એ સાચોના ધારક અને રમિયાગ, તેને આપણા શ્રવણમાં લેવારના નથી, તેથી જગતને કામ આપવાનો વિચાર કરતાં પડેલાં મારી પામે સંકેદ દેવાનો જોઈએ. આપણો અસહકાર નથી અર્થે સાથે કે નથી પશિમ સાથે. પણ જે પ્રથા અર્થેએ દિગુચનમાં દાખલ કરી છે તેની સાથે, હાથરદન્ય નુશંગની સાથે, નેમાંથી વિષમત્ત રાશી સેલ અને તેને લઈને થત. મરીમિના મરાની સાથે આપણે અસહકાર છે. આપણે. અસહકાર એ આપણી જિનિએને અંતરુંખ કરવાનો પ્રયાસ છે. અર્થે અમદાવાદનાં રૂબે નેએનો સાથ કરવાનો આપણે હાંકો છે આપણે અસહકારથી આપણે નેમને દલીએ છાએ. "આનો, અગારી કરને અમેને મરે, અને એમ કરે. એ અમાર, નમાર અને અમારુ કાનુ છે" આપણે વધુજાનુ કરવાનો સંકેદ : ૧-૧૦ દરેકે જોએ એ દુષ્ટો અમારુ છે ૨-૦ ' અમારુ તરફ કરવાને ૧-૧૧ કરવાને

સાર વ્યાપ્ત્યે અને જ નરવાનો પ્રાપ્ત કરીને વ્યવસ્થા. આરવાપણું રાષ્ટ્રીયત્વ આપી નથી, ઉડત નથી, નાસાચરક નથી, પોપડ છે, ખામ્બિક છે, અને તેથી જગનને કમાણધારી છે. જગનને સાર મરવાની ભેંસ કરે તેના પરેવાં હિન્દુઆને છવતાં શીખતાં જોઈએ. જે ઉદરો ન આપતાં બિચારીના ઘાંત વચ્ચે સપાઈત્વન છે, તેમને કાંઈ એવા અપાતકારે મળેલા વગર પાપ મળત નથી.

૭. કવિ જાનવનને સાર છે અને આપણને પણ તેમ કરવા કહે છે. એ નેમના કવિનને યાત્રા છે. ખેડ કાટલાં પક્ષીઓ હંમેશાં આકાશમાં ઉડતાં કંજોડ કરી જાયું આવન કરે છે. તેના સુંદર ચિતાર આપણી નજરે આગળ કવિની ખોડા કરે છે, પણ તે પક્ષીઓને તો આગળે દહાડે ખાવાનું મગ્ય હતું અને તેઓની પાંખમાં આગલી રાતે નવું લોહી ફરવાથી વંદર હતું અને તેથી આરામ કરી નેમાર થયલી પાંખોથી તેઓ ઉડ્યાં. પણ મેં એવા પક્ષીઓને જોવાનું પણ દુઃખ બોગવ્યું છે કે જેઓ બિચારાં પાંખમાં વંદર નહિ દેવાને કાંઈ તેને કદાચી પણ નથી શક્યાં. હિંદુસ્થાનના આકાશની નીચે વસતું મનુષ્યપ્રાણી રાત્રિના સુવાનો તો ડોળ જ કરે છે. અને હંમેશાં ઉડતી વખતે આગળા દહાડા કરતાં નખણું હોય છે. કરોડોને સાર તો હંમેશાંનું જગરણ અથવા તો હંમેશાંની મૂર્છા હોય છે. એ દુઃખી સ્થિતિનું વર્ણન અશક્ય છે. એ તો અનુભવથી જ ઓળખી શકાય, કળીરતું લગ્ન ગાઇને હું દુઃખથી પીગતા દહીંઓને શાંતિ નથી આપી શક્યો. દુઃખથી રીયાતાં દિલનાં કંગોળા આગક એક જ કાવ્યની આશા રાખે છે. સત્ત આપનારા અનાજની. એ અનાજની ભેટ થઇ શકે તેમ નથી. તેઓએ તે કમાવું જોઈએ, અને તે કમાવા પૂરતી મજૂરી જ તેઓ માગે છે.

૮. નિયતં કુરુ કર્મ ત્વં કર્મ જ્યાયો હ્યકર્મણઃ ।

શરીરયાત્રાઽપિ ચ તે ન પ્રસિદ્ધયેદકર્મણઃ ॥ ૮ ॥

યજ્ઞાર્થાત્કર્મણોઽન્યત્ર લોકોઽયં કર્મવંધનઃ ।

તદર્થં કર્મ કૌતેય મુક્તસંગઃ સમાચર ॥ ૯ ॥

સહયજ્ઞઃ પ્રજાઃ સમ્પ્રા પુરોવાચ પ્રજાપતિઃ ।

અનેન પ્રસવિષ્યધ્વમેષ વોઽસ્તિવૃષ્ટકામધુક્ ॥ ૧૦ ॥

દેવાન્માવપતાનિન તે દેવા માવયન્તુ ॥ ૧૧ ॥
 પરસ્પરં માવયંતઃ ધેયઃ પરમશાપ્સ્યથ ॥ ૧૨ ॥
 ઇશાન્મોઘાન્દિ ચો દેવા દાસ્યંતે યદ્દમાચિતાઃ ।
 તૈદંતાનપ્રદાયેન્મયો યો મુક્તે સ્તેન એવ સઃ ॥ ૧૩ ॥
 યદ્દશિષ્ટાશિનઃ સંતો મુચ્યન્તે સર્વેકલિપિઃ ।
 મુંઝતે તે સ્વયં પાપા યે પતંત્યાતમદારણાત ॥ ૧૪ ॥
 અપ્રાદુરશ્નિ મૂચાનિ પર્જેન્મ્યાદમસંમથઃ ।
 યદ્દાદુરવતિ પર્જેન્મ્યો યદ્દઃ કર્મસમુદ્ભવઃ ॥ ૧૫ ॥
 કર્મ મદ્મોદ્ભવં વિદિ મદ્ગાહરસમુદ્ભવમ્ ।
 તસ્માત્સર્વગતં મદ્દા નિત્યં યદ્દે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૧૬ ॥
 એવં પ્રવર્તિતં ચક્રં માનુવતેયતીહ યઃ ।
 અપાયુર્તિન્દ્રિયારામો મોયં પાર્યં સ જીવતિ ॥ ૧૭ ॥

[ભાષાંતઃ—(તારું કર્મ પ્રભાણે) નિપત થયેલું એટલે નિભાયેલું
 કર્મ તું કર, કારણકે કર્મ ન કરવા કરતાં કર્મ કરવું એ અધિક સારું છે,
 નહિ તો (એમ તો જો કે) કર્મ ન કરવાથી તો (ખાવાનું પણ ન
 મળતાં) તારા શરીરનો નિર્વાહ શુદ્ધ આશરો નહિ.

યજ્ઞને માટે જે કર્મ થાય છે તે સિવાયનાં કૃતિ કર્મો આ લોકના
 બંધન રૂપ છે. માટે યજ્ઞ માટે કરવાનાં જે કર્મ તે પણ તું આસક્તિ ઠિંકા
 દેવાથી ઊડીને કરતો જા.

પૂર્વે યજ્ઞની સાથે પ્રજાઓને ઉત્પન્ન કરી જાગ્રદેવે તેમને કહ્યું: “ યજ્ઞના
 યોગથી તમારી વૃદ્ધિ થાઓ, એ તમારી હિચ્છિત કામનાઓ પરિપૂર્ણ કરશે.
 આ યજ્ઞથી તમે દેવોની સંભાવના કરો; અને તે દેવો તમારી સંભાવના કરો ।
 અને એ રીતે એકબીજાની સંભાવના કરતાં તમે પરમ એકને પામો । ”
 કારણકે યજ્ઞથી સગ્રુહ થયેલા દેવો તમને તમારા હૃદય ભોગ આપશે, અને
 તેમણે આપેલા તે ભોગો તેમની સંભાવના કર્યા વિના (તેમને જ ખાજા
 આપ્યા વિના) જે એકલા ભોગવે છે તે ચોર જ છે.

યજ્ઞ કરતાં અવશિષ્ટ રહેલો ભોગ મદ્મુ કરનારા સ્વપુરુષો સર્વ પાપથી
 મુક્ત થાય છે. અને જે પાપી પુરુષો (યજ્ઞ ન કરતાં) પોતાને માટે જ
 પાક કરે છે તે પાપનું જ બદ્ધલું કરે છે.

પ્રમુખી માત્ર અન્યથી વિવિધ પાપ છે, અન્ય પાપો અન્યથી માત્ર છે, અને અન્ય પાપોથી વિવિધ છે, અને પાપોથી વિવિધ કર્મોથી માત્ર છે.

કર્મોથી વિવિધ અન્યથી વિવિધ પ્રમુખી છે એમ જાણ્યું અને એ અન્ય અન્યથી અને પરમેશ્વરથી વિવિધ થયેલું છે. મારે શાસ્ત્રમાં લખાવે એવું છે અન્ય ને જ દેશમાં પાપમાં અભિવ્યક્ત પામેલું છે (એમ જાણ્યું).

આ પ્રમાણે (જગતના પાપોને મારે) શા કરેલું શા (એટલે કર્મો અન્યથી પાપોને) આ જગતમાં ને આગળ જાણવા નથી તેલું આપણે પાપ રૂપ છે અને ન પાપરૂપરૂપ (એટલે ન આપણાં પોતે જ એવાં જ હિંસાનારૂપ) જરૂર ને હું પાપો નથી છે. --ગીતાચરિત્ર.

૯. ગીતાના આ પાઠમાં મારી માન્યતા પ્રમાણે હિંદુસ્થાનને સારું અનિવાર્ય પાપ રૂપે દેશીય રૂપે જ છે. તે આપણે આજની જ ભાષા કરીશું તો કાલની ભાષાને લેવા ન જ રહે એવું છે.

૧૦. સ્વદેશીમાં ખાદી.

૧. સ્વદેશી એ સમુદ્ર છે, મહાસાગર છે. તેના સડેજ પાકનથી દેશો નરી શકે છે. વ્યાખ્યામાં તે સબ્દ શોભે છે. પણ અત્યારે સ્વદેશી-સમુદ્રમાં આપણે ઝંપલાવીએ તો ડૂબીએ તેમ છીએ.

૨. સ્વદેશીને નામે કોઈ કહેશે કે તે તો સ્વદેશી તાળાં બનાવશે કે શેશે, ચખનાં નહિ લે. કોઈ સન્નેસ ચાપુ છેડીને ખાગ્રાણું, નકટાણું નાકે ન કાપે એવું ચાપુ પસંદ કરે છે અથવા નવાં બનાવવાનો પ્રયાસ આદરે છે. કોઈને સ્વદેશી કામગીરી જોઈએ, કોઈને ચાલી, કોઈને ટાંક તો કોઈને ટાંકણી. એમ દરેક પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે સ્વદેશી વસ્તુ માગી તેની બાવનાને પોમે છે, પણ તેથી દેશનું કામ નથી ચતું. આથી તો સ્વદેશીનું કામ અને નામ બંને બગડે છે.

૩. ધર ચથુનાર પ્રથમથી જ ઝરખા, ગોખ, બારીબારણાં, રાચરચીકું ગોઠવવા નથી માંડતો. પ્રથમ તો તે પામે નામે છે, પછી દિવાલો ચણે છે અને જ્યારે ઘાટ ચર્ધ રહે, ત્યારે તેને આપ શરૂ કરે છે. તેમ જ સ્વદેશી-રચનાનું છે.

૪. આપણે હવે સ્વદેશીનું રહસ્ય એટલે દરજ્જે સમજ્યા છીએ, તેનો વ્યાવહારિક ઉપયોગ એટલો જાણ્યો છે કે હવે તેનો ખર્ચ અને વિશેષ અર્થ આપણને મળ્યો છે. સ્વદેશીને નામે આપણે આપણને આજ્ઞાતગી છેતર્યા, કંઈક ફેરફારો કર્યા. સ્વદેશી એટલે દેશમાં થયેલું કાપડ, એ પહેલું પગધિયું હતું. પછી જોયું કે પરદેશી સતરને દેશમાં વણ્યું હોય તે ખરું સ્વદેશી ન હોય, તેથી દેશને ઘણા જ મોટા લાભ થાય.

૫. બીજું પગધિયું એ ચથુ કે દેશની મીલમાં સતર કંતાયું હોય અને વણાયું હોય તો આલે, પણ વધુ અનુભવે જોયું કે તેથી જે ધારેલો અર્થ

નહોતો સરતો. તેનું ખરાબ પરિણામ એક એ આવ્યું કે મીલના કાપડનું દાગ ખૂબ વધ્યું અને આપણને કાપડની તાણ પડે એવો સમય આવ્યો.

૬. ત્રીજું પગથિયું એ હતું કે સૂતર તો ભલે મીલનું હોય, પણ તે હાથે વણાય તો સરસ કહેવાય. આમાં પણ આપણને સ્વદેશીનો મર્મ નહોતો મળ્યો.

૭. હવે આપણે એથે પગથિયે શીખ્યા જણાઇએ છીએ કે સ્વદેશી એટલે હાથે કાંતેલા સૂતરની હાથે વણેલી ખાદી. આ વિના બીજું બધું ખોટું અને નિરર્થક છે.

૮. ખાદી એટલે રેટિયો. રેટિયા વિના ખાદી હોય જ ક્યાંથી? ખાદી એ સ્વરાજ્યની જેમ આપણો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે, અને કેવળ તેનો જ ઉપયોગ આપણી આજન્મ ફરજ છે, તેથી અત્યારે આપણો વિશેષ અને સર્વોત્તમ ધર્મ ખાદી છે.

૯. આ બધી ખાદી કેમ બને છે? તેનું સૂતર ઘણું ભારે ગરીબ બહેનોએ કાંતેલું હોય છે. તેમાં તો કેટલીકની જિંદગી ખરાબ હતી તે મરી હવે સારી થઇ છે, અથવા તો તે બહેનો કંઈ ધંધા નહોતી કરતી તેને બદલે હવે કંઈ નહિ તો દિવસનો એક આના પણ કમાતી થઈ ગઇ છે. તેટલામાં પોતાના ધરનું શાક લઇ શકે છે, પોતાના છોકરાને સાકા રૂંધી શકે છે. જે એક આનો મુંબઇમાં ફેંકી દેવાય છે, તે એક આનો ગામડામાં ચાર આનાની ગરજ તો સારું છે જ. એ ખાદીના વણનારા પોતાના વણાટનો ધંધો છોડી બેઠા હતા અથવા તો છોડવાની તૈયારીમાં હતા તે છે. ખાદીની ખપતમાં લાખો ગરીબ માણસોએ પોતાને ઘેર બેઠાં પ્રમાણિતપણે વકરેા મેળવવાની શક્તિ ધરાવી.

૧૦. ખાદીમાં હું બહુ થે કળા જોઉં છું. મારા અને બીજાઓના જ્ઞાતિ અનુભવે હું કહી શકું છું કે કૌલિકો કે જે ઉનાળાના પરીનાથી આપણા શરીરને ચોંટી જાય છે, તેના કરતાં ખાદીમાં પરીનો ચૂસી લેવાની શક્તિ રહેલી છે. એ વધારે ઉપયોગી અને વધારે સારી છે. ખાદી કૌલિકોના કરતાં વધારે સુંદર છે, કેમકે તેમાં આત્મા રહેલો છે. કાપડને વિશે વ્યક્તિત્વનું આરોપણ થઇ શકતું હોય તો ખાદીમાં વ્યક્તિત્વ રહેલું છે એમ કહી શકાય.

ખાદીની પ્રત્યેક કિંમતી કરનાર કાણ છે એ જાણવું હોય તો જાણજે જાણી શકીએ છીએ.

૧૧. ખાદીમાં કાંઈક કારીગરી રહેલી છે. એવું કહીને વિને નથી એમ જાણજે જોઈ શકાયું. જેમ જ્યાંનાં જે પાંતરાકેવળ સરખાં દોતાં જ નથી તેમ હાથે કતિલા સુતરની હાથે વણેલી ખાદીનાં જે તાકા કેવળ સરખાં તે હોય જ નહિ. કોઈ ચિતારો જે એક સરખાં ચિત્રો ચિતરતો નથી તેમ ખાદીનો ખનાવનાર પણ જે કેવળ એક સરખા તાકા ખનાવતો નથી. કેટલાકને તે આ વાત શોકજનક જણાયે. કેટલાક એમ માનતા હશે કે એક જ પ્રકારનું ન જોળખી શકાય એવું કરોડો વાર કપડું હોય અને કરી શકાય તો જ સાફ.

૧૨. આવી જગતાં એ જગતમાં કેટલીક વેળા ઉપયોગી હોય છે, પણ જગતાં એ જગાને નામે કોઈ દિવસ જોળખાઈ નથી. ખાદીમાં જે કળા રહેલી છે તે સંચાની ખનાવટમાં નથી. આપણે સ્વદેશી વસ્તુઓને વિશે અધ્યયન કરેલા ન કર્યો હોત તો ખાદીમાં રહેલી કળા જ અજ્ઞાત. રફોટલાંડમાં રફોટલાંડની સ્ત્રીઓએ તૈયાર કરેલી ઊનની 'ટવીડ' આજ પણ સંચાની બનેલી કરતાં વખણાય છે. તેના ખરબચડાપણામાં જે શોભા અને જે ખરમી છે તે સંચાની બનેલી લીસી બનાતમાં નથી. એ રફોટલાંડના ઉમરાવોના હાથની બનેલી ટવીડ 'ફેશનેબલ'—જગાવાળી ગણાય છે, તેથી બનાતના કરતાં તેના વધારે દામ મળે છે.

૧૩. હિંદુસ્થાનને કમનશીએ હાથની બનાવેલી ખાદી તો હલકાઓને જ પહેરવાની ગણાઈ, કળા વિનાની ગણાઈ, તેની કિંમત કોઈ કરવું નહિ, અને ખાદીના વણનારને ભાગ્યે આઠ આના રોજ પડી શકતા. જે દેશમાં આવો અવજો ન્યાય છે તે દેશમાં કળાની પરીક્ષાની શી આશા રાખવી ? તે દેશમાં જુખમરો કેમ ન હોય ? આ દેશમાં આજસુધી હાથની કારીગરીને માન નહોતું. ધનાઢંયા યુરોપમાં સંચામાં બનેલા ચકચકિત માલથી મુગ્ધ થઈ તેમાં કળાનુ આરોપણ કરી બેઠા હતા, તેથી તેમના ધરમાં તેમનાં પહેરવેશમાં હિંદુસ્થાનની કારીગરીને ક્યાં યે ઉત્તેજન જેવું નહોતું.

૧૪. સુરતના કલેક્ટર સાહેબે એક વખત સ્વદેશીની ટીકા કરતાં મને કહ્યું કે "મારી ક્રોધ એમ વું જો, તેમાં સ્વદેશી કારીગરીને કેટલું

ઉત્તેજન છે એ તું જો, તેમાં કેટલી કળા છે એ જો; અને તેની સરખામણી તારા ધનવાન મિત્રોના ધરની સાથે કર. પછી સ્વદેશીને કાણ વધારે ઉત્તેજન આપે છે તે મને કહે." આ વચન ખરાં હતાં, અને તે સાંભળી હું અંખવાણો પડ્યો હતો. મારી દૃઢ માન્યતા છે કે હાથે વણાયેલી ખાદી પહેરવામાં હિંદુસ્થાન જ્યારે માન સમજશે, ત્યારે ખાદીમાં રહેલી કળાને સારૂ ખાદીના સારા દામ આપશે, ત્યારે હિંદુસ્થાનનો ભૂખમરો જશે અને ગરીબો જેને અનાજના યે સાંસા છે, તેને ત્યાં પૂરું અનાજ આપણે જોઈશું.

૧૫. ખાદીના કાટ, ખાદીના અંગરખા, ખાદીનાં કપડાં મને તો સુશોભિત લાગે છે. ખાદીના બીજા અનેક ઉપયોગો છે. ખાદીનાં દ્રવ્ય બને, ખાદીના બુલા બને, ખુરશી, કાચ વિગેરેને ખાદીથી મઢી શકાય. રંગેલી ખાદીની મોટી બજારો બને, ખાદીના ચંદરવા બને, ખાદીના જે જે કદના જોઈએ તે તે કદના રમાલો બને. ખાદીનાં ગરણાં, ખાદીની કાચળીઓ, ખાદીની બોળ, ગલેફ વિગેરે અનેક પ્રકારની ઉપયોગી વસ્તુઓ બની શકે.

૧૧. ગરીબાઈ અને સ્વદેશી.

૧. [દળરો માણસોને ખાવા નથી અને અને પહેરવા નથી વસ્ત્ર. આ દુઃખ દેખવા-સાબગવાથી જલ્ય તેમ નથી.] જૂખથી પીડાઈ રહેલા માણસને એની જૂખના દુઃખને પ્રદર્શિત કરવા સારૂ પૂરી તક આપવી એ દાખ્યા ઉપર કામ દેવા જેવું થયું. એનો કાંઈક સમજાણુ ઉપામ શોધે જ છૂટકો.

૨. હિન્દની જૂમિ એવી છે કે તેમાંથી એક પણ માણસને પરદેશ જવાની જરૂર ન હોવી જોઈએ. દાંધ મોટા વેપાર ખેડવાનું સાદસ કરે એ તો સ્તુત્ય છે, પણ મારા પ્રસંગમાં મેં કંડો બંને દળરો હિન્દીઓ આખ્યા છે, જેઓ કેવળ આજીવિકાને અભાવે આખજીવન છોડે છે. આ મને સાહે છે અને બધાને સાહે એમ હું છત્તું છું. ખેડુતોનાં ઘરોમાં જે તેજ જોવામાં આવતી તે હવે નજરે પડતી નથી. મને યાદ છે કે ૩૫ ના દુકાળ પહેલાં મેં ગામડાઓમાં દૂધ-માખણની ઊંચ જોયેલી. પાવળે (નાની પળી વડે) થી પીરસે તો અરિવેક ગજાતો મેં બાગ્યો છે. ઉંમી પલાડ જેવી દેખાતી બહેનોને હાથે બચપણમાં તેમની ઉજળી તાંસળામાં ધારી હાથ પીધેલી મને સાંભરે છે.

૩. આજે તો હાસને બદલે ધાતું પાણી જોઈ છું. ઘીની ઝારીઓને બદલે ઘીનાં પાવળાં પણ મુરકેલીથી જોવા મળે છે. સમૃદ્ધિ જતાં લોકો સંકોચાય છે અને બહાર નાસજામ કરે છે.

૪. હિન્દુસ્થાનની દોડન તેના ઘરેણામાં બોંબતજો દટાપેલી છે, એ કેવળ કદખના છે. જે છે તેની કાંઈ ગણતરી નથી. લોકોની કમાણી વધી નથી, ત્યારે ખર્ચ વધ્યાં છે.

૫. આંધ્રાઓ અને તે સિદ્ધ દરી થીં એ અગ્રેજી કહેવત મધ્યમ છે. આંધ્રાઓ ઉપરથી અર્થશાસ્ત્રીઓ હિન્દુસ્થાનની ચડતી દસ બહે સિદ્ધ કરે,

પણ લોકીઆ હિસાબ કરનારા મારા જેવા તે આંકડાઓ જોઈ શંકાયુક્ત થઈ ડોકી ધૂણાવે છે. મારી આંખનો પૂરાવો મને બસ છે. ઉપરથી દેવ આવીને ખીન્નું કહે તોપણ હું જરૂર કહીશ કે હિન્દુસ્થાનમાં ગરીબાઈ વધતી ચાલી છે અને હું તેને કંગાળ થતું જોઉં છું.

૬. નાના મોટા બધા પૂછી રહ્યા છે કે ‘અમને સસ્તું કાપડ મળી શકતું નથી. અમારી કમાણી મોંઘું કાપડ લેવા પૂરતી નથી. અનાજ મોંઘું, કાપડ મોંઘું, અમે શું કરીએ?’ આમ પૂછી નિઃશ્વાસ મૂકે છે. આવાઓને સંતોષકારક જવાબ દેવો એ મારું કાર્ય છે; સૌ દેશસેવકની એ ફરજ છે.

૭. આપણી કાચી પેદાશની ચીજો યુરોપમાં જાય અને આપણે તેને લીધે આકરા દામ આપવા પડે એ સર્વ વિચારશીલ હિન્દીને અસહ્ય હોતું જોઈએ. આનો પહેલો અને છેલ્લો ઉપાય સ્વદેશી જ છે. આપણું કે આપણે કાઢેને આપવા બંધાયેલા નથી. હિન્દુસ્થાનમાં સ્વદેશીનો ડંકો વાગ્યો છે, તેથી રૂના નિપજાવનારા, પરદેશમાં કાપડ બનાવવાને સાફ પોતાતું કે નહિ આપે. જ્યાં કે પાકતું હશે તે જગ્યાએ તે કે સાફ થઈને કંતાઈને તેનું જ કાપડ વણાવી સહુ વાપરશે.

૮. આપણી સ્ત્રીઓને, આપણા બાળકોને આપણે ઘણી સહેલાઈથી સૂતર કાંતતાં અને વણતાં શીખવી શકીએ છીએ. આપણાં ઘરમાં જ કંતાયલાં અને વણાયેલાં કાપડથી ખીન્નું પવિત્ર શું હોઈ શકે? હું જાતિ અનુભવથી કહેવા ઇચ્છું છું કે આ પ્રમાણે કરવાથી ઘણા દુઃખમાંથી ઉગરી જઈશું, ઘણી નકામી હાજતો આપણે કહાડી નાખીશું, અને આપણું જીવન આપણને સૌંદર્યલયું એક કાન્ય સમાન લાગશે. આવું જીવન હિન્દુસ્થાનમાં એક વખત હતું.

૯. હિન્દુસ્થાનમાં સ્વદેશીનો મત સત્ત્વરે આપડ થવાથી એક દાણની અંદર કરોડો માણસોએ હિન્દુસ્થાનના આર્થિક ઉદ્ધારની ત્યાગ મેગની લીધી છે. સ્વદેશીના વિસ્તારને સાઠ મેં ટેંગ વર્ષની જરૂર નથી. જ્યારે ધર્મજનગૃતિ થાય છે, ત્યારે એક દાણની અંદર વિચારોમાં મહાપરિવર્તન થઈ શકે છે. પણ તેને સાદું નિઃસ્વાર્થ લાગ અને પ્રામાણિકતાની પૂરી જરૂર છે.

૧૦. મેં સરકારને તેમ જ અસહકારીઓને ઓછામાં ઓછું સ્વદેશીની પ્રવૃત્તિમાં તો પ્રત્નની સાથે જોડાવાનું આમંત્રણ આપ્યું છે ન.

રાજ્યપ્રકરણના દોષમાં તેની અસરથીનેઓ ન જાણાય, કારણકે તેવી અસર
ધામ એમ તેઓ પોને માનવા જ નથી અને કદાચ તેમણે ન ધાર્યા છતાં
રેડિયાના દેશવાની સાથે મળની રાજદારી સદા થવું વધી જાય તો તે
માટે તેઓએ બળાપો ન જ કરવો પડે. આદી સાથે આમ સદાજ મંડવાને
અદને તેમજ તો આદીને લોકપ્રિય કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દિન્દી
ખેડુતને જોગે તેઓ પરદેશી કારખાનીવાળાઓને ખટાવવા માટે છે, એવા
જે અવકર શક તેમના ઉપર જે તે આમ કરે તો તેમને માથેથી ઉતરે. માત્ર
આમત્રણ સદાનું છે. હું બિવિધવાળી કદુ ધું કે રાષ્ટ્રીય સંગવગના
બીજાં અંગોનું જે થવાનું હશે તે થશે, પણ આજે હું તેનું સ્વદેશીનું અંગ
તો સદાને માટે કાયમ જ રહેવાનું છે; અને દિન્દુરજાનનું કંચળપણ કદાચ
હોય તો આ સ્વદેશી અંગ એ પ્રમાણે કાયમ રહેવું જ જોઈએ.

૧૨. સ્વદેશી અને પોષાક.

૧. પરદેશી કાપડનો ઉપયોગ કરીએ તો આપણે ધાત કરીએ એમાં તો શંકા નથી; પરંતુ વિલાયતી ઢબે સીવાયલાં કપડાં પહેરવાથી પણ તેનો ધાત થાય છે. ખચિત આપણો પહેરવેશ આપણા સંજોગો સાથે કેટલેક અંશે સંબંધ ધરાવે છે. શોભા અને ખર્ચીમાં આપણો પહેરવેશ જાકીટ-પાટલુણુ કરતાં બેહદ ચડિયાતો છે. પામળમો અને ખમીસ પહેર્યું હોય, અને તેમાં ખમીસના છેડા છૂટા ઉડતા હોય, તેની ઉપર કમર સુધીનો ડગનો પહેર્યો હોય, અને સાથે 'નેક-ટાઇ' બાંધી હોય એવા કાંઈ હિન્દીનો દેખાવ કંઈ ખૂબસુરત ન કહેવાય. સ્વદેશીભાવનાને લઈને આપણે ધર્મના વિષયમાં ભલ્મ બૂતકાળની કિંમત આંકતાં અને તદ્દનુસાર વર્તમાન ઘડતાં શીખીએ છીએ.

૨. જો આપણને સ્વભાષા પ્રત્યે અરુચિ હોય, આપણાં કપડાં ન મને, આપણો પોષાક અલુગમો ઉપગ્રવે, આપણને શિખાની શરમ આવે, આપણો ખોરાક સારો ન લાગે, આપણી હવા પણ ઠીક ન જણાય, આપણાં લોકો અણુધડ અને આપણો સંગ રાખવા અયોગ્ય જણાય, આપણી સંસ્કૃતિ ભૂંટી લાગે અને વિદેશી રીતી લાગે, દુકમાં આપણું બધું અગ્રિય લાગે અને પરદેશી પ્રિય લાગે તો સ્વરાજ્યનો શો અર્થ? મને લાગે છે કે સ્વદેશી પ્રત્યે આપણને પ્રેમ તો ખરો પણ રાગ નુકાં યવો જોઈએ. આપણા દરેક કાર્યમાં સ્વદેશીની છાપ નજરે પડવી જોઈએ. સ્વરાજ્યની રચના જ આપણું બધું એકદરે સારું છે તેવી દ્રષ્ટિથી ઉપર બંધાર્થ થકે. જો જો દેશમાં સ્વરાજ્યની સ્થાપના થઈ છે, તે તે દેશમાં સ્વદેશીની કિંમત પૂરી આવેખાઈ છે.

૩. રફાટલાંડના સિપાઈ મરણને જોખમે પણ પોતાની કીડટ* હોયના ઈચ્છતા નથી. તેને આપણે વિનોદમાં ધાધરા-પલટણ કહીએ છીએ. એ ધાધરાની પાછળ જે જગ રચું છે તેની સાક્ષી દુનિયા પૂરે છે. એટલે અમલવાળો, યત્ર તરત ઓળખી શકે એવો એ ધાધરો છે. છતાં રફાટલાંડના સિપાઈ તેનો સાજ નથી કરતા. આપણા દોષોને સંધરી રાખવા એમ કહેવાનો અર્થ આશ્ચર્ય નથી, પણ આપણું ધણું વિગુણ હોય તોપણ તે આપણને માન્ય છે. પરદેશી સ્વનુદિત હોય તોપણ સાન્ય છે. જે આજે વિગુણ હશે તેને આપણે આપણાં પરાક્રમે ગુણપૂરિત કરી શકીશું.

૪. ખાદીના ભારથી મહારાજું અથવા તેનાથી ચરમાણું એ તો દરિયામાં આગ લાગવા જેવું થયું. તે કોણ બૂઝાવે ? હું જાણું છું કે પાધડી અને ધાતિયાં વિષે ભારમાં ભારે મુશ્કેલીઓ જોવામાં આવે છે. પણ વિચારપૂર્વક એ બંને બાબતનો ફેરફાર થઈ શકે એમ છે. ક્રીલું ધાતિયું પાંચ વારનું જોઈએ. જાડું સાકા ત્રણ વાર ચાવી શકે છે. ક્રીલું ચોપન ઈંચ પનાનું જોઈએ તો જાડું પિરતાળીયા ઈંચનું ચલાવી શકાય. ખાદીને રંગાવીને તેની પાધડી ઠરાવવી એ મુશ્કેલીની વાત જ નથી. પણ જે તેની પાધડીનો ભાર ન ઉંચકી શકાય તો જ્યાંમુઘી પાનળી ખાદી તૈયાર ન થાય, લાંસુધી ખાદીની ટોપીથી જ મૂળરો કરવો જોઈએ.

૫. આપણું ખાદી સફેદ પહેરીએ છીએ, 'કમકે રંગો રંગવાનો આપણને વખત જ નથી. વળી ધણીને તો રંગો પરદેશી હોઈ મમતા નથી. જે રંગ સમય જોઈને તેની ઉત્પત્તિ તપાસ્યા પછી ચોખ્ખા વસ્ત્રમાં પૂરવામાં આવે તેમાં જ કળા અને સૈદ્ધર્ષ હોય, જાગ્રક કામળ પર પીંછું ફેરવે અને ચિતારો પોતાના પીંછા વતી રેખાઓ કઢાડી ચિત્રને આત્મા આપે તેમાં કેટલો ફેર હોય છે ? અસારે તો રંગ પરનો આપણો મોહ જાગ્રક ફેરવેલાં પીંછાથી ચતા ગ્રંથ ઉપરના મોહ જેવો છે. જ્યાંમુઘી હિન્દુસ્થાન મોટે ભાગે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ નહિ કરે, લાંસુધી ચિતારો પેદા નહિ થાય અને આપણા ખગ્નરોમાં ચિત્રો જોવામાં નહિ આવે. જેમ જાત વિના ભાત નથી પડતી,

* રફાટલાંડના પહાડી સિપાઈએ હરમરથી કુટણ મુખી ધાધરાના જેવું એક વસ્ત્ર પહેરે છે તે 'કીડટ' તરીકે ઓળખાય છે

તેમ જ શુદ્ધ સફેદ ખાદીથી શરૂઆત ન કરીએ ત્યાંમુઘી અનેક પ્રકારની આંખને અને મનને ભાવે તેવી ભાતો પડવાની જ નથી. આજના રંગો તો ઘોળેલી કળર સમાન છે. હિન્દુસ્થાનની કળાનો વિકાસ ઇચ્છનારે પરદેશથી આવેલા કાપડનો કચરો કહાડી સફેદ ભૂમિકા તૈયાર કરવી જ પડશે. આંગણામાં રંગ પૂરતાં પહેલાં જેમ આંગણું સાફ કરીએ છીએ, તેમ આપણે હિન્દુસ્થાનને આંગણે પડેલો પરદેશી કાપડનો કચરો તરત કહાડવાની જરૂર છે.

૬. હું ઇચ્છું છું કે દરેક ભાષા-બહેનને રંગેરંગે સ્વદેશીનો બુસ્સો લાગે; અને મહાસંકટો-અગવડો સહીને પણ તેઓ સ્વદેશી અડગ રહીને પાળે.

૧૩. બહિષ્કાર અને સ્વદેશી.

૧. સ્વદેશી અને બૉયકૉટ* વચ્ચેનો ભેદ સમજી લેવાની આવશ્યકતા છે. સ્વદેશી એ તો દેહ સાથે જન્મ્યાવલો ધર્મ છે, એ અચલિત છે. સ્વદેશી એ ધર્મભાવના છે. પ્રત્યેક મનુષ્યનું એ સ્વાભાવિક કર્તવ્ય છે. તેમાં લોકસંગ્રહ રહેલો છે. તીવ્ર રૂપે એક દિવસ આપણે સ્વદેશી પાળીએ તો આજે જ સ્વરાજ્ય હાથમાં છે.

૨. સ્વદેશીવત વેર વાગવાના ધરાદાથી કે સળ કરવાના ધરાદાથી લેવાય જ નહિ. સ્વદેશીવત ક્રોધ ખીળ બનાવની ઉપર આધાર નથી રાખી શકતું. બૉયકૉટ એ દેવળ દુનિયાદારી અને રાજ્યપ્રકરણી હથિયાર છે, તેમાં દ્રેષભાવના રહેલી છે, સળ કરવાની વૃત્તિ રહેલી છે. બૉયકૉટથી અતે દુનું તો પ્રભને બદ્ધ નુકસાન જ જોઈ શકું છું. જે સદાને સાદ સત્યાગ્રહી રહેવા ઇચ્છે છે, તેનાથી બૉયકૉટની પ્રવૃત્તિમાં હરગીઝ ભાગ લેવાય જ નહિ.

૩. સંપૂર્ણતાએ સત્યાગ્રહ પાળનાર સ્વદેશીવત સિવાય રહી શકે નહિ. ફક્ત એક જ પરદેશના માલનો બહિષ્કાર કરીએ તો ખીળ પરદેશોનો સડેલો માલ પણ આપણા દેશમાં ધૂની ભય એ બલવાનું નથી.

૪. બહિષ્કારની અને સ્વદેશીની અસર સરખી જ છે એમ કહેવું એ બન્નેને ન સમજવા જેવું છે. સ્વદેશી એ સનાતન સિદ્ધાંત છે, અને તેનો હાથ કરી માણસજાતે અપાર દુઃખ વહોરી લીધું છે. સ્વદેશમાં જ તૈયાર થતી ચીજોની બનાવટ તથા વહેંચણી એ સ્વદેશીનો અર્થ છે. હાલના સંકુચિત સ્વરૂપમાં સ્વદેશીનો દેવ બેહુતવર્ગ દ્વારા દર વર્ષે દેશના સાક કરોડ રૂપિયા બચાવવાનો છે. આમ કરવાથી વસ્તીના ૮૦ ટકા જેટલા બેહુતવર્ગને પૂરવણી માટે જરૂરનો વિદ્યોત મળી શકે છે.

* ૧૯૫૧ બૉયકૉટ નામનો આચાર્યશ્રીએ એક જાળીદાર થઈ મર્યો. તેનો સમાજે બહિષ્કાર કર્યો તે ઉપરથી કેઈ પણ માણસનો કે વસ્તુનો બહિષ્કાર કરવા તેને ખાટું 'બૉયકૉટ' કહેવાનું નહોતું.

૫. સ્વદેશીમાં રચનાત્મક કાર્યક્રમ છે, સારે અહિંકાર તો અંગ્રેજ લોકોને નાણાંના તુકસાનમાં ઉતારવાને આદરેલો કામચલાઉ પ્રયત્ન જ છે. એટલે અહિંકારથી આપણે હેતુ સાધવાને અયોગ્ય દબાણ પહોંચે છે. અહિંકારનો અમલ આગ્રહપૂર્વક લાંબી મુદત સુધી કરવામાં આવે તો કદાચ પરોક્ષ રીતે દેશી કારીગરોને ઉત્તેજન મળે. પરંતુ 'બાયકોટ' નો અર્થ અંગ્રેજી માલના અહિંકાર પૂરતો જ થાય છે, એટલે જાપાન, અમેરિકા વિગેરે બીજા દેશોના માલને આપણે ત્યાં વધારે ઉત્તેજન મળવાનું જ. દિન્દના વેપાર વંધા પર જાપાનની દિનપ્રતિદિન વધતી જતી અસર હું શાંતિથી સાંખી નથી શકતો. અહિંકારની ધારેલી અસર ઉપજવવા માટે જ્યારે મહાજનસમુદાય તેનો અમલ કરવો જોઈએ, ત્યારે એક જ વ્યક્તિ સ્વદેશીનું પાલન કરે તેથી દેશને એટલા પૂરતો પણ લાભ થાય છે. માણસોમાં ક્રોધની જાગણી ઉદ્ધરીને જ અહિંકારને સફળ કરી શકાય એમ છે. તેથી કદાચ અણુધાર્યા પરિણામો પણ આવે અને અને પક્ષ વચ્ચે કાયમનો અણુખનાવ પણ થાય, પણ ખાસ કરીને મારા જેવો કોઈ માણસ અહિંકારની હિલચાલ ચલાવે તો ક્રોધની જાગણીને અવકાશ ન રહે એમ કેટલાકનું ધારવું છે. આ મન વિષે હું વાંધા ઉઠાવું છું. અન્યાયથી પીડાતો માણસ સદેજ પણ અવસર મળતાં અનર્થ કરવા ક્ષણચામ એ ખનવાળોગ છે. અંગ્રેજી માલનો અહિંકાર કરવાનું આવતાં કહી આપણે અન્યાયીતે સર કરવાનો વિચાર કેળવીએ છીએ, અને સળ કરતાં ક્રોધ સ્વાભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થાય જ.

૬. કદાચ આપવાનું ખર્ચ કરવામાં પણ અહિંકારના જેવું જ તત્ત્વ સમાયેલું છે. માત્ર એનો અમલ અશક્ય છે. એટલે દરજ્જે એ આણું અસરકારક છે. એમ એક કંપકે મારી વિરુદ્ધ કહ્યું છે. જે હું અન્યાયીને કદાચ આણું તે હું અન્યાયમાં સમાવે જ છું. એટલે અન્યાયનું સ્વરૂપ જ્યારે ઉઠે હોય, ત્યારે કદાચ આપવાનું ખર્ચ કરવું એ આપણો ધર્મ છે. એક વ્યક્તિ માત્ર પણ પાતાનો આ ધર્મ પાળી તેટલા પ્રમાણમાં અસર ફેલાવી શકે છે. અહિંકારમાં વિલાની ભાવના સમાયેલા છે એટલે તે આપણે ધર્મ નથી. તેથી અહિંકાર જ્યાંનુંથી અસરકારક ન નિવડે, ત્યાંનુંથી તે એ અર્થરહિત પ્રવર્તન જ છે, અને ભૂતીબર માણસો અહિંકાર કરે એ તે અભિરૂપ થઈ પડે જરૂર જેવું છે.

૭. છતાં હું કબૂલ કરું છું કે બહિષ્કારની સામેનો મારો મૂળ વિરોધ ધાર્મિક ભાવના પર રચાયેલો છે. પણ એનો તો એટલો જ અર્થ છે કે રાજદ્વારી ક્ષેત્રમાં ધાર્મિક ભાવનાનો પ્રયોગ કરવાનો મારો પ્રયત્ન છે. આ રીતિ અંગ્રેજ લોકો ન સમજી શકે એ અને માન્ય નથી. દક્ષિણ આફ્રિકાના ગેરાઓને તે સમજવતાં અને તેની કદર કરાવતાં મને જરા પણ મુશ્કેલી નહોતી પડી. વળી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિની ધાર્મિક ભાવના સમજાય તો જ તે અસરકારક નિવડે એમ કંઈ નથી. મારી દલીલ એ જ છે કે શુદ્ધ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ સમજવામાં ઘણી સરળ છે અને આચરવામાં ઘણી સહેલી છે. ધર્મભાવના જો બેશરૂઆત અમલમાં મૂકી શકાય એવી ન હોય તો તે અર્થરહિત જ છે. આપણા હાથ મેલા હોય તો ધોવા જોઈએ એ સમજવું અને એમ કરવું તદ્દન સહેલું છે. છતાં પણ તત્વતઃ એ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ જ છે.

૮. “ શરીર સાણું તો મન તાણું ” એ આત્માનું એક સૂત્ર છે, અને જો સ્વચ્છતાની ધાર્મિક ભાવના સિવાય પણ મેલા હાથ ધોવાની જરૂર છે એમ આપણે કબૂલ કરતા હોઈએ, તો બહિષ્કારની નિષ્ફળતામાં અને ચોક્કસ સંજોગોમાં સરકારને મદદ આપતા અટકવાની જરૂરિયાતમાં સમાયેલી ધાર્મિક ભાવના સમજવાની રાહ જોયા સિવાય તે બંનેનો સ્વીકાર કરવો ઉચિત છે.

૯. હાલે બહિષ્કાર બંધાઈ છે કે કેમ ? દેશના સર્ગીન અને રચાયેલ દિલને ખાનગર સ્વદેશીની રચાપના કરવાને માટે પરદેશી માલનો બહિષ્કાર કરવાને જો આપણા બેપારીઓ પ્રેરાતા નથી તો અંગ્રેજ લોકો પાસેથી ન્યાય મેળવવાને અત્યુક્ત વખત સુધી એમના માલનો બહિષ્કાર કરવાની માગણી એમની પાસે કરવી એ જયા જ છે એવી મારી દેવ માન્યતા છે. અણીનો સમય ચૂક્યા પછી બહિષ્કારનો કસો ચે અર્થ નથી. ઇચ્છિત પરિણામ લાવવા માટે તો તાત્કાલિક બહિષ્કારની જ જરૂર છે. મારા મત પ્રમાણે આપણે હજી આવી તાત્કાલિક પ્રવૃત્તિને માટે કેળવાયેલા નથી. દાણમાત્રની ચેતવણીથી જે કંઈ રચના કરી શકાય એમ છે તેના પ્રમાણમાં બહિષ્કારનું ક્ષેત્ર વિશાળ છે. વળી વર્ષો પૂર્વે જર્મનીએ પોતાનો માલ જેમ વિલાપતની મારફત સિન્ડુરમાનમાં ખરોંચાડ્યો હતો, તેમ અંગ્રેજ કરીમરોને

માલ જપાન અથવા અમેરિકા મારફત હિન્દુસ્થાનમાં પહોંચાડવામાં જરા જે સુશકેલી પડે એમ મને તો નથી લાગતું.

૧૦. હું સ્વદેશીનો ચુસ્ત ભક્ત છું, કારણકે એમાં વિકાસનો નિયમ જોવામાં આવે છે. જેમ તે આગળ વધે છે તેમ તે મજબૂત બને છે. કોઈ પણ રચના તેના ઉપયોગમાં આવી શકે છે. સરકાર અથવા અંગ્રેજ લોકોના ન્યાય કે અન્યાય સાથે સ્વદેશીનો કશો સંબંધ નથી. સ્વદેશીનો બદલો સ્વદેશીમાં જ રહેલો છે. તેમાં શક્તિનો બગાડ થતો નથી, નિષ્ફળતાને અવકાશ નથી. સ્વદેશીધર્મનું સહેજ પાલન પણ મનુષ્યોને મહા દુઃખમાંથી ઉગારે છે. એટલામાટે સ્વદેશી અને બહિષ્કાર વચ્ચે ઉત્તર દક્ષિણ દુવના જેટલું અંતર છે.

૧૧. છતાં બહિષ્કારની પ્રવૃત્તિને સફળ કરવાની દિશાએ કેટલીક સામાન્ય સૂચનાઓ અહિં આપું છું.

૧૨. રોજ સાંજે અમુક ઠરાવેલે વખતે સ્ત્રીઓએ અને પુરુષોએ પમથી માથા સુધી હાથકંતામણના વાણાતાણાવાળી ખાદીના પોષાકમાં સજ્જ થઈને હજારોની સંખ્યામાં એકઠા થવું જોઈએ. બીજું કંઈ નહિ તોપણ આ સ્વદેશીની પ્રવૃત્તિને તો આપણે રાજકીય ક્ષેત્રથી નિરાણી રાખી જ શકીએ. સરકારી નોકરો પણ ખાદી પહેરવા પૂરતી હિંમત તો બતાવે જ. ખાદી પહેરવા ખાતર લોકોએ અસહકારી જ બનવું જોઈએ એવું કંઈ નથી. હિન્દુસ્થાનનું આર્થિક કલ્યાણ સાધવું અને જે જાતના કાપડને આશ્રય આપવાથી ગરીબ લોકોના ઘરમાં પૈસો પૈસો તેવા કાપડને આશ્રય આપવો, એ દરેક હિન્દીને પોતાના ઘરનું જ કામ લાગવું જોઈએ. ગરીબો ઘેર બેઠાં આખર સાયવીને કરી શકે એવા અનેક ધંધા કહાડી શકાય, પરંતુ આજની ધડીએ આપણી સામે મોજૂદ છે તેવા ધંધાને મરવા દેવો એ તો કોઈ પણ દેશદાઝ જાણુનારને ન પાલવે. વળી કોઈ સરકારને તેના નોકરોના પોષાકની પસંદગીની વચ્ચે ન જ પડવા દઈ શકાય. આથી આપણે આશા રાખીશું કે પુરુષો અને સ્ત્રીઓ આખા દેશમાં એક કે બીજા દળનો ખ્યાલ ન કરતાં આપણી વચ્ચેથી પરદેશી કાપડનાં મૂળ હંમેશાં માટે ઉખેડવાનો એકદમ જખરદસ્ત પ્રયત્ન કરશે.

૧૩. દરેક પરદેશી કાપડની આયાત કરનારની પાસે આપણે પટ્ટોની જુલું જોઈએ અને હવે પછી આ દેશમાંથી પરદેશી કાપડના ઓડરો અપાતા સદંતર અંધ થઈ જાય એ વાતનું મહત્ત્વ તેમને હસાવવું જોઈએ. આપણે મીઠામાલિકો પાસે પટ્ટોની જુલું જોઈએ અને તેમને પ્રજા તરફથી થતા સ્વદેશીના આ મહત્ત્વમાંસમાં જોડાઈ જવાને સમજાવવા જોઈએ. પ્રત્યેક ખરીદનારને મળીને આપણે તેને અર્ધાં પરદેશી કપડાંવત્તાનો ત્યાગ કરવાને અને પોતાને માટે કેવળ આદીનાં જ અર્ધાં વસ્ત્ર કરાવી લેવાને સમજાવવા જોઈએ.

૧૪. સંક્રમણકાળમાં આપણે ઓછામાં ઓછા કાપડથી નભાવી લેવાની જરૂર છે એ વાત ઉપર જેટલો ભાર મૂકાય તેટલો ઓછો છે. એ રસ્તે જ આપણે કાપડના દુકાનથી બચીશું અને ભાવોને હદબહાર વધી જતા રોકી શકીશું. જ્યાંમુખી દરેક ધરમાં રેંટિયો ફરતો નથી થઈ ગયો અને દરેક વણકર હાથનું કતિલું મૂનર વણુનો નથી થઈ ગયો, ત્યાંમુખી આપણે બધાંએ સ્વદેશી કપડું ભારે કંજુસની જેમ વાપરવું ધરે છે.

૧૫. જો કોઈ જોઈતી હોય તો અર્ધાં મથકોમાં વગર લીલે સંગીન કામ થવું જોઈએ. સતત ચળવળ, અવિત્રાંત ઉદ્યોગપરાયણતા અને દક્ષતાભરી વ્યવસ્થાશક્તિ એ બેશક સ્વરાજ્યની શરતો છે. સંકલ્પજન આખા જગતનું ભાવીશું, હનાં આ શરતો નહિ હોય તો આપણે હારવાના છીએ.

૧૪. સરકારી દલીલ.

૧. [સ્વદેશીની પ્રવૃત્તિ સરકારને વ્યાજબી નહિ લાગવાથી લોકોને 'સવળે' માર્ગે દોરવાની વેળાસર તે 'ફરજ' સમજી છે.]

૨. સરકારના પ્રકાશનાખાતાએ હિંદુસ્થાનમાં પત્રિકાઓ કહાડી છે. પરદેશી માલનો અહિંકાર કેમ ન કરવો તેનાં દૃશ્ય કારણો આપ્યાં છે. સુધારા કેમ ચાલે છે અને લોકોને ખર્ચે તેમને કેમ ઉધા પાટા બંધાવવામાં આવે છે તે વાંચકોએ જાણવું જોઈએ. જૂઓ આ કારણો:

- (૧) હિંદુસ્થાનમાં બનતું કાપડ આપણી માગ પૂરતું નથી.
- (૨) લોકોને લાંબા વખતથી જીણાં કપડાં પહેરવાની ટેવ પડી ગઈ છે, એટલે દેશી મૂતરનાં કપડાં પહેરવાં તેમને બોળદાર લાગે છે.
- (૩) હિંદુસ્થાનની મીઠો પણ જીણા કાપડ માટે પરદેશી મૂતર વાપરે છે.
- (૪) જે આપણે પરદેશી કાપડનો ત્યાગ કરીશું, તો સને ૧૯૦૫ માં જે દૃશ્ય થઈ હતી તે થશે. તે વખતે સ્વદેશીની ચળવળને લીધે હિંદુસ્થાનની મીઠોએ લાવ ચકાવી લીધા હતા અને આપણા પૈસા નિયોજી લીધા હતા. આપણે ભાગે મીઠવાળાઓ તાગડખીત્તા કરશે.
- (૫) જ્યાંત્રી પરદેશી કાપડ આયાન થાય છે, ત્યાંત્રી પરદેશી કાપડ અને હિંદુસ્થાનના કાપડ વચ્ચે હરિકાષ્ટ રહેશે અને તેથી મીઠવાળાઓ લાવ ખૂબ વધારી દઈ શકતા નથી.
- (૬) હિંદુસ્થાનમાં જેટલું કાપડ જોઈએ તેટલું બનાવવા માટે પૂરતી મીઠો અને હાથ-સાધો નથી.
- (૭) હાથ-કંત્રમણ કાચકારક નથી, કારણકે તેમાં રોજના જે આનંદો વધુ મળી શકતું નથી.

- (૮) હાથ-સાથ ઉપર અદુ જે પૂં કામ લાગે છે, અને તેમની વિગત ઉપર કામ થઈ નહિ.
- (૯) આવા અધિકારથી ખૂબ વાંધા પડે છે અને અત્યંત રીઝો અને દિંદુરવાનની પ્રતિભા જણી આવી પડે.
- (૧૦) કાપડની કિંમત વધી જાયથી મરીનને મેલણું પડે અને જ્યાં અસરો પડે.

૩. આ તંત્રની પાછળના જ એવી છે કે દિંદુરવાન પૂરેપૂર્ણ નિર્ભરતા જાય અને પરોથી મરીવાળાઓ ખાસ કરીને સોલારની મોંઘાવાળા લાભ માટે પરોથી પુંસરી તેના ઉપર કામ રહે રહે ખાતું આવા સ્થાપિત ખાતર જ ચલાવવામાં આવતું ન હોય તે મેં ઉપર જેનો નરજીયો આપ્યો એવી જાનની પત્રિકા અટકાવ જ હોય. રાષ્ટ્રીય સરકારનું સ્વાભાવિક કામ હાથ-સાથ અને રીટિયા વધારવાનું તથા હાથે કનિષ્ઠા મુતરના કાપડથી બળરેને ભરી દેવાનું હશે. રાષ્ટ્રીય સરકાર મોલવાળાઓને અધોભ રીતે બાપો વધારી દેતા અટકાવશે. ગ્રામજના આ મહાન ઉદ્યોગને માટે જે જરૂરી ચગવગ ઉપક્રી છે, તેનો લાભ લઈ તે ઉદ્યોગને જમાવવાનું કામ રાષ્ટ્રીય સરકાર કરશે. આ કિંમતી કારણોના પ્રજેનને એટલું પણ સુખ્ય નથી કે ધણા લોકો તો અત્યારે પણ ખૂબી કાપડ પહેરના નથી. કાંતવાનું કામ નવસયના વખતમાં કરવાનું છે અને કંતામણના ઘમ લાભો માણસોને તો આપવા પણ નહિ પડે. તેઓ પોતે જ પોતાનું સુતર કાંતી લેશે, એટલે જેમ વિધીના ખોરાક કરતાં ધરના ખોરાક સરતો પડે છે, તેમ હાથે કાંતવું સુતર ગીઘના સુતર કરતાં સરતું જ પડવાનું. આ સરકારી પત્રિકા ઉપરથી આપણે તો એ જ બોધ લઈએ કે સ્વદેશીની આપણી પ્રતિભા બમણા બેસથી ચલાવીએ અને રાષ્ટ્રનું જીવન કારી ખાતા કીડા જેવી આ સરકારની પદ્ધતિને અંત લાવવામાં વિલંબ ન કરીએ.

૪. અત્યારે જ્યાંસુધી દુનું જોઈ કંઈ છુ, લાંબુથી મારા મુખમાંથી બીજી વાત જ નથી નિકળવાની. સ્વદેશી કરો અને સ્વરાજ્ય લો એ વિના બીજું મને સૂઝે નહિ.

૫. આપણે ઉવટના પત્રચિથા ઉપર આવીને ઉભા છીએ. ત્યાં જોઈ મેજબા વિના આગળ પગ લરવો એ પાછળ પડવા જેવું છે. મને યાદ

છે કે સિંહગઢનો ઘાટ ચડતાં એકે જગ્યાએવી આવી કે ન્યાંથી મારો પગ આગળ ચાલે જ નહિ. ત્યાં શ્વાસ ખાઈ જોર મેળવ્યા પછી જ હું આગળ ચાલી શક્યો.

૬. એમ જ આપણું છે. સ્વદેશી સાંપડ્યા વિના આપણને આગળ જવાનું જોર જ નહિ મળે, તેથી માફ સમાજમાં રહેવું સ્વદેશી ઉપર જ નિર્ભર છે. હિન્દનો આર્થિક ઉદ્ધાર સ્વદેશીમાં જ છે એવી મારી દર્શાવવામાં છે. સ્વદેશીમાં ધર્મનાં મૂળ છે. ધર્મનો સાગ કરીને કાષ્ટ પ્રત્યે ઉત્તરિ પામી નથી અને પામશે નહિ.

૧૫. ત્યાગ અને ઉત્પત્તિ.

૧. આપણી પોતાની પ્રતીતિ યદ જલ્પ, તે પ્રતીતિ પ્રમાણે જ આપણે બોલના અને કરતા થઈ જઈએ તથા આપણા પોતાના ઉપર જ આધાર રાખના થઈએ, એ સ્વરાજ્ય મેળવવાનો દુઃકર્માં દુઃકાર રહેતો છે. આ વસ્તુઓ વ્યક્તિને વિષે તેમ જ સમુદાયને વિષે જરૂરની છે. આપણે જેમો જરી મૂઢીએ એ મને ખૂબ વધારું લાગે, પરંતુ ધમધોઠાર સ્વદેશી સિવાય તેનો બીજો કોઈ રસ્તો દુઃ જોઈ શકતો નથી. બેસક તે દિશામાં ખૂબ પ્રગતિ થઈ છે, પણ તે ઉદ્યમપાથલ કરી નાખે એવી અથવા વિજળીના વેગવાળી નથી. હાડીને વેગે આમગ વધે કામ નહિ સરે, પવનને વેગે ધપવું જોઈશે. સ્વદેશીનાં હાંટણાં ઉડાશે નહિ આવે, તેનો ધોધ વહેવડાવવો જોઈશે. પછી આપણે દબરો, જળે બેમાલમ બધાને સાથે જ ઉછળી આવી દોષ એવી ઉમિંધી, કાયદાના સવિનય ભંગની લણી કૂચ કરીશું. આજે આત્મવિશ્વાસની ઉણપને લીધે આપણે કમસે ને પગસે વિચાર કરવા પડે છે, અને તે દીક જ છે.

૨. જો આપણે આખા હિંદુસ્થાનને ખાદી પરેરતું કરી મૂકવા ઇચ્છતા દોહએ તો આપણે પીરજથી પરદેશી કપડાં ચાપરનારાને સમજાવવા જોઈએ. પરદેશી કપડાંને મને તેટલાં વખોડીએ, પણ તે પરેરનારની સાથે તો અરોગ્યનથી જ વળીએ. મરકી જૂડી છે, પણ મરકીથી પીડાતાંના ત્યાગ કરીએ તો આપણને પણ મરકીનો ચેપ લાગવાનો સંભવ છે. આપણે રોગનો નાશ ઇચ્છીએ, રોગીનો કદિ નહિ. પરદેશી કપડાં પરેરવાં એને આપણે રોગ માનીએ છીએ, તો તે રોગથી પીડાતાની આપણે મેવા કરીએ. પરદેશી કપડાં પરેરનાર આપણને કાં રોગી ન માને ! બસે માને. તેમ છતાં જો આપણે એકબીજાની મેવા જ કપાં કરીશું તો કોઈ ને કોઈ રિપમે જેનું અચાન દગે તે બદાર આવશે. એમ નહિ કરીએ તો ધર્મ અને અધર્મનો બેદ આપણને કદિ નહિ જણાય.

૩. સાગ અને ઉત્પત્તિ, નાશ અને રચના એમ અસહકારનાં બે અંગ છે. બેમાંથી એક વિના આપણે ચલાવી શકતા જ નથી. જે પગથિયે આપણે ઉભા છીએ એ પગલામાં એ બન્ને અંગ સંપૂર્ણતાએ આવી જાય છે, અને મારી મતિ પ્રમાણે તો એ વિના આપણે આગળ ચડી નહિ શકીએ. શાંતિમય અસહકાર ખીજી રીતે હું અશક્ય સમજું છું.

૪. સ્વદેશી વિના આપણાથી એક પણ ડગલું ન જઈ શકાય એવું મને લાગ્યાં જ કરે છે. તેમાં જ આપણી બધી શક્તિ ખીલી શકે છે. જ્ઞાનપૂર્વક નાશ અને જ્ઞાનપૂર્વક ઉત્પત્તિ તેમાં જ છે. પ્રજાનાં બધાં અંગને કસરત અને તેની પરીક્ષા પણ તેમાં જ છે. પ્રજા આજસુધી એક પણ કાર્યમાં તન્મય નથી થઈ. સ્વદેશીનો સફળ પ્રયોગ તન્મયતા વિના અસંભવિત છે. જે પ્રજા તન્મય થઈ તેને સ્વરાજ્ય હથેળીમાં રહેલા આમળાની માફક છે; અને સ્વદેશી વિના સ્વરાજ્ય આકાશ-પુષ્પ જેમ સમજવું.

૫. સ્વદેશીની સફળતાને સાર આપણે પરદેશી કાપડનો સર્વથા સાગ કરવો રહ્યો અને નવું કાપડ ઉત્પન્ન કરવું રહ્યું. નાશ કરતાં આપણે આજસુધી ડરતા હતા. હવે આપણને રેડિયા રૂપી રત્નચિંતામણિ હાથ આવ્યો છે, એટલે ઉત્પત્તિનો અકસીર ધલાજ મળી રહ્યો છે. આપણે સાગ ઉપર ખૂબ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. ઉત્પત્તિનો વેગ અમુક હદસુધી જ વધારી શકાય. પછી તે તેના અનુક્રમ પ્રમાણે જ થયાં કરે. નાશ એક ક્ષણમાં થઈ શકે છે. નાશ કરવામાં લાવનાની આવશ્યકતા રહે છે. જ્યારે આપણું મન બદલાયું, ત્યારે આપણે નાશ કરવા તૈયાર થયા ગણાઈએ.

૬. સાગ વૈરાગ્ય વિના ન ટકે એ અનુભવનું વાક્ય છે. આપણને પરદેશી કપડા તરફ એટલો વૈરાગ્ય-એટલો અણગમો-આવવો જોઈએ કે જેવો આપણને કંઈ પણ મેલી વસ્તુ તરફ આવે છે. એવો વૈરાગ્ય પેદા ન થાય, સાંસુધી ફરી ફરી આપણું મન જાપાનની સાડી તરફ, માંચિસ્ટરની મલમલ તરફ ખેંચાયાં જ કરશે અને સાંસુધી આપણે તેના જેવી ચીજો માગીશું અને સાંસુધી તેના જેવી ચીજો આપનારા દગો દઈ તે જ ચીજો આપણને વેરાવશે. તેથી અત્યારે તો તેના જેવા દેખાવની ચીજોને પણ

આપણે ન અડીએ. રબેને આપણે હેનરામ જીવું એવો ભય આપણને લાગવો જોઈએ. આવો વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયા આપણને એમ પણ ચોક્કસ જણાઈ જવું જોઈએ કે આપણી ગુલામીનું મૂળ પરદેશી કાપડ છે. બીજું બધું તેની પાછળ આવ્યું. ધરત દરિયા કમ્પનીની કાઠી કાપડની પાછળ અને કાપડને સાર બધાઈ.

૭. બીજું અંગ ઉત્પત્તિ. જેણે ખાદી પહેરી લીધી છે, તેણે બીજી ખાદી ઉત્પન્ન કરાવવામાં મચી જવું જોઈએ. જે પ્રજા પરદેશી કાપડનો સર્વથા ત્યાગ કરે તો જરૂર આપણને ખાદી ખૂબ જોઈશે. પરદેશી કાપડનો નાશ કરીએ છીએ, કેમકે ખાદીનો ઉપયોગ વધારવો છે; ખાદીનો ઉપયોગ વધારવો છે, કેમકે તે દ્વારા આપણે રેંદિયાની પ્રતિષ્ઠા વધારી પ્રજાને ઉલોમી બનાવીએ છીએ, અને પ્રજાના કુંપડામાં બરકતનો પ્રવેશ કરાવીએ છીએ. પ્રત્યેક હિંદીની સરેરાશ વાર્ષિક આવક રૂ. ૨૬ રૂપિયાની છે તેને બેવડાવવાનો આ સહેલાઈમાં સહેલો રસ્તો છે. બીજો એક રસ્તો કરોડોને સાર છે જ નહિ, તેથી દરેક ઘરમાં રેંદિયો ચાલવો જોઈએ, દરેક ગામમાં દાઘસૂતરની ખાદી ઉત્પન્ન થવી જોઈએ. મહાસભાસમિતિની આ પ્રધાન પ્રતિષ્ઠા દાઘ હોવી જોઈએ. ત્યાગ કરાવવો અને ઉત્પન્ન કરાવવું. આમાં આપણી કામદક્ષતા જણાઈ આવશે.

૮. મીઠાના કાપડનો ઉપયોગ જેઓ મહાસભાને ઓળખે છે અને પૂછે છે તેનાથી ન જ થાય. જો તેઓ તેનો ઉપયોગ કરશે તો મીઠાનું કાપડ મરીબોને નહિ મળે અને તેનું દામ વધશે. ખાદીની પ્રતિષ્ઠા વધારવી હોય, વણકરોને વધારે રોજ આપવું હોય તોપણ આપણે ખાદીને ખાનદાન બનાવવી જોઈએ. હિંદુસ્થાનની અસલી જાહેજલાલી, અસલી કળા ખાદીના સદુપયોગ વિના અશક્ય છે. સ્વરાજ્ય મેળવીને ભરે બારીકમાં બારીક સુતર કંતાવી ફરી દાઘની મહમત પહેરતા આપણા શ્રીમતો થઈ જાઓ. અત્યારે તેઓ પણ ખાદીથી જ શોભે.

૯. આ પ્રતિષ્ઠા જેટલું ફળ રહેલું છે, તેટલી જ સહેલાઈ રહેશે છે. ફળ તેની સહેલાઈમાં જ છે. રેંદિયો દરેક ગામમાં બની ચકે એવી સામાન્ય વસ્તુ છે. તેના દરેક ભાગ જે કાંઈ ગામમાં સુતાર અને હુદાર છે, ...

બની રહે તેમ છે. બિચ કરોડની વસ્તી છે એટલે દશ માણસે એક ઘર ગણીએ તો ત્રણ કરોડ ઘર થાયાં. ત્રણ કરોડ રેંટિયા ન્યારે હિંદુસ્થાનમાં દાખલ થાય ત્યારે સ્વરાજ્યવાદીને શાંતિ વળે. તેટલા રેંટિયા એ એક જ સ્થળેથી તમાર કરી આપવાના થાય તો કામ અટકી પડે.

૧૦. હિંદુસ્થાનમાં સાડાસાત લાખ ગામડાં છે, એટલે આ પ્રતિતિ તેટલાં ગામડાંમાં વહેંચાઈ જાય. આ ગામડાં અહીંથી છઠ્ઠામાં વહેંચાઈ ગયાં છે. એટલે બે દરેક છઠ્ઠામાં એક એક માણસ આ કાર્ય કરનાર નિકળી પડે તો પ્રતિતિ વ્યાપક સ્વરૂપ લઈ શકે, અને તે તે છઠ્ઠાને રેંટિયા તે તે છઠ્ઠાનો કારખાની પૂરા પાડી શકે, અથવા માર્ગ બતાવી શકે તો જ કામ આગળ વધી શકે.

૧૧. હવે આપણે આપણા કારીગરવર્ગમાં પ્રવેશ નથી કર્યો. આપણે દરેક ગામના અડારે વધુને સ્વરાજ્યની પ્રગતિમાં રસ લેતા કરવા રહ્યા છે. અંગ્રેજ ભણેલા જ સ્વરાજ્યની ચળવળ ચલાવી શકે એ ધેલછામાંથી આપણે જેમ નિકળતા જઈએ છીએ, તેવી જ રીતે માત્ર મુસદ્દીવર્ગ જ આ પ્રગતિ શોભાવી શકે એ વાત પણ આપણે જુઝી જવી જોઈએ.

૧૨. સૂતર સાડે પેદા થયું એટલે ખાદી આખા હિંદુસ્થાનમાં પાથરી શકાય તેટલી ઉત્પન્ન થઈ શકશે. સૂતર તે સૂતર હોવું જોઈએ. રમાંથી ગમે તેવો ધાગો તાણી કઢાવો તેને સૂતર કાઢ નહિ ગણે. સૂતર એ કે જે વણી શકાય. તે વળદાર, ફેસા વિનાનું અને એકતાઈ હોવું જોઈએ; તે કીટીથી રહિત હોવું જોઈએ.

૧૩. રેંટિયો એટલે દરજ્જે પેસી ગયો છે કે જરા વધારે શ્રદ્ધા આવી જાય તો ગુજરાતમાં જ કરોડ રૂપિયાની ખાદી એક વર્ષમાં વણી શકાય. આનો અર્થ એ થાય કે ગુજરાતનાં ગરીબ ઘરોમાં એક કરોડ રૂપિયા પેસી જાય, અને તેમ છતાં પાખંડ ન વધે. કેમકે ન્યારે ગરીબના પેટમાં ધાન નાખવાને સાડે પૈસો અપાય છે, ત્યારે તેનું ફળ પુણ્ય જ હોય છે.

૧૪. આથી ન્યાંસુધી પરદેશી કાપડનો સંપૂર્ણ બહિષ્કાર આપણે કરી શકીએ, સાંસુધી મહાસભાને જોડાયેલાં એકેએક મંડળો તેમ જ સમિતિઓને એકલા સ્વદેશીની પાછળ જ પોતાની બધી શક્તિઓને એકાગ્ર કરવા હું તો કહું.

૧૫. પ્રાંતિ પ્રાંતના કામદારોએ પોતપોતાને ત્યાંના પીંજરાઓને ઝીંતનારી બાંધીને, વજીરોને અપનાવવાં જોઈએ. તેમની પાસેથી એ કામદારો શીખી લેવી જોઈએ—તેમની સામે હરિકાઈ સર કરવા નહિ, પણ તેમનું રક્ષણ કરવાને સાર. તેમણે મુતારો અને લુદારો જોડે પણ જોડાતું જોઈએ અને રેડિયા તેમ જ તોડાની બાળતમાં તેમની મદદ સ્વેચ્છાપૂર્વક અને પ્રેમથી આવતી કરી દેવી જોઈએ.

૧૬. વળી કામદારોએ ખાદી પણ ઠેકઠેકાણે સારા જગ્યામાં બરવી જોઈએ અને માત્ર દુકાનનો ખર્ચ મહાવીને પડતર ભાવે તેને લોકોમાં વેચવી જોઈએ, દુકાનમાં તરતને માટે તો મહાસભાના એકેએક નાનાં મોટાં મંડળો તેમ જ સમિતિઓનાં કાર્યાલયો અચાનક ધારજોગા બરવાનાં તોપખાનાં બની રહેવાં જોઈએ.

૧૭. આટલી માગણીને હાસ્યરુપે અચાનક માગણી માણુ કહોરો ? હજી હમણાં જ એ વર્ષ ઉપર ઈંગ્લાંડ, ફ્રાન્સ અને જર્મનીમાં એકેએક નવરો માણસ લગાઈની સામગ્રી તૈયાર કરવાના કામમાં પરોવાયેલા નહોતા શું ? જો આપણે માનના દોષને કે સ્વદેશી ચિના સ્વરાજ્ય અસાધ્ય વસ્તુ છે, તો એટલા ઉપરથી જ સાચે એ પણ શું સિદ્ધ નથી થતું કે તરતને માટે આપણે બીજી બધી પ્રતિષ્ઠાને પાછળ રહેવા દઈને પણ પરદેશી માલનો બહિષ્કાર, સ્વદેશી કાપડની પેદાશ અને તેની મારેમેર પહેંચણીના કામમાં જ સાવ પરોવાઈ જવું ! આપણી બધી સલાહો અને માલની વગેરેનીઓ બંધ થવી જોઈએ. આપણા રાજ્યકર્તાઓની નબળાઈએ અગર દોષો શોધ્યા કરવા કરતાં આપણી પોતાની જ ત્રુટિઓ તપાસવી અને સુધારવી એ વધુ ફાયદાથી છે. આપણા વિદેશીઓના દોષોનું ચિંતન કર્યા કરવાથી આપણામાં દેષ, દુર્બળતા અને નાણરી જ વધશે, પણ જો આપણે આપણી પોતાની જ ત્રુટિઓ તપાસવામાં મેદાન શું અને તે સુધારવા પાછળ ઉભા થઈશું તો આપણામાં હિંમત, બળ અને આશા આવશે. તેથી આપણે સલાહો કરીએ તો તે પણ કાચપૂરની જ દેલી જોઈએ. એક તો પ્રગતને મન પરદેશી માલના બહિષ્કારની અને બીજી કાપડ પેદા કરવાની અગત્ય વધુ અને વધુ રસવા જોઈએ અને તેને પહેંચી વગવાના માગ આગ જોઈએ.

૧૮. આવો ભાવ સદાને સારૂ અથવા તો આ હિંદુસ્થાનના સંધિકાળને સારૂ અનેક સ્ત્રીપુરુષોમાં નહિ ફેલાય, સાંસુધી સ્વદેશી ચળવળને વિરાટ સ્વરૂપ આપવું એ અસંભવિત માનું છું; કેમકે લાખો વાર કપડું હાલમાં જે પેદા કરી શકાય તો એ ખાદી જ છે.

૧૯. કાર્યની કુશળતા વિના રેટિયો ચાલે તેમ નથી. છે તો નાનકડું સરખું હથિયાર, ફેરવ્યે હળવું, કિમ્મત પણ પ્રમાણમાં કંઈ જ નહિ, છતાં તે માણસના ઉદ્યમની, તેની દૃઢતાની, પ્રામાણિકતાની, શાંતિની ઠીક પરીક્ષા લે છે. કાંતવું એટલે રૂને જેમ ફાવે તેમ ખેંચવું એ નથી. કાંતવું એટલે તેની આગલી ક્રિયાઓ જાણવી. આંધ્ર દેશમાં ૧૨૦ નંબરનું સૂતર કાંતનારી બાઈઓ કપાસની પરીક્ષા કરી જાણે છે, કાણુ પોતે જ ફેલે છે, કપાસ જાતે જ લોટે છે, પીંજે છે પોતે જ; અને સમુદ્રનાં પીણુ જેવી ચકચકિત અને તેટલી જ સફેદ અને તેટલી જ મુલાયમ પૂણીઓ પણ તે જ બાઈઓ જાતે બનાવી લે છે. આમાં જ તેની કળાનો મુખ્ય ઉપયોગ થઈ જાય છે; પછી ૧૨૦ નંબરનું સૂતર કહાડવું એ તેને રમત વાત જણાય છે. કાંતવાની ક્રિયા વખત લે છે; તેનાં પહેલાંની ક્રિયાઓ જાણવે સહેલી છે, તેમ જ વખત થોડો લે છે; દરેક પેલી આદર્શ બાઈઓને સ્થાને પહોંચવાની જરૂર નથી, પણ દરેક પીંજવાની અને પૂણી બનાવવાની ક્રિયા જાણી લેવાની તો જરૂર છે જ. પૂણી બનાવતાં એક દહાડામાં શીખાય. પીંજવાનું શીખતાં માત્ર કે એક અઠવાડિયું જામ. એટલો સમય આપીને પીંજવાનું દરેક કાંતનારે જાણી જ લેવું જોઈએ. મીલની પૂણી વાપરવાથી અર્થ સરતો નથી અને દરેક દેકાણે મીલની પૂણી પહેંચાડાય પણ નહિ.

૨૦. વાંચનારે એટલું પણ જાણવું જોઈએ કે પીંજરાનો તો પૂર્વે ધંધો જ હતો, તે ધર્મ નહોતો. તેથી પીંજરાને બીજા કારીગરોની પેઠે જ રાંછ મળતી હતી. પીંજરા સહેલાઈથી મદિનાના રૂ. ૪૫ કે આંખમાં આંખ ત્રિશ કમાઈ લે છે. મુંબઈમાં રૂ. ૨૫ સુધી દરરોજની કમાણી કેટલાકને થાય છે. કાંતનારને જાતે પીંજ લેવામાં એટલો બધો થોડો વખત જોઈએ છે કે તેને કમાણીનો ઉદ્દેશ રાખે તો એક શેર સૂતર પાછળ બે આના વધારી શકે. દરેક જણ દહાડામાં જોટલું કાંતે તેટલું બહુ આંખ સમયમાં પીંજ લે છે.

૨૧. [ત્યારે હું કહું છું કે જો હિંદુસ્થાનનું દરેક ધર આજે કાનૂન-
વધુનું થઈ ગયું તો સ્વરાજ્ય તમારા હાથમાં છે, ત્યારે] મને પૂછવામાં આવે
છે કે શું સ્વરાજ્ય મળશે તો અનાજના દામ મોંઘા થશે અને કાપડના
લાવ ઘટશે ? આ સવાલ યોગ્ય છે. સ્વરાજ્ય મળ્યાં કે જીભું કંઈ મળે, પણ
જો આપણે પરદેશ ઉપર આપણા કાપડને સાફ આધાર રાખીશું તો કાપડના
દે અનાજના લાવ ઘટવાના નથી. નહિ ઘટે કેમકે આપણે સાફ કરોડ
રૂપિયા લાંબાંસુધી હિંદુસ્થાન બહાર આપણા કાપડને સાફ મોકલીએ
છીએ, લાંબાંસુધી આપણી બૂખ નહિ લાગે. લાંબાંસુધી કરોડો માણસો થોડા
કે વધતા પ્રમાણમાં ઉદ્યોગ વિનાના રહેશે અને તેઓને પૂરું અનાજ કે વસ્ત્ર
નહિ મળે.

૨૨. એટલે આપણી સમગ્ર આપણી હાજતોએનું કાપડ પેદા કરવાનો
પ્રયત્ન આવી પડ્યો છે. એટલું જ કાપડ આપણે પેદા કરીએ તો આપણા સાફ
કરોડ રૂપિયા બચે એટલું જ નહિ, પણ તે બંધા ગરીબોના જ ધરમાં જાય.
આ હામ દેવળ રેલિયોની પ્રવૃત્તિ વધારવાથી જ થઈ શકે. હિંદુસ્થાનમાં
પાંચ કરોડ રતલ સૂતર બહારથી આવે છે. આ સૂતર એંશી નંબરનું અને
તેથી પણ થકના નંબરનું હોય છે; એટલે જો તે જાડું હોય તો ચાળીસ
કરોડ રતલ સૂતર થવા જાય. એટલું સૂતર આપણે ન કરીએ, લાંબાંસુધી
હિંદુસ્થાનને સ્વતંત્ર કરવાની વાત આપણે બૂલી જવી જોઈએ. આટલું
સૂતર કંઈ રીતે કહાડવું ?

૨૩. આપણી મીત્રો કહાડી શકે તેમ નથી. રેલિયો જ એ કામ કરી
શકે તેમ છે, અને સૂતરનો જથ્થો વધારવાનો સંદેશમાં સંદેશો રસ્તો એ
છે કે આપણી નિયામોમાં લખેલા વિદ્યાર્થીઓએ એ કામ કરતા થઈ જાય.
આવાં દારણેને લઈને વિદ્યાર્થીની નિયામક સભાએ એવો અભિપ્રાય
આપ્યો છે કે વિદ્યાર્થી સાથે સંબંધ ધરાવતી શાળાઓએ નિયામોમાં
રેલિયો દાખલ કરી સૂતર કહાડાવવું જોઈએ. આપણા શિક્ષણક્રમમાં
આટલી તુટિ હમેશાં રહી છે એ હું તો હમેશાં માનતો અને કહેતો આવ્યો
છું. મારી હિમેદ છે કે આ અભિપ્રાયને બધા શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓ
વધાવી લેશે.

૨૪. જે નિશાળો ચાલે છે તેમાં કાંતવા-વણવાને પ્રવાલપદ આપવું જોઈએ. શિક્ષકોએ પણ તે જ કામમાં રોકાઈ જવું જોઈએ. સૂતરની જાત, નંબર, મજબૂતી વિગેરે ઓળખનારા એક નહિ પણ અનેક નિકળી પડવા જોઈએ.

૨૫. દરેક જીવાનીઆના અને દરેક સ્ત્રીના હાથમાં રેંટિયો કે સાળ હોવાં જ જોઈએ. ધનવાન હોય તે ધંધો ન જ કરે એવો વિચાર તો આપણા મનમાં હોવો ન જ જોઈએ. એ વિચારથી આપણે આજસુ અને દીન બન્યા છીએ. ધનવાન પણ લોક-કલ્યાણ અર્થે ઉદ્યમ કરે. ઔરંગઝેબને કંઈ કામ કરવાની જરૂર ન હતી, છતાં તે ટોપી સીવતો. આપણે તો બીખારી બની ગયા છીએ, તેથી આપણી તો ઉદ્યોગ કરવાની બેવડી ફરજ. આપણે પરદેશી કાપડ પહેરી ગુલામ બન્યા છીએ, તેથી સ્વદેશીને ખાતર પીંજવા, કાંતવા, વણવાનો ઉદ્યોગ કરવાની આપણી ત્રેવડી ફરજ.

૨૬. આપણે બધા ધનાઢ્ય નથી, છતાં આપણે બધાએ કાપડ પેદા કરવું એ આપણી ફરજ છે. એટલે આપણે મીલ ઉપરાંત ખીજી રીતે સૂતર અને કાપડ બનાવતાં જાણી લઈએ કે જેથી ગરીબો પણ આ મહાન કાર્યમાં ભાગ લઈ શકે. આવું સાધન આપણા પુરાણા રેંટિયા અને સાળો છે.

૨૭. દરેક સ્ત્રી પોતાના બચતા વખતમાં સૂતર કાંતવાનો ધર્મ સમજે તો પ્રજાને સૂતર રૂને દામે પડે. દરેક પુરુષ પોતાના ફાજલ પડતાં સમયમાં તે સૂતર વણે તો પ્રજાને કાપડ રૂને દામે મળે. સ્ત્રી અને પુરુષ ઉપરની બંને કળાઓ શીખી શકે છે. કાંતવાનું શીખતાં અઠવાડિયું લાગે. વણવાનું શીખતાં આઠ અઠવાડિયાં લાગે. રેંટિયો ચાર રૂપિયે મળે. સાળના ૨૫ થી ૪૦ રૂપિયા બેસે. આ બંને વસ્તુ સહેલાઈથી આપણા સુતારો બનાવી શકે.

૨૮. આખી પ્રજા રેંટિયા ક્યારે કાંતે અને ક્યારે વણે એવો કાયદો સત્તા કાઢ નહિ ઉઠાવે એમ ધમ્મું છું. વાંચનાર પોતે સૂતર કાંતવાનો કે વણવાનો નિશ્ચય કરશે તો તેણે જેટલું કાંત્યું હશે તેટલો લાભ તો તેને અને પ્રજાને થયો જ ગણાય; અને જેવું કાર્ય કે દેશાભિમાન આપણને તેવું બીજાને વિશે આપણે કાં ન માનીએ ? ‘આપ લજા તો જગ લજા,’ તેમ જ આપ ઉઘમી તો જગ ઉઘમી.

૧૬. પરદેશી કાપડનો મેલ.

૧. પરદેશી કાપડનો લાગ આપણો મહામય છે. તેમાં આપણને પૂરી જાત મળે એ સ્વરાજ્ય છે. આપણે વિચાર કરીએ તો સ્વરાજ્ય સહેલું છે, કેમકે એ જન્મસિદ્ધ હક છે. તેથી સ્વદેશી સહેલું હોતું જ નોંધએ એવા નિશ્ચય કરી આપણે કાચપરાવણુ થતું નોંધએ. કાચપરાવણુ થવા સાથે આપણે નિશ્ચયવાન અને ઉદ્યોગી બનવું નોંધએ. જેમ જેમ હું ભ્રમણુ કરું છું, તેમ તેમ જોઉં છું કે આપણાં ઘરેલી મારફતે આપણને જોઈતું કાપડ વણી કઢાડવું એ આપણે માટે સહેલામાં સહેલો રસ્તો છે. એક કરોડ માણસને એક જગ્યાએ એકઠા કરી તેમની મજુરી લેવી તેના કરતાં દરેકને પોતપોતાના ઘરમાં બેસી પોતાના ગામમાં રહી કેમ કાંતવું અને વણવું તે બતાવી દેવું એ કાંઈ જ સહેલું છે.

૨. જેમ નવું બનાજ પકાવનાર પ્રથમ પોતાનાં હાંડલાં સાફ કરી લે છે, તેમ આપણે પરદેશી કપડાં રૂપી મેલ કઢાડી નાખવો નોંધએ, તે વિના આપણું આગસ નહિ જાય. એક વખત લંગડો થયેલો માણસ જેમ સાંજે થયે પણ લાકડીનો ટેંકો મૂકતાં કરે છે અને પડવાના ભયથી લંગડાંતો જ ચાલે છે, તેમ આપણે પણ જ્યાંસુધી પરદેશી કાપડના ટેંકા ઉપર નભીએ છીએ ત્યાંસુધી ખમભર નથી થવાના.

૩. પરદેશી કાપડ રૂપી કચરો આપણું બધું નથી કઢાડ્યો. આપનાર ભાષ-બહેનોએ પોતાનાં દિલને ચોરીને પરદેશી કાપડ આપ્યું છે. જ્યાંસુધી બધું મેલ કઢાડી નાખવામાં નથી આવ્યો, ત્યાંસુધી પૂરી સુધિ થઈ નથી. જેમ થોડો રહેલો મેલ પણ ઝેરી હવાને પેદા કરી શકે છે, તેમ થોડું રહેલું પરદેશી કાપડ ભારે તુકસાન પહોંચાડી શકે છે તેથી મારી ઉમેદ છે કે બધી જગ્યાઓએ કુલ પરદેશી કાપડ રૂપી મેલ વાળીચાળીને કઢાડી નાખવામાં આવશે. આપણાં ઘરેલાંથી જ્યાંસુધી આ સાવ સાફ નથી થઈ ગયું, ત્યાંસુધી:

પરદેશી કાપડ રૂપી મરકી પાછી ફેલાવાનો લય રહેવાનો જ. જો આપણે સ્વરાજ્ય મેળવવું જ હોય તો પરદેશી કાપડ આપણને હંમેશાંને સારૂ કેવળ અસહ્ય થઈ પડવું જોઈએ, અને તે એ કાપડને ધરાદાપૂર્વક આળી નાખવાથી જ ઉત્પન્ન થઈ શકે તેમ છે.

૪. આ દષ્ટિએ વિચારતાં આપણું કામ સહેલું છે. પરદેશી કાપડના સાગમાં શો લય હોય ? તુકસાન તો નથી જ. જેનો ઉપયોગ નથી તેને સંધરીને શું કરીએ ? દદ્ મધ્યે દવાની બાટલી ગમે તેટલા પૈસા ખર્ચ્યા હોય તો એ ફેંકી દઈએ. મોહ મધ્યે ભારે શણગાર પણ એક ધડીમાં ફેંકી દઈએ. શું પરદેશી કાપડનો મોહ આપણને એટલો બધો છે કે તેને છોડી જ ન શકીએ ? હું ઉમેદ રાખું છું કે પરદેશી કાપડની અપાયેલી કિંમતનો વિચાર તો કાંઈ નહિ જ કરે. તેની કિંમતનો વિચાર કરતાં આપણે કંબુસાઈના પાપમાં પડીશું. કંબુસ મા બાળકને લાણીમાં રહેલો ખોરાક ખાઈ જવાનો આગ્રહ કરી તેને માંદું પાડે છે. ખરી કરકસર ખોરાક ફેંકી દેવામાં જ રહેલી છે. તે જ રીતે ખરી કરકસર પરદેશી કાપડને સાગવામાં જ રહેલી છે.

૫. પરદેશી કાપડના સાગની સાથે જ સાદાઈ દાખલ થાય છે, ખોટા વૈભવ જાય છે; અને ખાદીનાં કપડાં ટકાઉ હોવાથી લાંબો વખત ચાલે છે. જેવું કપડાંનું ખર્ચ દર માસે સો રૂપિયાનું હતું તેવાનું ખર્ચ હવે આખા વર્ષનું તેટલું નથી રહ્યું. એવાને પોતાનો હજારોનો પરદેશી પોપાક ફેંકી દેવો કંઈ તકલીફની વાત નથી. પરદેશી કાપડનો આજે સાગ કરી દેશનાં કરોડો રૂપિયા આપણે બચાવી લઈએ છીએ. તેથી લાંબો કે કરોડો રૂપિયાનું કાપડ નાખી દેવું એ દરદેશીની નિશાની છે.

૬. સ્વદેશી એ આપણી આખરની મજલ છે. તેમાં હાર્યા તો સ્વરાજ્ય મેળવવાની આશા મૂક્યે જ છૂટકા છે.

૭. પણ સાગ કરવાનો ધર્મ સદુની પર સરખો રહ્યો હોય, તોપણ કાપડ ઉત્પન્ન કરવામાં તો ગમે તે પ્રાંત સદુથી આગળ જઈ શકે છે. દરેક નિશાળ અને દરેક ઘર કાંતવા-વણવાનું કામ કરવા મંડી જાય તો આપણને કાપડની તાણ પડવાની નથી. કિંદ ખાદીમય ન બને તો આપણે છતી ખાઈ હારી જવાના.

૮. સ્વદેશીની મતલબ સમજી લઇએ. તેનાથી આપણે સાઠ દરોડ રૂપિયા પરદેશ જતા બચાવવા માગીએ છીએ એટલું જ નહિ, પણ આપણે તેટલા રૂપિયાનું કાપડ દરોડે સીપુરોની મારફત તૈયાર કરાવી તેમના ધરમાં દરોડે રૂપિયા ઘખલ કરવા માગીએ છીએ. તેમ કરીને આપણે વિદુરધાનમાંથી બૂખમરનો બહિષ્કાર કરવા માગીએ છીએ, તેથી પરદેશી કાપડના સંપૂર્ણ બહિષ્કારને હું બૂખમરનો બહિષ્કાર ગણું છું. વળી આપણાં સદામતો વધનાં જાય છે; લાખો માથુઓ આગસ્ટ બની કેવળ બિલા પર રહેતા થઇ જાય છે. સરકાર માથુસ કામ ન કરે તો ન ખાય. આજે આપણી પાસે એવું કામ જ નથી કે જે દરેક બિશુકને ન મોંપી શકાય. જ્યારે રેટિયો અને સાગ દેશમાં પ્રતિજ્ઞા પામશે, ત્યારે જેઓ પ્રગતિ જાન રેતા હશે તેવા જાદુજો અને ફકીરો જ માત્ર બિલા માગતા હશે. દરેક અશક્ત અપંગને પ્રજા લાવસદિન જમાડશે. ધુતારાઓ સાધુને વેચે બીજાને બિલા નહિ માગી શકે. આમ સ્વદેશીમાં રોંગનો નાશ અને સાધુતાનો પ્રભાવ રહેશે છે.

૯. જો પરદેશી કાપડનો ત્યાગ કરવો હોય તો આપણે દરેક બાબતમાં વિચાર કરવો જોઇએ. શીલુમાં શીલ્પી બાબતમાં પણ ખ્યાલ રેવું જોઇએ. ધર્મ સમજીને પરદેશી કાપડને નિર્લાભિ દેવામાં આવે, ત્યારે જ આપણે આ મહાન ધર્મ સંદેહ કાઢી શકવાના છીએ. તેમાં દીલ પણ ન થવી જોઇએ. સમજીને સાર આપણી મીસનો માલ પણ પરદેશી જ છે. હમેશાં આપણે આપણી મીસનો માલને અને પરદેશીને યોગ્યપણે શકવાના નથી. જેઓને સ્વદેશીનાં સંદેહો જ મળ્યા નથી એવા ગરીબોને સાર મીસનો માલ દોરવા જોઇએ પણ સ્વદેશી એ જ કે જેમાં ફરિયાદની બધી કિંમત તેને ગામ કે શહેરમાં થયેલી હોય. જે ગામમાં આ પ્રમાણે થાય એ શહેરની આબાદી વધવાની, અને એ શહેર પોતાની સ્વતંત્રતા મેળવી લેશે. આવી રીતેનિ લાવવાને સાર દોરોએ ખૂબ ખ્યાલ દઇને પરદેશી કાપડનો ત્યાગ કરવાની દરજ છે.

૧૦. લાખેક સુતરના તાંતણા ને મલસજાએ ઠપ વર્ષ દહાવ્યા એવી બૂખમાં સંદેહમાં નહિ, તેમ નારાં દહાવાં નહિ. આજે એ કાપડો ખરો મજા આપણને લાગે છે. એ ઉપરથી વિદેશી કાપડો

સંપૂર્ણ લાગ સાધીને હિંદુશાયર તરફથી આમની સલામમાં જેસનાર પંચાવન સલાસદોની પ્રવૃત્તિઓને આપણે નિષ્ફળ કરી મૂકી શકીશું. એથી હિંદ ઉપર લોભની દૃષ્ટિ નાખનાર જાપાનને પણ આપણે અટકાવીશું. હિંદ પોતાનાં અન્નવસ્ત્રની જાળમાં સ્વાધીન નહિ બને, લાંસુધી તેની આર્થિક સ્વતંત્રતાની આશા વ્યર્થ છે. હિન્દુસ્થાન જેવો અક્ષાટ દેશ પારકે આધારે નબ્યાં કરીને સ્વાધીન બની જ કેમ શકે? કંપનીના કાળનો ઇતિહાસ યાદ કરો, અને જૂઝમથી કાયર થઈ આપણે સ્વધર્મ ભૂલ્યા તેનું આજે જ પ્રાયશ્ચિત્ત આરંભો.

૧૭. ત્યાગનો સમય.

૧. ગિરનારની ટોચે પહોંચવા હજારોનેમ કાંઈ પગથિયે પહોંચ્યા પછી પહોંચ્યો ગણાતો નથી, તેમ આપણે સ્વરાજ્યની નિઃસરણીને એક પછી પગથિયે થોભી રહેવાથી સ્વરાજ્યને પહોંચવાના નથી. આપણે એક સામે ચાલુ નેહરો.

૨. જે કામમાંથી આપણને સ્વરાજ્યની ઝાંખી થાય એ તો સ્વદેશી જ છે. હજારો રૂપિયા આપવાથી આપણે સ્વરાજ્યમંદિરમાં પેસી શકતા નથી. તે મંદિરમાં પેસવાની શરત તો સ્વદેશી જ છે. એ મંદિરનો દરવાજો આપણી પાસે કેટલા પૈસા છે એ પૂછો નહિ, પણ આપણે ખાદી પહેરી છે કે નહિ એ જોશો, આપણું મોં શરાબથી વાસ મારે છે કે નહિ એ તપાસશો. સ્વદેશીનું પાકન કરનાર પોતે જ સ્વતંત્રતા અનુભવતો થશે. જેને સ્વતંત્રતાની લાગણી પેદા નથી થઈ તે ખીલના કડેવાથી સ્વતંત્ર નહિ બને. પ્રત્યેકને એ અનુભવ થવો રહ્યો છે. એ અનુભવ પરદેશી કાપડનો સાથ ન કરનારને થવાનો જ નથી.

૩. જાપાનની સાડી, ફેચ સાડીન, મચિસ્ટરની મથમથ, એ બધાં એક જાતનું વ્યસન જ છે. એ વ્યસનની ગુલામીમાં સપડાયેલો સ્વતંત્રતાનો વિચાર જ ન કરે, કેમકે તે પહેરવેગે પરદેશી થયેલો છે. જેને મન પરદેશી બધું સારું તેને સ્વદેશની લાવના ક્યાંથી ? તેને પોતાનું તંત્ર ક્યાંથી ? જેને હિન્દુસ્થાનની હવા ન ગમે, તેના પોષાકો ન ગમે, તેનો ખોરાક ન ગમે, તેના રિવાજો ન ગમે, છતાં હિન્દુસ્થાનને પોતાનો દેશ માને એનો શો અર્થ હોય ? હિન્દુસ્થાનની હવાથી હલુ કરોકો કંટાળ્યા નથી, હિન્દુસ્થાનની પહોળાજરીની રોડી હલુ હાથે પકાવી સતોષ માનીએ છીએ, પણ હિન્દુસ્થાન જે કાપડ આપે છે, તેથી આપણી તૃપ્તિ નથી ! પરદેશી કાપડ પર આપણને મોહ ઉત્પન્ન થયો છે. તે મોહ ન ત્યાગ લાંબુથી હિન્દુસ્થાને ચરાધીન જ રહેવું પડશે.

૧૫. સ્વદેશીનો કાર્યક્રમ પાર ઉતારી શકવાની પ્રજાની શક્તિ વિશે નેતાઓની શંકા વ્યાજબી હોય એમ ધડીલર માનીએ તો શું એ ઉપરથી એમ જ સિદ્ધ નથી થતું કે પ્રજાને ખિલાફત માટે કશી ધગસ નથી. અગર તો તેને સારૂ ભોગ આપવાની તેની તૈયારી નથી ? આજે અધું જ પરદેશી કાપડ ઉતારી મૂકીને એકલી ખાદી અંગીકારવી એ હિન્દુ-મુસલમાનને માટે એવડો મોટો આપભોગ છે શું ? અને જો હિન્દુસ્થાનમાં એટલા આપભોગની પશુ નાકાત ન હોય તો એથી શું એ પશુ સિદ્ધ નહિ થાય કે વધુ ઉંચા અને વધુ વિશાળ આપભોગ આપવાને હિન્દુસ્થાન નાકાયક છે ? આ સ્થિતિમાંથી ઉગરવાનો એકમાત્ર ઉપાય એ જ છે કે દેશના એકેએક સમજી સ્ત્રીપુરુષે આજે પરદેશી માલનો બહિષ્કાર સંપૂર્ણપણે પાર ઉતારવામાં અને તેની જગ્યાએ જોઈતી ખાદી પેદા કરવાના કામમાં ગિરફતાર થઈ જવું. આટલું આપણે કરીશું તે દિવસે જોઈશું કે આપણા ધ્યેયની સિદ્ધિ આપણાથી દૂર નથી.

૧૬. [આપણું ધ્યેય સ્વરાજ્ય છે તે કંઈ મામતાર્થી નથી આવવાનું. હિન્દુમાનાનો જ] જ્ઞાત, સ્ત્રીજ્ઞા અને સદેહ રંગવાળો વાવડો ફરે છે, અને જેના પર રેંટિયાનું ચિત્ર આલેખાયું છે તે વાવડાને માટે તમે મરવાને તૈયાર થાઓ તે દિવસે સ્વરાજ્ય છે. પણ સ્વરાજ્ય તો તમને જ પડે આવવાનું છે તે સમજી રાખજો. આ ઉત્તમ માધ્યમ છે. આ અનુત્ત માધ્યમિયું બૂલ્યા તો જેમ કદમી ચાંચા કરતા અંગે તે વખતે નાં દેવા જતારને આપણે મૂખ કહીએ છીએ તેમ હિન્દુસ્થાન પણ નામ મળ્યાનો. આપણે જો દેશ પ્રતિજ્ઞા કરીને કામ કરીએ, મરવાને તૈયાર થઈએ તો સમજાવતા ન્યાય, ખિલાફતના પ્રત્યાક અને સ્વરાજ્ય જેવાં સર્વ સત્ય આપણા કબજી છે.

૧૮. નાશનું તત્ત્વ.

૧. પરદેશી કાપડ બાગવાની આવશ્યકતા બાગત મારા વિચારો જેવા બને તેવા જ દદ ઉ. એ કિયામાં જનિદોષ ઉપર કરો જાર મૂકવામાં આવતો જ નથી. કુટુંબનાં અથવા મિત્રોનાં ખાસ પવિત્ર મંડળો વચ્ચે પણ નું બરોબર એ જ ન્યાયે વર્તુ. હું જે કઈ છું અથવા કદું છું તેને હું હંમેશા આ અથૂક કસોટીએ કસી જોઉં છું કે જે હું કરવા બેઠો છું તે મારાં અંગનમાં અંગત બને પ્રિયમાં પ્રિય સ્વજનોની બાબતમાં પણ હું કાગ્ય પાડી યકું કે નહિ. જે ધર્મ મને પ્રિય છે તેનો ઉપદેશ આ બાબતમાં દીવા જેવો સ્પષ્ટ છે. તેના બે અર્થ થાય તેમ છે જ નહિ. વહાલો બને વેરી બને મારે મન સરખા હોવા જોઈએ. મારાં કેટલાંયે કાર્યો વિશે મારા મિત્રો ગૂંચવાય છે; છતાં તે કાયેતિ વિશે મારા ઉપર પ્રમાણેના જનઅનુભવથી હું પોતે નિઃશક રહું છું.

૨. મને થાદ છે કે એક વાર એક સુંદર દૂરબીનને મેં કિયામાં ફેંકી દીધું, કારણકે મારા પ્રિય મિત્ર અને મારી વચ્ચે તે દગધડી તકરારનું કારણ થઈ પડ્યું. પટીક ત્યાં એનું મન ખાદુ થયું, પરંતુ એની સુંદર અને કિંમતી વસ્તુ અને તે વળી એક મિત્ર તરફથી બેટ મળેલી, તેનો પણ નાશ કરવામાં રહેલી વાસ્તવિકતા એ તરત જ સમજી રાખે. કિંમતીમાં કિંમતી બેટ પણ જન તે આપણી નૈનિક મનિની આટે આવનારી થઈ પડે તે દિલમાં સમીરે ખટકો. આપા વિના બેધડક તેનો નાશ કરવો જોઈએ, એમ અનુભવ કદુ છે. વારસામાં મળેલી કિંમતી ચીજોને જો પડેલના જાંતુ લાખાં દોષ, તો તેને ખાચી નાખવી એ સુ પવિત્ર કરજ નહિ ગણાય !

૩. હું જ્યારે જીવન દળો, ત્યારે મને થાદ છે કે મેં એક વાર મારી પેાળની વહાલો જાની અલગ પ્રિય બચ્ચીઆની જોડના ચૂરેયુગ કડી નાખ્યા હતા, કારણકે એ બચ્ચીઆ અમારા બેની વચ્ચે કંઠાસનું કારણ થઈ પડી હતી. પણ કરીને ત્યાં તેની માએ આપણી હતી છતાં તે મેં બાંચી

જગાડવું પડશે. આ સંબંધમાં ‘આસામ ગેઝેટિયર’ના કર્તા મી. એલને સને ૧૯૦૫ માં કામરૂપ વિષે જે લખ્યું છે તે અહિં ઉતારું છું:—

૮. “થોડાં વર્ષ યમાં પરદેશી કાપડ આયાત કરવાનો ચાલ અહિં બહુ વધ્યો છે. આ નવો ચાલ જરા યે પસંદ કરવા જેવો નથી, કારણકે ખરેખરાં (લોકોનો) જે વખત સાળ ઉપર જતો તે હવે ફાજલ પડે છે, છતાં તેનો ઉપયોગ ખીન્ન કોઇ ઉપયોગી કાર્યમાં સાધારણ રીતે થતો નથી.”

૯. આસામી લોકો સાચે મારે વાત થઇ છે, અને આ વચનોની વાસ્તવિકતા ખત્તા ખાધા પછી તેઓ હવે સમજ્યા છે. હિંદુસ્થાનમાં હવે પરદેશી કાપડ દાખલ કરવું એ તો શરીરમાં કોઇ બહારનો એવ દાખલ કરવા સમાન છે. એવા એવને શરીરના આરોગ્યની ખાતર વગરની કહાડી નાખવો એ જોટલું જરૂરી છે તેટલું જ જરૂરું હિંદુસ્થાનના આરોગ્ય માટે પરદેશી કાપડનું આણવું છે. એક વાર તમે સ્વદેશીની જરૂર તાત્કાલિક છે એમ સ્વીકારો”, એટલે પછી પરદેશી કાપડનો નાશ કર્યા વિના ખીન્ને કોઇ વચનો માર્ગ છે જ નહિ.

૧૦. વળી સુદ્ધ સ્વદેશીનો જુસ્સો આપણામાં સંપૂર્ણતાએ જાગત કરવાથી આપણે સક્રિયતા અને બેદલાવ વધારીશું એવી બીક રાખવાની પણ કશી જ જરૂર નથી. ખાંચની પવિત્રતાનું રક્ષણ કરવાની કાળજી ધરતાં ખરેખરાં આપણું પિતાનું શરીર અસુવમનો કીડો કારી ન આવે એ જોવાનો આપણો ધર્મ છે. આજે તો હિંદુસ્થાન ખીન્નની મરજી પ્રમાણે હજારો મહારી ચકાસ એવો એક જટિલ સમસ્યા માત્ર છે. આત્મશુદ્ધિ એટલે આત્મસંયમન દ્વારા તેમ જ આપણને માર્ગે જતે તેમાં ચિંતન આવશે તે તે તેની પિતાની વતનને અને આપણી માનવજાતને કલ્યાણ રૂપ થાય તેની પણ એ કદિ તે કારણ સ્વચ્છતા અને પારકું પાણી પેવાની વચનવર્ણી જાણીને જાણું તે તે કુલકર્ણની જેમ જાણે-કેવળ નાશ કરાવે શકે. અત્યંત હિંદુસ્થાન પિતાને અને માનવજાતને રાખ સમાન થકે પડશે.

૧૧. જે સ્વદેશીમાં અવિચળ શ્રદ્ધવાળો છે, તેને ખાદી વાપરવામાં ફારિસીના જેવો આત્મસન્તોષ માનવાનું કાંઈ જ કારણ નથી. ફારિસી તો પોતાને ધર્મ અને સદાચારના સ્તંભ રૂપે માને છે, ત્યારે ખાદી પડેરનાર તો સ્વદેશીની દૃષ્ટિએ પોતાના ફેફસાંનો ઉપયોગ કરનારા માણસના જેવા છે. જે સ્વાભાવિક અને આવશ્યક કાર્ય છે તે કરવું જ જોઈએ, પણ બીજા જોઈએ તો તે જ કાર્ય અશુદ્ધ હેતુથી કરતા હોય. અગર તો તેની આવશ્યકતા કે ઉપયોગિતામાં વિશ્વાસ ન હોવાથી બિલકુલ ન કરતા હોય.

આ બાબતમાં ઉદ્યમ કરે તો જ આ પ્રવૃત્તિ પાર ઉતરે એમ છે. અને સ્વદેશીની પ્રવૃત્તિને વિષે હિન્દુસ્થાન એટલું કરી વળણે તે દિવસે સ્વરાજ્યની આવી એને હાથ લાગી ગઈ હશે; તે દિવસે નાશની તેમ જ ઉત્પત્તિની અન્તેની કળા શાસ્ત્રીય દબે એણે હાથ કરી લીધી હશે.

૫. [કુદરતી વિકાસક્રમમાં જે પ્રમાણે ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિની જરૂર રહેલી છે, તેમ નાશની પણ છે. આમાં આપણે ફેરફાર કરી શક્તા નથી. તેથી વિદ્વાતક પ્રવૃત્તિથી આપણે ડરવું ન ઘટે. જડ ચેતનની અવસ્થા અનાદિકાળથી જ રહેલી હોય છે. અભારે હિન્દો નવો જન્મ થવાનો છે. તેના બીજા ધર્મેએ પોતપોતાનો પાઠ ભજવવો જ જોઈએ.]

૬. પરદેશી કાપડ બાળવાને બદલે ગરીબોને આપી દેવું જોઈએ અથવા બહાર દેશાવર મોકલવું જોઈએ. આ બધી દલીલો વિચાર્યા પછી પણ મને એમ જ લાગે છે કે આપણે પરદેશી કાપડ બાળવું જોઈએ. પરદેશી કાપડ પહેરવું એ જો આપણે પાપ સમજતા હોઈએ, એથી જો દેશ કંગાળ થયો છે એમ માનતા હોઈએ, એથી અસંખ્ય બહેનોને પોતાનાં ઘરબાર તજવાં પડ્યાં છે એમ માનતા હોઈએ, તો પરદેશી કાપડને આપણે મેલ સમજીએ અને આપણે જેમ આપણા મેલ બીજાને ન આપીએ તેમ આ પરદેશી કાપડ રૂપી મેલ પણ બીજાને ન આપીએ.

૭. જો તે કાપડનો આપણે ત્યાગ ન કરવા ધાર્યું હોત તો તે કાપડ આપણે જ પહેરી ફાડત, પણ આપણે તેનો લાગ કરવા ધારીએ છીએ તો લાગ જ કરીએ. તે કાઢને પહેરવા આપણું તે પણ તેનો ઉપયોગ કરવા જેવું છે. તે કાઢને આપીને તેવું પુણ્ય ફળ આપણે માગીએ છીએ. મને લાગે છે કે આપણને તેવા ફળનો અધિકાર નથી. સડેલું અનાજ જેમ આપણે ફેંકી દઈએ છીએ તેમ પરદેશી કાપડ પણ ફેંકી દેવું ઘટે છે.

૮. હિંદુ-મુસલમાન-પારસી બધાને સાર પરદેશી કાપડ હરામ ગણીએ તો તે કાપડનો ઉપયોગ ન જ કરીએ. આ ભાવના પેદા કરવા સાર આપણી પાસે રહેલા પરદેશી કાપડનો આપણે લાગ કરવો અને તેને બાળવું એ હું આવશ્યક સમજું છું. તેમાંથી જે ભાવના પેદા થાય તેને હું દિ'મતી માનું છું. પરદેશી કાપડ વિષે આપણને છેતરવાની કાઢની દિશ્મત ન ચાલી

રહે એટલે સુધી આપણામાં જોસ ફેલાવાની દુઃ જરૂર નેહિં છું. તેથી આપણે પરદેશનાં પરદેશી કપડાં બધાં બાળાં નાખીએ, તો આપણે શરિ કરી દુઃ ગળીશ.

૬. પરદેશી કપડાં વિષે અણુગમો પેદા કરવાની આપણને જરૂર છે, પણ એથી શું પરદેશી સામે અણુગમો પેદા નહિ થાય એમ કોઈ પૂછે છે ? દુષ્ટતાને વખોડતી છતાં દુષ્ટની ઉપર ગ્રેમભાવ રાખતાં શીખવાની આ લાગત છે. મનુષ્ય જેટલી દુષ્ટતા કરે છે તેટલો તે દુષ્ટ હોતો નથી. આપણે બધા બુદ્ધથી ભરેલા છીએ. સાં એક બીજાનો તિરસ્કાર શો કરીએ ? દુષ્ટની પણ સેવા કરવી એ સર્વ ધર્મનું ચિહ્ન છે.

૧૦. ધર્મીની પરીક્ષા જ તેના રાગદ્વેષાદિના રોકામાં છે. ગુસ્સાનું કારણ મળવા છતાં જો ગુસ્સાને રોકે છે એણે જ પ્રથુને પિછાન્યો. મનુષ્ય માત્રનું કામ પ્રથુને જાણી લેવાનું તો છે જ. ગુસ્સો રોકવો એ કંઈ માત્ર સંન્યાસીનો જ ધર્મ નથી. સંન્યાસીએ તો બીજાં અનેક કંઈયું ત્રેણ પાળવાં રહ્યાં. એટલે આપણે કપડાં બાળાંએ પણ કપડાં બનાવનાર પર ગુસ્સો ન કરીએ. મચિરદર, જાપાન કપડાં બહે બનાવે, આપણે ન લઈએ તો મચિરદર કે જાપાન શું કરે ? આપણને દારૂ ન પીવો હોય તો પીઈવાળો શું કરે ?

૧૧. વિવેકથી વિચારીએ તો સ્વરાજ્યની ચાવી આપણા ખીરસામાં જ રહેલી છે. આપણને દારૂનો હંદ વળએ છે તે ; તણએ. રેશમી બારીક કપડાંનો શોખ છે તે સગાવીએ. અનેક તરેહનાં પકવાનો ખાવાનો શોખ છે તે નાખી દઈએ. સર્વ સ્ત્રીને બહેન સમાન મણુનાં નથી શીખ્યા, ત્યાંસુધી અંખે પાટા બાંધીએ. જે જે વસ્તુઓ વિષે સાસ્ત્રકારોએ અણુગમો ઉત્પન્ન કરાવવા ઇચ્છ્યું છે તે તે વસ્તુના દોષ એવા આમેહૂંચ ચિતર્યા છે કે તેનું મનન કરનારને તે તે વસ્તુ વિષે અણુગમો ઉપજે જ. પણ તેના કર્તા વિષે કેમ અણુગમો ઉપજવાય ? આપણે શું દારૂ બનાવનારને, પરદેશી રેશમ વણનારને, પકવાણ સંધનારને, સીદર્થવાળાં સ્ત્રીને બાળાંએ, કે આપણા વિષયોને અને આપણને તેમાં લલચાવનાર વસ્તુઓને બાળાંએ ?

વેપારી પોતાની આછવિકા નહિ મેળવી લે? ‘યુ’ કરશે?’ એ તો આળસનું વાક્ય છે. ત્યાંસુધી પ્રગતિના ગધા અંગમાં સ્વદેશીની ભાવના તીવ્રપણે ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાંસુધી બહિષ્કાર સફળ ન થાય તેથી વેપારીવર્ગને દેશને ખાતર પોતાના પરદેશી કાપડના વેપારનો ભોગ આપવાનો એસ ચડવો જોઈએ.

૬. વેપારીને બહિષ્કારની ચેતવણી નથી મળી એમ કહેવું અજ્ઞાન વાક્ય છે. ચેતવણી તો સને ૧૯૨૦ ના સપ્ટેમ્બર માસથી મળી ગઈ છે. તેની ચર્ચા પણ ત્યારથી જ ચાલી છે, પણ વેપારીઓ સાવધાન નથી થયા. મહાસભાના ઠરાવો તો થયા કરે છે અને ભૂત્રાયાં કરે છે એટલે તેની દરકાર કેને? સમય બદલાયો છે એનું જ્ઞાન વેપારીને થયું નથી. એમાં દોષ કેનો? પરદેશી કાપડના ત્યાગની વાત સને ૧૯૨૦ ના સપ્ટેમ્બર માસથી બરોબર દરેક સભામાં મેં કરી છે.

૭. જેઓ અયોગ્ય ધંધા કરે છે, જેઓ પાપાયરણ કરે છે, જેઓ દંભ કરે છે, જેઓ વ્યસની છે, જેઓ વ્યભિચારી છે, જેઓ અંતઃજાદિનો દ્વેષ કરનારા છે, તેઓને જ્યારથી અસહકાર રૂપી આત્મશુદ્ધિનો યજ્ઞ શરૂ થયો, ત્યારથી જ ચેતવણી મળી ચૂકી છે. તેમાંની જે જે વાતની જરૂર જણાશે તે તે વાત ઉપર સમયાનુસાર ભાર મૂકાયા જ કરશે, પણ દુરાચાર, લોક-કલ્યાણ વિરુદ્ધ અર્થસંગ્રહ છોડવો જ જોઈએ એવી ચેતવણી તો બધાને મળી છે એમ માની જ લેવું જોઈએ.

૮. વળી વેપારીઓ કહે છે કે આટલો માલ છે તે તો વેચ્યે જ છૂટકો, પછી પરદેશી કાપડ નહિ લઈએ. આનો અર્થ કંઈ જ ન થયો એમ સહુ કોઈ જાણે છે. જે માણસ ખીરસામાં પડેલી બીડી કે બાટલીમાં પડેલો દારૂ પીધા પછી બીડી કે દારૂ છોડવાનો વિચાર કરે તે કદિ છોડી શકે જ નહિ. પીનાર પોતાની પાસે રહેલાં બીડી કે દારૂ ફેંકી દે છે, ત્યારે જ મુક્ત થાય છે. પડેલો માલ વેચનારનો લંડાર કોઈ દહાડો ખૂટે જ નહિ એવું બને છે. વળી વેપારી કહે છે કે અમે હમણાં ન વેચીએ તો અમને ખોટ જાય તે કાણ ભરે? આમ કહેવામાં અવિવેક છે. દેશને ખાતર એટલી સામાન્ય અગવડ પણ જે માણસ ન સહે તેની પાસેથી શી આશા રખાય? ધરાપી ન હોય,

ખગર મંદ પડે છે, ગ્રંથ થાય છે, ત્યારે નુકસાનીય કેમ બને છે. દેશદિનને ખાતર જે ભાગ્ય વેપાર છે એમ આપણને ખગર પડે છે, તેનો ભાગ કરવો એમાં મોં આપમોં છે એ જ દુનિયા નથી મમજાવે.

૬. ખર્ચ તો એ હોય પરંતુ કાપડના બદિષ્કારમાં આપણને મરજી સૂઝતું નથી અને જ્યાંસુધી પ્રગતિ જ્યાં અંતમાં સરેશીની ભાવના તીવ્રપણે ઉત્પન્ન ન થાય, સાંત્વણી બદિષ્કાર સકળ ન થાય અને ત્યાંસુધી સ્વરાજ્ય ન જ મળે. તેથી રેશને ખાતર પોતાના પરેશી કાપડના વેપારનો ભોગ આપવાનો જોસ વેપારીવર્ગને મડવો જોઈએ.

૧૦. અસહકારની લડત કંઈ વેપાર કે વેપારીઓની સામે નથી પણ વેપારને સાથ છે. આજે વેપારીઓ મોં રૂપિયાની પાછળ માત્ર પાંચ કમાઈ છે, અને બાકીના તેઓ બહાર મોકલે છે. આ લડત સકળ થયે વેપારીઓ મોંએ સો રૂપિયા પોને રાખશે, અથવા પાંચ પોતે રાખી પંચાહત મરીબોના ધરમાં રાખશે.

૧૧. વેપારીઓએ માત્ર નિભાવ જનવાની જરૂર છે, થોડી બદ્ધ રાખવાની જરૂર છે અને થોડું સાદસ ખેડવાની જરૂર છે. સરકાર કંઈ વેપાર કરાવે છે તેનું નથી. સરકાર તો શુલાળી અને બદ્ધ તો હાથથી કરાવે છે. જો એક ઢિંદોને કરોડપતિ થવા દે છે તો તેની પાછળ મુશ્કેલીમાં સો કરોડપતિ બનાવે છે. આ સીધો હિસાબ જે વેપારી સમજે તે તો આ લડતમાં પૂરું જંપલાવે, અને જો વેપારીવર્ગ પોતાનો પાડ પૂરો બજાવે તો લડતનો અંત વહેતો આવે અને તેઓ તથા દેશ સાનિધી પોતાનું કામ કરતા થઈ જાય.

૧૨. કાપડના વેપારીએ વધારેમાં વધારે હિંમત બતાવવાની રહી છે. વિદ્યાવની કાપડનો અને મીલના કાપડનો વેપાર હોડીતેઓએ વિશુદ્ધ ખાદીનો જ વેપાર કરવો જોઈએ. ખાદીનો વેપાર પણ આમાણિકપણે ખૂબ ચાલી શકે છે, અને તેમાં સેકેડો પોતાની આજીવિકા મેળવે અને લોક-કલ્યાણ થાય. વેપારી સમ્યાપ્ત ન જ જાગવી શકે એમ તો માનવાનું કારણ નથી જ. અનુભવથી વેપારીઓ જોશે કે જો તેઓ પોતાના લોકની મર્યાદા બાંધે તો તેઓને અસત્યનો આધાર લેવાની કશી જરૂર નહિ પડે.

લાભકાન અને મરજી અને વસ્તુ પોતાનામાં હોવા છતાં હિન્દુસ્થાન એ જ રૂપિયાનું કામ કરી રહ્યું છે, તેને એ રૂપિયાનું જ કામ મળે છે. આવો મુલક કેમ કંચાલ ન થાય ?

૭. ત્યાંમુઠી પરદેશી કાપડની સાલચ અને લત આપણને વંચગી છે, ત્યાંમુઠી આપણે રેડિયો દાખલ કરવા અને દાખલ કર્યા મંજી ચલાવવા અધીરા નથી થતા. જો આપણે પરદેશી કાપડ ન પહેરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈએ, તો રેડિયો ચલાવે જ છડેલા. આમ રેડિયો અને પરદેશી કાપડનો બદ્ધિદાર અસ્પર્શ નિકટ સંબંધ ધરાવે છે. જેની જરૂર ન હોય તેની મરજી આપણે ઓછી રાખીએ છીએ. રેડિયોની જરૂર ઉત્પન્ન કરવી એ આપણો ધર્મ છે. તે વિના હિન્દુસ્થાનની કંચાલિયત દૂર થાય જ નહિ. એવી અમૂલ્ય વસ્તુને છોડીને આપણે જે બૂલ કરી છે, તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત જોઈએ તેટલું ઓછું છે.

૮. ત્યાંમુઠી ૧૯૦૦ માઈલની લંબાઈ અને ૧૫૦૦ માઈલની પહોળાઈવાળા વિશાળ ક્ષેત્ર પર પથરાયેલાં ૭,૫૦,૦૦૦ ગામડાંવાળા હિન્દુસ્થાનમાં રેડિયો ચૂલાની જેમ સર્વવ્યાપક ન થાય, ત્યાંમુઠી હિન્દુસ્થાન ફરી આબાદ થાય એ હું અસંભવિત માનું છું. કલાઈવના વખતમાં રેડિયો આપણે ચલાવતા હતા તે વાત સ્પષ્ટ છે. તે વખતે આપણે પરાધીન નહોતા. બની ગયા, પણ બનવાની શરૂઆત થઈ હતી. જેમ જેમ રેડિયોનો સ્થાન થતો ગયો, તેમ તેમ આપણે પરાધીન બનતા ગયા, અથવા આપણને અપંગ બનાવવામાં હસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને રસ વધતો ગયો.

૯. હિન્દુસ્થાનને કોઈ મહત્ત્વ રાંધી આપે તોપણ જેમ ધરના ચૂલા કંઠાડી નાખવા પેલાય નહિ, તેમ જ રેડિયો કંઠાઓ પોખાયો નથી. 'ચૂલામાં કેટલી ઉપાધિ' ઘેર ઘેર ચૂલા, ઘેર ઘેર અગ્નિ એ કેટલો અનર્થ ! દરેક મુદિપીએ સ્વાદ પડી કે ધૂમાડો જ આવો એ કેટલો અસામાર ! એવી સમચાવનારી દલીલથી હેનરાઇ આપણે ચૂલા કંઠાડી નાખીએ અને ગમેગમે એક જ ત્રિસીમાં રંગાઈ કરી જતીએ તો ? તો હિન્દુસ્થાનના બાગીકા દરેક એને રિપે કોઈને પણ સંકે છે ! ચૂલાનો નાશ અર્થસાગ્ર કરે એ અનર્થવાદ છે. તેને અર્થસાગ્રનું નામ પણ ન મળે.

૧૦. જેમ આપણે ધરમાંથી ચૂલો કઢાડી નાખીએ, તો આપણુ ગૃહસ્થાશ્રમ ઉપર પાણી ફરી વળે અને સ્ત્રીઓ વંદી જાય, તે જ પ્રમાણે રેંટિયા વિના પણ વંદી જવાય.

૧૧. [રેંટિયામાં જેમ આપણને આર્થિક સ્વતંત્રતા આપવાની શક્તિ રહેલી છે, તેમ તેમાં રાજકીય સ્વતંત્રતા પણ આપવાની તાકાત છે જ.] હજુ લોકોને તદ્દન સ્પષ્ટ નથી દેખાયું કે એક અણુધન ગામડિયો સુતાર પણ ધડી શકે અને જેને એક નિર્દોષ કુમળી કુમારિકા સહેજે ચલાવી શકે એવા યંત્ર વડે સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ સંભવે છે. એમ છતાં મારી ખાત્રી દહાડે દહાડે થતી જાય છે કે તે જ યંત્ર વડે હિન્દુસ્થાન સ્વરાજ્ય લેશે, તે વિના નહિ જ.

૧૨. સ્વરાજ્યની તાલીમ એ આપણી પ્રાથમિક તાલીમ છે. બાળક, વૃદ્ધ, સ્ત્રી, પુરુષ, બધી વર્ણનાં, બધા ધર્મનાં એ તાલીમ આપવાની રહી છે. તેમાં અક્ષરજ્ઞાનની જરૂર નથી. આપણે આ રાક્ષસી રાજ્યનો નાશ કરવો છે, તે રાજ્યમાં આપણું શ્રેય નથી. તેનો નાશ કરવાનું સાધન શાંતિમય અસહકાર છે. અસહકાર એટલે આપણા બધામાં સહકાર. આપણામાં સહકાર એટલે આપણામાં સ્વતંત્ર થવાની ઇચ્છા અને શક્તિ. આ ઇચ્છા પાર પાડવાની શક્તિ મેળવવાનું મોટામાં મોટું સાધન રેંટિયો છે. આટલું જ્ઞાન સહુ કોઈને થોડા સમયમાં આપી શકાય છે.

૧૩. રેંટિયાથી તે સરકાર કંઈ રીતે ચાલી જવાની એ અગ્નિ પૂજાયા છે. એનો જવાબ એ છે કે રેંટિયા દેખીને સરકાર નહિ ચાલી નિકળે; પણ એ ૨૦ લાખ રેંટિયા ધારી મુક્તમાં ચાલતા કરી મૂકીને તમે જે શ્રદ્ધા દુનિયાને દેખાડી દેશો તે શ્રદ્ધા જોઈને સરકાર શરણ આવશે. એ આપણી શક્તિનું માપ છે. તમે આટલું કરી બતાવશો તે વખતે જગત બાણી લેશે, સરકાર સમજી ગઈ હશે કે તમે શ્રદ્ધાળુ છો, તમે સ્વરાજ્ય સાચે જ લેવા માગો છો. તે વખતે આપણે સિપાઈઓને હથિયાર મૂકવાનું કે અગ્નિને કર નહિ આપવાનું કહેવાપણું રહ્યું નહિ હોય. જ્યાંસુધી હિન્દુસ્થાનને એ શ્રદ્ધા નહિ આવે, ત્યાંસુધી રેંટિયો એ જેટલી સહેલી વસ્તુ છે, તેટલી જ મુશ્કેલ છે. રેંટિયો પૂરેપૂરો દાખલ થયો હશે તે વખતે હિન્દુસ્થાનમાં એક પણ માણસ ભૂખે નહિ મરનો હોય, ઔરતોને કમાવા માટે લાગ લૂંટાવવી પડતી નહિ હોય; તે વખતે હિન્દુસ્થાનમાં ધર્મરાજ્ય હશે, રામરાજ્ય હશે, મુદાઈ રાજ્ય હશે.

૧૮. પણ આ લેખનો વિષય તો રેંટિયો છે. સ્વરાજ્ય મેળવવું એટલે રેંટિયો દરેક ઘરમાં દાખલ કરવો અને તે વડે સૂતર કંતાવવું.

૧૯. રેંટિયો મારી પાસેથી મગાવવાને બદલે બધાએ તે પોતાના ગામમાં પેદા કરાવી લેવો જોઈએ.

૨૦. આપણે ડરીએ છીએ, આપણે અન્નપ્રયા છીએ, તેથી રેંટિયો શોધતાં વખત જાય છે. હિંદુસ્થાનમાં ખૂણેખાંચરે બધા પ્રાંતોમાં રેંટિયો પડ્યો છે. દરેક પોતપોતાના ગામમાં અને જત્તામાં શોધ કરી લેવો જોઈએ. મળી આવે તો સુતારને શોધી લેવો જોઈએ. કદાચ તેને જ્ઞાન હશે. છેવટે ન જ મળે તો એક નમ્રો મગાવી તે પ્રમાણે બીજા બનાવડાવવા જોઈએ.

૨૧. પણ રેંટિયો મળ્યે જ કંઈ સૂતર કંતાવાનું નથી. તે તો પ્રથમ પગથિયું છે. રૂની પૂણી જોઈએ, તેને સારૂ પીંજરને શોધી લેવો પડશે, તેને વિનવવો પડશે. તેને પણ સ્વરાજ્યનો પાઠ દેવો પડશે.

૨૨. રેંટિયો દાખલ કરવાનો અર્થ એટલો જ નથી કે તે બધાં કુટુંબમાં દાખલ થયો એટલે પત્યું. ખરો અર્થ તો એ છે કે તે બરોબર ચાલે અને તે કુટુંબ ખાદી પહેરતું થઈ જાય. દરેક રેંટિયો આંખમાં આંખો ચાર કલાક ચાલવો જોઈએ. એક કલાકના આપણે આંખમાં આંખ વણી તોજા ગણીએ અને તે પ્રમાણે દરેક રેંટિયા દીઠ સૂતર દરેક ગામમાં નિકળવું જોઈએ. ત્યારે રેંટિયો ચાલે છે એમ ગણાય. પ્રગતિ આગસ છોડવાની આ વાત છે; દરેક જણે પ્રગતિ છોડાવવામાં કાળો ખરવાનો ભય છે. તે કઈ કેવળ રેંટિયા બનાવ્યે જ થઈ જવાનું નથી.

૨૩. ખેતરની મળુગીનું સાકર કમળે જીવે નહીં. રેંટિયો તો નાળુક બદલની આગા પણ ચલાવો એ આગા બદલની વાત નહીં તો પાડી રહે. જે અસર રેંટિયાનાં લોકો કિપર પડ્યા જાય છે તે અસર અસહકારના બીજા એકે અગની લોકો પર નથી પડી. કેટલાક તો રેંટિયાને બદલે આપનારી વસ્તુ તરીકે પૂજતા થઈ ગયા છે. રેંટિયો એક એવી વસ્તુ છે કે જે હિંદુ-મુસલમાન બધા વર્ગમાં પ્રિય અને સામાન્ય થઈ રહેલી છે.

૨૪. ખરાબ રેટિયા વેચાય છે તેમાં લય રહેલો છે ખરો, કેમકે જો ન કંતાય એવા, અથવા ઘણું ઓછું કંતાય એવા, અથવા તો તરત તૂટી જાય એવા રેટિયા વેચાય તો રેટિયાનો અધ્યયમે ફેલાવાનો સંભવ બહુ રહ્યો છે, પણ મારી ઉમેદ છે કે આનો ઉપાય થોડી મુદતમાં થઈ શકશે. રેટિયાના અખતરો ચાલી રહ્યા છે. રેટિયા જાણુનાર જેમ વધતા જશે, તેમ તેમ ખરાબ રેટિયા વેચાતા બધે થઈ જશે. જેમ સોનાની કસોટી કઢાડવાને ધર્મનો કસો મુંબઈમાં રહે છે, તેમ રેટિયાને સારું પણ જો કંઈ કસોટી કઢાડી ચકાસ તો કઢાડવી એ કું વિચારી રહ્યા છું. દરેક સારી વસ્તુઓનો પ્રચાર એમ જ વધે છે. જેમ ટાઇપરાયટર, રીપવાના સંચા આદિને વિશે આપણે જાણી શકીએ છીએ, તેમ જ રેટિયાનું પણ આપણે થોડી મુદતમાં કરી ચકાસું એવી મારી ઉમેદ છે. રેટિયાની ઉપર લોકોના વિશ્વાસ એટલો બધો વધતો જાય છે કે કું માનું છું કે થોડા સમયમાં સારા, મજબૂત અને સસ્તા રેટિયા આપણે હિંદુસ્થાનના બજારોમાં જોઈશું. દરમિયાન જ્યાં જ્યાં રેટિયાની પ્રગતિ ચાલી રહી છે, ત્યાં ત્યાં કાર્પાઈસ પોતે રેટિયા સારા કાને કહેવા અને નકારા કાને કહેવા તે જાણી લે તો વધારે સારું. આટલી ખરીદા તો કું અહિં જ લખી નાખું.

- (૧) રેટિયાનું ચક્ર અવાજ વિના અને અટક્યાં વિના ચાલવું જોઈએ.
- (૨) રેટિયાના દરેક ભાગ મજબૂત બેઠેલા હોવા જોઈએ.
- (૩) ચક્રને ચલાવવાનો હાથ ખસી જાય એવો ન હોવો જોઈએ.
- (૪) રેટિયાની ત્રાક અવાજ વિના ફરવી જોઈએ. આમ થવા સારું ચમરમાં પાસનાં કે ચામકાનાં હોવાં જોઈએ.

(૫) રેટિયા વડે એક કલાક સારા કાનનારને હાથે ઓછામાં ઓછું અડી થોડા સમય નિકળવું જોઈએ. છેલ્લી ચરત ન પાળે એટલે કે એક કલાક સુધી જ રેટિયો એ રીતે ન ચલાવી શકાયો હોય તે રેટિયો પાસ ન જ ફરવો જોઈએ.

૨૫. ઓમેર એક જ પ્રકારના રેટિયા, એક જ જાતની કિવાઓ વિશે જેમ જેમ જાણે જાણે છે, તેમ તેમ ખાતરી થતી જાય છે કે હિંદુસ્થાન પૂર્વે એક જ પ્રકાર હતું અને હિંદુસ્થાનના રહેવાસીઓને એ એક પ્રકારનું જાન હતું.

૨૨. પ્રચાર.

૧. એક સવાર પાછામાં આગો હતો કે ' હવે સ્ત્રીપુરુષો વધારે ખાદી ન વાપરે, ખન્ને કાંતે-વાળે નહિ તો શું કરવું ? ' આનો ઉત્તર સીધો છે. આપણે પૂછનાર પોને કાંતીએ-વાળીએ છીએ ? જો બીજાને સમજાવવા જવાપણું ન રહે તો આપણે પોને કાં આપણી દરેક ક્ષણ પીંજવા, કાંતવા, વણવાને જ સામ્ય બનાવવામાં, તેમાં જ કુશળતા મેળવવામાં ન ગાળીએ ? આપણે એવું કેમ ન માનીએ કે આપણી પરિપૂર્ણતામાંથી આપણે બીજાને પરિપૂર્ણતા શીખવીશું ? વાડની આંધે જ વેસો ચડે છે. દરેક છદ્દમાં શુદ્ધ પીંજવાનું, વણવાનું, કાંતવાનું કામ જાણનારા સૌ શાસ્ત્રીઓ આપણી પાસે નથી, છતાં સ્વદેશી નથી આવતું અથવા તેમાં લોકોને રસ નથી પડતો એમ કહેવું નિરર્થક છે. મોતી પાછળ આપણે લાખ પેદા કરી શકીશું. એક પણ નહિ હોય તો ! દરેક પોતે સ્વદેશીમાં પૂર્ણતા મેળવે અને બીજાને દે, તેથી સ્વદેશી આપાઆપ દરેક જગ્યાએ વ્યાપક થશે અને પ્રચલન કરવા છતાં પણ આપણને સફળતા નહિ મળે, તો આપણે જાણીશું કે આપણે હજી લાયક નથી બન્યા. જ્યારે કરીશું ત્યારે આપણે કામ તો એ જ કરવાનું રહેશે.

૨. [ખાદીની ઉત્પત્તિ અને પ્રચારકાર્યમાં રહેલું બળ પરદેશી કાપડ પ્રત્યેના તિરસ્કારમાંથી તો ન જ વહેતું જંઘએ, કારણકે તિરસ્કારમાંથી ઔચકાટની ક્ષણિક લાવના ઉદ્દભવે એ તદ્દન શક્ય છે.] ઔચકાટ એ મિથ્યા છે, છતાં જેટલે અંશે ઔચકાટમાં સ્વદેશીનું તત્ત્વ સમાયેલું છે તેટલે અંશે તો લાભ થશે જ. કાંઈ માણસ ગુસ્સામાં આવીને અપવાસ કરે છે, તો તે અપવાસનો થોડો શારીરિક લાભ છે તે તો તેને મળી રહે છે. તેમ ઔચકાટ રૂપે ગ્રહણ કરેલા સ્વદેશીનો લાભ પ્રગ્નને મળશે જ. જો આપણે યુરોપના માલને લાગીને જાપાનનો લેતા જંઘએ તો જરૂર જોલામાંથી નિકળીને ચૂલામાં પડવા જેવું થાય.

માં મરડે છે. જેઓ પોતાના દેશની વસ્તુનો આવો તિરસ્કાર કરે એ દેશમાં જન્મ્યા છતાં પરદેશી થઈ જાય છે. તેમાં જે જેઓ સ્વદેશી વસ્તુનો—અહોતોએ કાંતેલા જાડાપાતળા સૂતરનાં વણાયેલાં કપડાંનો—લાગ કરે તેઓ તો દેશના દોહી જ બન્યા ગણાય.

૭. ત્રિશ કરોડના દુઃખ—સુખમાં તમારો ભાગ રહ્યો જ છે. ત્રિશ કરોડની વસ્તીમાંથી એક પણ લાઈને માત્ર હાડચામ જ હોય અને એક પણ અહેનને ધંધો ન મળવાથી પોતાની પવિત્રતા વેચવી પડતી હોય, લૂંટાવી દેવી પડતી હોય, સાંસુધી તમારે, મારે, બધાએ શરમાવું રહ્યું છે. તેથી હું ઉમેદ રાખું છું કે બધી કામો જેમાં સ્વદેશીની ખૂબ હજી જાણવામાં ન આવી હોય તેઓ તરત જાણતા થઈ જશે અને તવંગર કે ગરીબ બધાં ઘરોમાં રેંટિયો અને ખાદી દાખલ થઈ જશે અને કોઈ ખાદી પહેરનાં શરમાશે નહિ એટલું જ નહિ, પણ ખાદીને ખરો શણગાર માનશે.

૮. [ખિલાફત, પંજાબ અને સ્વરાજ્યના પ્રશ્નનો ફેંસલો આપણા લાલમાં થાય, સારે પણ આપણે ખાદી નથી લઈ શકતા.] ખિલાફતનો ફેંસલો ન્યાયને ધોરણે કરવામાં આવે, તોપણ મુસલમાનો યુરોપનો માત્ર વાપરી શકતા નથી. વળી યુરોપનો માત્ર જ ન વાપરવો એટલું બસ નથી, પણ પરદેશી એટલે જાપાનનો માત્ર પણ ન જ વાપરી શકાય. સ્વદેશીની ચળવળ હાથેથી સાર છે. યુરોપ આપણને ગમે તેટલો ન્યાય આપે તોપણ હિન્દુસ્થાનને સંપૂર્ણ દસ્તાવે મળવાને ખાતર હિન્દુસ્થાનમાં બનતી વસ્તુઓ જ વાપરવાનો આપણો ધર્મ છે, તેથી રેંટિયાની અને સાગની પ્રવૃત્તિમાં જ સ્વદેશીની ઉત્તતિ રહેલા છે. સામા મુસલમાન ભાઈઓએ કાંતવાનું મૂકી દીધું. સામા મુસલમાન વણકરોએ વણવાનું છોડી દીધું. હિન્દુ અને મુસલમાન બંન્ને, હિન્દુ અને મુસલમાન વણકરો ને કાંતવાનું અને વણવાનું હાથમાં લે તો ધોરી મુદ્દતમાં હિન્દુસ્થાનને જોડવું એવું કાંઈ હિન્દુસ્થાનમાં પેલા થઈ શકે. પણ જ્યાંની પૂરેતો રેંટિયા નહિ હાવી આવે અને પંજાબની અને પંજાબી પ્રાંતોમાં નહિ બનાવવાની આવે, ત્યાંથી વસ્તુઓ નું કંઈ શકે. કે તેથી હું ઉમેદ રાખું છું કે દરેક મામલો સુધર મહેનત કરતાં પણ કાંઈ સખનારો થઈ શકે.

પુરુષો નિકળી પડશે કે જેઓ ર મેળવી, પીળવી, પૂળીઓ કરાવી જે સ્ત્રીઓ કાંતવા તૈયાર હોય તેઓને આપશે. આ કાર્યમાં ક્યાંયે ખોટ નથી. કાંઈવાણના એક ગામના સ્ત્રીપુરુષો કતિ છે, વણે છે એટલું જ નહિ, પણ ત્યાં જ પેદા થયેલું કપડું મુખ્યત્વે વાપરે છે, અને વાપરતાં છતાં વધું હોય તો તે ખીર્ણ ગામોમાં મોકલાવે છે. તે ગામમાં જૂખમરો છે નહિ, દોષ શકે નહિ. આવી વ્યવસ્થા દરેક ગામમાં અલ્પ પ્રમાણથી થઈ શકે તેમ છે.

૯. જૂદા જૂદા ગામના સ્ટોરોએ (વેચાણુમાં) પરસ્પર સ્પર્ધા કરવાની નથી, પરંતુ સ્પર્ધા કાપડ બનાવવા પર ખાસ લક્ષ આપવું જોઈએ. આ હેતુ માટે ઘેર ઘેર સ્વયંમેવક મોકલી લોકોને રૂ પૂરું પાડો અને તેનું મૂલ્ય અને કાપડ શેઠકથી લેવા મળે. છટ છનડયા કંપનીએ આ જ રીતથી દિન્દુરયાનમાં પગપેસારો કર્યો હતો. આપણા દેશી ઉલોગોનો પુનરુદ્ધાર કરવાને છટ છનડયા કંપની કરતાં પણ વધારે વ્યવસ્થાસક્તિ, ખર્ચ અને કરકસર-વાણિયાણુદિ-વાપરવી જોઈશે. અને આશા છે કે આ નવા સાહસથી દેશોદયના આધાર રૂપ સ્વદેશીનો વિજય થશે.

૧૦. જ્યાં જ્યાં ખાદીનો બસવો છે, ત્યાં ત્યાં તેનો ઉપાડ નરત કરી નાખવાની મારી સદુને બસામણુ છે. જ્યાં નથી પેદા થતી ત્યાં પેદા કરતા થઈ જવું જોઈએ. [અને પેદા કરેલી ખાદીનો પ્રચાર કરવા ઉપર લક્ષ આપવું જોઈએ, પરંતુ] પરદેશી કાપડનો મોહ ન ઉતરે અને ખાદીનો પ્રચાર થાય એ દું અસંભવિત સમગ્ર હુ જ્યાં જ્યાં સામાન્ય સ્વતંત્ર વર્ગ જાય છે તેવી જગ્યાઓમાં દું જરૂર ખાદીના જ ઉપયોગની આશા રાખુ.

૧૧. ખાદીના ઉપયોગ ક્યાં જોઈ છે ખાદીના કુવાલ થાય, ખાદીની ખોળ થાય, ખાદીના ઝાઝાડ થાય, ઝાઝાળ થાય, ખાદીના દફતર થાય, તેની મેજા થાય, ઘડિયાંમાં ખાદી વપરાય, ખાદીની જગજમ થાય. ખાદીનો ઉપાડ નથી થતા એવું જ્યારે દું સાંભળું, ત્યારે ધીન મેલી ચરખી લેવા જનારોના હાથોના નાન પાદ આવે. દિન્દુરયાનમાં જે ધીનો ખપ બધે થાય તો ખાદીનો થવો જોઈએ. ખાદીનો ઉપયોગ ચલદી નાખા જોઈ ન થાય, ત્યાંથી જગજમનો અર્થ જ આપજે સમજના નથી એમ સ્પેશ.૧.

પરોંવાડી દેવા જોઈએ. ગરીબમાં ગરીબ પ્રાંતને પણ આ કાર્યકર્તાઓએ પોતાનો દિરમો બજાવવામાં અરેશો આજુબાજુ ફરજ નથી. મારા પારસ મુજબ દિન્દુરયાનમાં એવિરેસ પ્રાંત આગી ગરીબ છે. લાંના કાર્યકર્તાઓએ જોડે મારે જ્યારે આ કાર્યકર્તા ઉપાડી સેવા વિશે વાન થઈ, ત્યારે તેઓએ વગર આનાકાનીએ પોતાનો દિરમો આપવા દા પાડી.

૧૫. હું તો એટલે સુધી મુશ્કેલી કે દરેક પ્રાંતના કાર્યકર્તાઓએ પોતપોતાને લાંના ફરીગરવમાં મુખીઓની જોડે નિર્મળમાં નિર્મળ પ્રેમ અને સેવાનો નાનો ખાંધી દેવા. સુનાર, લુદાર, ધાખી, કડિયા, ભંગી, મોચી, ચમાર, સા કોઈને આપણે આપણી પ્રતિભા રસ લેતા કરી મૂકવા જોઈએ. સ્વરાજ્યની અમલ કંઈ તેમને નિસાજે બેસાડીને શીખવવી પડે એમ નથી. સ્વરાજ્ય જોડે રેડિયોનો સંબંધ તો તેઓ સ્વનમાં સમજી જાય એમ છે. આપણાં હજુ આજે પણ દયાતી બોમવતાં ન્યાયપ્રધારણો જે આપણાં સાચાં મહાજનો છે, તે દારા આપણે એકેએક ન્યાતને અને પ્રત્યેક સ્ત્રીપુરુષને સહેલાઈથી પહોંચી શકીએ છીએ.

૧૬. મેં બનવેલી રાટલી હું ન ખાતાં વેચું અને બગરની રાટલી લાવી હું ખાઉં એના જેવો ઉલટો ન્યાય કયો હોય શકે ! મારાં કસબની કિંમત મારી પામે જ નહિ !

૧૭. જેમ ટીપે ટીપે સરોવર બરાબ તેમ બળ્બે પેસાનો વધારો દરેક જાણી કમાણીમાં થાય તેવું પરિણામ કેવું આવે એ તો અનુભવે જણાય. બે પેસાનું પોટકાકું, મીઠાના એક રૂપિયા ઉપર ધારો કે બે પેનો કર, રેલ્વેની મુસાફરીમાં માઈલ દીઠ સાગ્રવજી કે ચાર પેલાકું—આમાંથી સરકારનું પોટખાતું નફો કરે છે અને પોટમારતર જનરલને હજારોનો વાર્ષિક પગાર મળે છે, મીઠાના કરમાં કરોડોની કમાણી થાય છે અને માઈલની પેઓમાંથી રેલ્વે કંપની લાખો કમાય છે.

૧૮. એ જ જનની ગણતરી ખાદીને વિશે છે. તદ્દાવત એટલો કે સરકાર પે પેનો કર લઈ આપણી ઉપર હકુમત ચલાવે છે, અને વાઈસરોયને રૂપિયા ૨૦,૦૦૦ નો દર મળે પગાર મળે છે, રેલ્વેની કમાણીમાંથી પરદેશીઓને મોટું વ્યાજ મળે છે. ખાદીની આમદની તે ગરીબોનાં

રહી તેમને તેજસ્વી બનાવે. આવા સહજ ધર્મનું અદ્ય પાલન અનેક દુઃખોનો નાશ કરે તેમ છે.

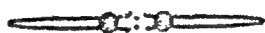
૧૯. [ખાદીના ઉપયોગમાં આપણે સ્વમાન અને ધર્મ સમજાવે છીએ, તો પછી ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં જ્યાં જરૂર પડે ત્યાં ખાદી સિવાય બીજું કંપડું તો આપણાથી વપરાય જ કેમ? આપણાં દેવમંદિરોને પરદેશી કાપડથી અપવિત્ર કરતાં, કરવા દેતાં આપણે જરૂર ખ્યાલું નોંધીએ.] મૂર્તિને વાધા પડેરાવવામાં આવે છે તે પરદેશી હોય છે. આટલું અંધેર, આટલું અવિચારી જીવન કેમ? મૂર્તિના વાધાને સાર તો અસંખ્ય કુમારિકાઓ પ્રેમપૂર્વક ઝીણું સૂતર કાંતતી અને તેને વણકરે પ્રેમપૂર્વક વણતા; બીજાં વસ્ત્રો અપવિત્ર ગણાતાં. હવે કેમ પાખંડી અને પરદેશી થઈ ગયા ?

૨૦. જ્યારે હું અયોધ્યાજી પહોંચ્યો, ત્યારે જ્યાં રામચંદ્રજીનો જન્મ થયેલો કહેવાય છે તે જ સ્થળે નાનકડું મંદિર છે ત્યાં મને લઈ જવામાં આવ્યો હતો. ભાવિક અસહકારીઓએ મને સૂચના કરેલી કે મારે પૂજારીને વિનવવા કે તેઓ સીતારામની મૂર્તિઓનાં વસ્ત્રને સાર પવિત્ર ખાદીનો ઉપયોગ કરે. મેં તો સૂચના કરેલી. તેનો અમલ લાગ્યે થયો હોય. જ્યારે હું દર્શન કરવા ગયો, ત્યારે મેં મૂર્તિઓ પર ભૂંડી મલમલ અને પુષ્પના વાધા જોયેલા. જો મારામાં પુલ્કસીદાસજીના જેટલી ગાઢ ભક્તિનું સામર્થ્ય હોત, તો હું પણ તે વેળા પુલ્કસીદાસજીની જેમ હડ લેત. કૃષ્ણમંદિરમાં પુલ્કસીદાસજીએ પ્રતિજ્ઞા કરેલી કે જ્યાંસુધી ધનુષ્યાણુ ત્રણ કૃષ્ણ રામ રૂપે પ્રગટ ન થાય, ત્યાંસુધી પુલ્કસી-મસ્તક ન નમે. શ્રદ્ધાળુ લેખકો કહે છે કે જ્યારે ગોસ્વામીએ આવી પ્રતિજ્ઞા કરી, ત્યારે ચોમેર તેમની આંખ આગળ રામચંદ્રજીની મૂર્તિ ખડી થઈ અને પુલ્કસીદાસજીનું માથું સહેજે નમ્યું. મને ઘણી યે વેળા એવી હડ કરવાનું મન થઈ ગય છે કે આપણા કોરોરજીને પૂજારીઓ ખાદી પરદેશી સ્વદેશી બનાવે, ત્યારે જ માથું ઝૂકાવું. પણ મારે એટલું તપ કરવું રહ્યું, પુલ્કસીદાસજીની અપૂર્વ ભક્તિ મેળવવી રહી. રમિયાન જેમ મુસલમાન લાલઓ પવિત્ર કુકામોને સાર ખાદીનો ઉપયોગ કરના થઈ ગયા છે, તેમ હિન્દુનાં મંદિરોમાં અને બીજાં પવિત્ર

દાર્પોમાં ખાલી દાખલ થાઓ એમ ઇચ્છું છું. સહિતો નિયમ છે કે એક મોટું કામ પણ કામ પડવાથી આસપાસના બીજાં બધાં કામ પોતાની એક ચોક્કસમાં બેસી જાય છે. હિન્દુસ્થાનમાં મોટામાં મોટી આપાત દાખલની છે. જોકે તે આપાત એક વેળા નહોતી. તેથી જ્યારે આપણે પરદેશી દાખલો સર્વથા બહિષ્કાર કરી લઈશું, ત્યારે આપણને સ્વરાજ્ય મળ્યું જ'હશે અને આપણી તાકાત એટલી બધી વધી હશે કે તેને માત્ર રાષ્ટ્રી જ ન થશે.

૨૩. સ્વદેશીમાં વિદ્યો.

૧. આપણી મીઠાના માલને ઉત્તરજન આપણું જો બૂલ છે એટલું જ નહિ, પણ તેની ઉપર પસાર એ પણ બૂલ છે. આપણી મીઠાનો માલ તો ખાંચા જ કરવાનો. તે આપણું તેજાને સાલ્યમાં નાખીએ, તો તે માલ બજારવાનો અને નફાને જ અર્થે ગાંધના માલનો વ્યાપાર કરનારા જરૂર પડે. વધારેયા લાભવાને. તેજા દેશહિતને જ ખાતર વ્યાપાર કરે એવી આજીવન જ રખાય. જ્યારે દેશીઓ પાને દેશહિત વિચારે. મારે ખાંચા ખેડેવાની અમરણ-એ તે અમરણ દેવા તો-ભાગવી લેવી અને તેનું વધારે હામ દેવા તો તે આપણું એ સારું જ મીઠાના માલેકો ગાંધના કરેડાનો નફો હોય એ સારું જ આપણું માલેકાના નરકની મોટી આશા રાખ્યાં એ સુખીના મનુષ્ય તેજા પડેલા નહિ પણ હિંદના અમરણ એમ માનીને જ આપણે પસારે અમરણ વેદહિત. તમારું તેજાના દેવા કરેડાના એ અમરણનાવતે દેવા કરેડાના અમરણ જ આપણું પણ તેમની જમ્યાને તેમના હેતુ જ કરેડાના એ અમરણ જ દેવા. આપણું અમરણ તેજાના પાને વધારે પડેલાના દેવાને તે જમ્યાના અમરણ જ કરેડાના

[illegible]

૩. આવી ખાદીને સાફ નહિવાઈ ન અમદવાદ જાય કે ન મુંબઈ જાય. એ ખાદી તો પોતે નહિવાદમાં જ બનાવે, કેમકે નહિવાદના લોકોમાં તેટલા પૈસાનો ખર્ચાવ કરવાનો આ પ્રવાસ છે, અથવા તો પોતાના છાત્રામાં કંઠાયેલા અને વણાયેલા મુનરની ખાદી તે વાપરે. આમાં મોંઘવારી હોય. જ નહિ. ધરનો ધરેલો રાટલો બજારના ધરેલા રાટલા કરતાં હંમેશાં સેધા જ હોય. મારા પાટણી વણકરને હું જે આના આપું તે મચિસ્ટરને અપાયેલા એક પૈસા કરતાં સોધું છે, કેમકે પેલા જે આનામાંથી તો મને જ વગર મગશે, પણ પાટણી વણકરને જુએ મારી મચિસ્ટરના વણકરને કે મુંબઈના વણકરને હું આપું તો મારા ઉપર પાટણી વણકર બોળે રૂપ થવાનો, અને તેને સાર મારે સદાવન કહાડતું પડશે. આવાં સદામતો આપણે હિંદુસ્થાનમાં કહાડી આપણા મનને ફાસલાવીએ છીએ કે આપણે પુણ્ય કરીએ છીએ. સદાવન કહાડવાની જરૂર પડે છે એ સિધ્ધિના મગમાં આપણું પાપ રહેલું છે તેને આપણે જોતા નથી, જોવા માગતા નથી. આપણી દોષલ છીનવી આપણે સાર મોઢ સદાવન કહાડે તો આપણને કેવું મને? અથવા ધણા કાગળી આદતથી આપણે તેમ જીખ માગવા દેવાનું મવા દોષએ તો આપણને જોનાર આપણે વિગે કેવો ખ્યાલ ખાંધશે? જતાં કાનવાનો અને વણવાનો પ્રાચીન ધંધો છાંટી આપણે બિશુક જ બન્યા છીએ, અને મેનીશું નહિ તો વધારે સિશુક બનીશું અને ઉવટે થત ર્થો વિના જે ખાલ છે તે ચોર છે એ ન્યાય આપણે ચોર કરવાના.

૪. મને જે લાય છે તે કેવળ જીવિતને જ વિગે છે. જીવિતને આપને આરા મદાન વિપયોથી કેવળ અગ્નિ રાખેલા છે. તેઓ હમણું જ આવા કામોમાં રસ લેતાં થઈ છે અને જ્યાંનુંથી તેમનો મોઢ પરોળી કપડાં પડ્યાં ન ઉતરે ત્યાંનુંથી સ્વદેશીનું કામ કામ ન જ પડે. સદાવને સ્ત્રીઓમાં જાણીત એકાએક એટલા બની ચલેલા છે કે તેઓમાં મદગ્નના કેન્દ્રોને હું વંદ્યા કંઈ પુ વણુ પુરવરનું પાતાની મહત્તનને સાર મોઢું મે વણિય કનુ જ પડે. જ્યારે પુરવરનમાં પડેથી કાપક મોણુ નહિ આપડ, ત્યાર આપડને જરૂર વે ચાર નહિ જન દણુ તો પુરવરને વણુ સજીવરની અવજ મેદુલી છે. તેમનો બારીક કપડાનો રોડ જાન નહીં મેવડ તેને દણુ ધિનિયાં જે નહીં જ મેવડ એ છે ખાદીને સાર ઉપડનાં અવજ જામ છે. જ્યાંનુંથી પુરવરનું ક

ઉપર વિશ્વાસ ન બેસે હોવાને લીધે ન પહેરતો હોય તે છતાં સ્વદેશપ્રેમી હોઈ
 શકે એમાં તો કોઈથી ઇન્કાર ન જ કરાય. એટલે ખાદી પહેરનારને
 આપણે સ્વદેશવક્ત્ર જ માની લેવાની જરૂર નથી. ખાદી પહેરનાર
 સ્વદેશીનો અમલ કરનાર હોવાનો સંભવ છે એવું આપણે માની શકીએ
 ખરા. ખાદીનો અણુગમો મટી ખાદીમાં યે શોજા મણાય એટલે બસ છે.
 જેમ ખાદીને વિશે બધા મુલોનું આરોપણ ન કરવું ધરે, તેમ ખાદીને
 પહેરનારા પોતાનાં અપદક્ષણે ખાદીને વગેરે તેથી આપણે ભડકવાનું
 પણ નથી. આડંબર માત્ર ત્યાજ્ય છે, પણ અંતરના લાવોને છાજે તેવો
 અન્ધરનો દેખાવ હોયો જ નોંછએ. એટલે જેનું અંતર સાદુ છે તેનો
 પહેરવેય પણ સાદો હશે, જેનું અંતર સ્વદેશી છે, તેનો પહેરવેય પણ
 ખાદી હશે. જ્યાંમુધી જગતમાં મૂર્ખ અથવા અચાની પર્જા છે, સાંમુધી
 પૂનાદાનો ધંધો આસ્વા જ કરશે, તેથી આપણે નથી હેતરાવાનું અને
 નથી ડરવાનું.

૭. ખાદીની પવિત્રતા કેવળ તેના સ્વદેશીપણામાં જ રહેલી છે એમ
 કું ધમ્મી વેળા દર્શાવી ગયો છું. પછી પવિત્ર અન્ન છે, પણ તે સંન્યાસી
 ખાય છે તેમ જ ચોર પણ ખાય છે. એ જ રીતે પવિત્ર ખાદી પાખંડી
 પણ પહેરે અને પુણ્યવાન પણ પહેરે. જે હિન્દુસ્થાનના સરીરનો ધર્મ
 છે તે જ છોડે તે બ્રહ્મ કરે અને હિન્દુસ્થાનને નુકસાન કરે. આસંધિકાગ્રમાં
 ખાદીને વિશે બીજા ગુણોનું આરોપણ થાય છે અને પાખંડીઓ ખાદી
 પહેરીને પોતાના પાખંડને પોંચે છે એ ખરું છે. એવું લાંબો કાળ નહિ
 ચાલે. જ્યારે ખાદીના પહેરવેય એ આપણો સદગ્રધર્મ થઈ જશે ત્યારે
 તેની જે કિંમત હશે તે જ અંકારો. જેઓ ખાદી પહેરવાનો અને ઉત્પલ
 કરવાનો ધર્મ સમજ્યા છે તે ખાદીના કોઈ સ્થળે દુરુપયોગ થતો જોશે,
 છતાં પોતાનો તે પહેરવાનો ધર્મ દરગીજ નહિ ભેડે.

૮. દરેક વસ્તુની કિંમત તેના પોતાના ગુણોદાય તોળીને આંકીએ.
 સાં વર્ષનો એમાં બાર વર્ષની કન્યાને ભગવી ખાદી પહેરી, દગલની માથા
 પહેરી, વિભૂતિ છત્રાદી વરવા નિકળે તેપણુ તેના વિવાહમાં તેની ખાદીને
 ઉદેગળ આપવા ખાનર કે તેની સદાઈન વખણવા ખાનર ન જઈએ,

તેમ જ પચાસ વર્ષનો જુવાન પોતાની સ્ત્રીનો સ્વર્ગવાસ થતાં જ
 સ્મશાનમાં ખીજી સ્ત્રીની સાથે સગાઇ કરે અને ખીજે દહાડે પરણવા નિકળે
 તો તેને ત્યાં પણ ન જઇએ. ખાદીની અને વિવાહની નીતિ નોખી છે. એમ
 વિવાહમાં ખાદીનો ઉપયોગ ન થાય, તો જેમ આપણે જવાની આનાકાની
 કરીએ, તે જ પ્રમાણે ખાદીથી લદાયેલી છતાં અયોગ્ય જોડીના વિવાહ
 ઉજવવા પણ આપણે ન જઇએ.

૨૪. દેશી રાજા-મજાની ફરજ.

૧. દેશી રાજાઓની રિથિનિ કેવળ દયાજનક છે. તેઓ પોતે રૈયત છે. તેઓની સત્તા અને તેઓની દોલતનો આધાર કેવળ અગ્રિજ સંસ્તનતને અધીન છે અને તે સંસ્તનતથી નબી શકે છે. આવાં પરાધીન રાજાઓ તમે પસંદી રૈયત રૈયતની રૈયત હોઇ એવડી રીતે પરાધીન હોવાથી કેટલીક વેળા એવડું તુકસાન વેઠે છે.

૨. દેશી રાજાઓમાં આપણે અગ્રિજ સંસ્તનતને વિષે કંઈ ન કહીએ દેશી રાજાઓને કોઈડી રિથિતિમાં ન મૂકીએ. સરકાર કેવી રાક્ષસી છે એ દેશી રાજાઓમાં કહેવાની કશી જરૂર ન હોય. પણ દેશી રાજાઓમાં પણ આપણે શરામ છોડવા છોડાવવાની ચગવળ જરૂર કરીએ. આપણે દેશી રાજાઓમાં જરૂર રેટિયા દાખલ કરીએ અને સૂતર કાંતીએ; આપણે જરૂર પરદેશી કાપડનો લાગ લાં પણ કરીએ; આપણે જરૂર ખાદી પહેરીએ; આપણે જરૂર બિચાર, જુગાર ધસાદિ તણએ; આપણે જરૂર મહાસભાના ચોપડામાં આપણાં નામ નોંધાવીએ; આપણે જરૂર તિસક સ્વરાજ્ય કાગળમાં ખૂબ દ્રવ્ય આપીએ. આટલો ફાળો બધાં દેશી રાજાઓમાં રહેનારા જ ધારે તો ભરી શકે છે. આટલું જે કરે તેણે સ્વરાજ્યને સાર બહુ કર્યું મળ્યાય. અસહકારને જેઓએ આત્મશુદ્ધિનો યથ માન્યો છે, તેમને તો કંઈ સવાલ પૂછવાપણું રહેતું જ નથી. દેશી રાજાઓમાં રહેનારા ભંગીને બાઇ મળે તેમાં દેશી રાજાઓનો ડોલ નહિ થાય.

૩. દેશી રાજાઓ કંઈ દિંદુરયાનની બહાર નથી. દિંદુરયાનના બધા ભેટાની સામે એક જ મન છે. બધાને ધર્મપુદ્ધ આત્મી પડતું છે. બધાએ સસ, નિર્બંધના, સાંતિના પાક બણવા દયા છે. અગ્રિજ રાજાઓની દરમાં અગ્રિજ રાજાઓની સામે બોલતું કંઈ હોઇ શકે પણ દેશી રાજાઓમાં આપણને એમ કરવાની લગીર આવમ.

૪. દેશી રાજ્યોમાં જો ધારે તો આ કાર્ય સહેલાઈથી થઈ શકે છે. તેમને અને તેમના દિવાનોને મારી આ વિનયપૂર્વક સૂચના છે:—

- (૧) તમારા રાજ્યમાં હાથથી અનેલા કાપડ ઉપર દાણુ હોય તે કઢાડી નાખો.
- (૨) બહારથી હાથે કંતાયેલું કે દેશી મીઝોનું મૂતર હોય તેની ઉપર દાણુ ન લો.
- (૩) ખેડુતોને ૩ વેચી નાખવાનું ઉત્તેજન ન આપો, પણ તેનો સંગ્રહ કરવાનું ઉત્તેજન આપો.
- (૪) કોનો પાક મુધારો. તે સહેલાઈથી સુધરી શકે તેમ છે.
- (૫) તમારા જ રાજ્યમાં કંતાયેલા મૂતરના ત્યાં જ વણાયેલાં કપડાં ઉત્તેજન આપો. તમે પણ તે જ વાપરો.
- (૬) દેશી સાળો અને રેડિયા બનાવવાની તમારી પ્રગતિને પડતર ભાવે આપો.
- (૭) તમારી પ્રાથમિક શાળાઓમાં રેડિયા અને સાળો દાખલ કરો અને આ હુતરનું શિક્ષણ હોકાગંછાકર્મને પ્રેરવાનું આપો.

૫. રાજ-મહારાજ અને દિવાનો આ કાર્ય કવચે જાણ શકે.

૬. પુરુષો ધારે તો બહુ કરી શકે. દરેક વાતને પુરુષને જોઈ લે અને તેમને ઉત્તેજન આપે. ખેડુતોને કોનો સંચય કરવાનું ઉત્તેજન આપવાના સર્ગ વર્ગમાં સ્ત્રીઓને કાંતવાનું સૂચવે. આ કામ કરવામાં

- (૧) રેડિયાની,
- (૨) કોની પુણીઓની,
- (૩) અને પુણી આપી મૂતર લેવાની અને તેના પેલા બંધવાની અવધાન કરવાની જરૂર છે.

૭. પછી વણાટકામમાં

- (૧) મૂતર આપવાની,
- (૨) મૂતર વણવાનું કામ લેવાની અને તેના પેલા બંધવાની

(૪) હેરે તે કાપડો પ્રચાર કરવાની કદર તે રેવણની કુદરત શાખાની જાણ છે.

૮. બાદમાં કામ કરવામાં ઉદ્યોગી અને પ્રમથિજી કામ કરનારાઓની જરૂર છે. જમર પેમે કાપડા કામ ન કરી શકે એટલે તેને પ્રમથિજી માણસ બની આવે, તે તેઓને બાદમાં પૂરતું પગલ આપવા. મેનકમંડોળ આ કાપડા પૂરી સજાવ કરી શકે છે. તેને કાપ એક મોટી કમિટી ધોડા પ્રતિષ્ઠિત પણ કામ કરનારાં સ્વીકારવાની બને, અને તેને અને પેદા-કમિટી અને તે કાપ તરત થઈ શકે તેમ છે.

૯. પણ જમાંથી સ્ત્રીઓ આ કામમાં આવવા પડે તો ભાગ નહિ તે, સંસ્કૃતી કાપ પૂર જોરથી નહિ આવી શકે. મુખ્ય ભાગે કાંતનારી તો સ્ત્રીઓ જ હોય. તેઓની પામે પ્રજાનો અખૂટ ખર્ચનો છે, કેમકે તેઓની પમે પ્રજા કાજલ વખત છે. તેનો ઉપયોગ કરી પૈસા પણ લઈ તેઓ પ્રજાની મેવા કરશે.

૧૦. કાપિયાવાડમાં કું જ્યારે જ્યારે જાઉં છું, ત્યારે ત્યારે જાઉં પ્રેમ અનુભવું છું. આ પ્રેમની નિશાની શાખલ કું સર્વની નાના-મોટા, સંભાળિત-સામાન્ય રાજા, પ્રજા-અધાની પામેથી સ્વદેશીધર્મનું સંકેત થઈ શકે એવું પાલન માગી લઉં છું.

૧૧. [દેશી શાખાની પ્રજાને કું એટલું તો જરૂર કહેવા ધાઈ છું કે મીસનું અથવા પરદેશી કાપડા તમને હરામ હોવું જોઈએ.] મીસનું કાપડા તો મરીએને માટે છે. તેમના પેટ ઉપર તમારાથી પગ ન દેવાય. પછી રેવો વિજ્ઞાપતી માલ. તે તો તમારે હરામ જ ગણવો જોઈએ. પારકા વસ્ત્ર આપણે નથી પહેરી શકતા. પારકા દેશના કાપડા ઉપર નજર કરવી એ એક પુરુષ પરસ્ત્રી ઉપર નજર કરે તેના જેવો અભિચાર છે. જ્યાંસુધી આપણે કાપડાને માટે એ સંસ્તનનના ગુલામ છીએ, ત્યાંસુધી આપણે તેનાથી સ્વનંત્ર નહિ બનીએ. જાણનારો માલ વાપરવો એ પણ વિજ્ઞાપનના માલની બેરોશર જ છે, કારણકે આ સંસ્તનનના જહાજને લીધે એ માલ અદિ આવી શકે છે. સંસ્તનને ચારે તરફથી આપણા દેશને ઘેરા ઘાવ્યો છે, માટે મારી સજાદ છે કે તમે ધનિદાગમાં નહું પ્રકરણુ જોવો. કરોડો માણસોને માટે મુશ્કેલ હોય. પણ તમારા ગામ પૂરતા તમે સ્વાવલંબી થઈ

૨૫. સ્વદેશીમાં સહકાર.

૧. હાથવણાટની ઉન્નતિનો અર્થ દુનિયાએ કદિ નહિ જોયેલો એવો મોટામાં મોટો સ્વેચ્છાથી થયેલો સહકાર છે, એવું ધણું કરીને ખલુ થોડા જ કાર્યકર્તાઓમાં ઉગી આવ્યું છે. ઘણા વિશાળ પ્રદેશ ઉપર પથરાયેલા અને રોજી માટે કામ કરતા લાખો મનુષ્યો વચ્ચેનો સહકાર એ તેનો અર્થ થાય છે. ખેતી માટે સહકાર ઉપર ખડા થયેલા પ્રયત્નની ખેશક જરૂર છે. પણ હાથવણાટમાં તેથી મોટા અને વધારે પ્રમાણે સહકારની જરૂર છે. ઘઉં ઉગે છે તેમાં માણસના પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરતાં કુદરતનો પ્રામાણિક પ્રયત્ન વધારે રહેલો છે.

૨. આપણી ઝૂંપડીઓમાં મૂતર પેદા કરવાનો આધાર માણસના પ્રામાણિકપણા ઉપર જ રહેલો છે. જાણી નોંધતે અને સ્વેચ્છાથી કરેલા લાખો મનુષ્યોના સહકાર વિના હાથવણાટનું કામ અશક્ય છે. કાંતનારને ઘણા વેચનારની માફક પોતાના મૂતરના વેચાણની અને જો તેને પાંજરાં ન આવડતું હોય તો રૂની પુણીઆ પોતાને પૂરી પાડવાની ખાતરી રહે એવી સ્થિતિએ આપણે પરોવવાનું છે.

૩. જો હું એવો દાવો કરું કે હાથવણાટ જાદૂની માફક સોજાની વધતી જતી મરીયાળને ફર કરી શકે છે તો તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય છે? હાથવણાટની હિમાયત કરવામાં વંત્રવિદ્યા વિપ્લો મારો આદર્શ હું કેટલાંક હું એમ ધારવાનું નથી. હું તેમાંનું કંઈ નથી કરતો.

૪. જો વંત્રવિદ્યા જ હિન્દુસ્થાનની મરીયાળ અને તેમાંથી જ પેદા થતો નિરોધોગ ટાળી શકાય, તો હું કેટલાંક પુણ્યના એ પરોવિલાં વંત્રોની તરફથી કંઈ દારિદ્ર્ય ફર કરવાના અને રોજગાર અને પૈસાની અછત અવશ્ય બતાવી મૂકવાના ઉપાય તરીકે મેં હાથવણાટ મુલાયમ છે. રેડિયો અને

જ એક દિંમતી ધંત્ર છે, અને હિંદુસ્થાનના ખાસ જાળેગોને અનુકૂળ હોય એવા મુધારા તેમાં કરવાને નમ્રભાવે મેં મારે પ્રયાસ કર્યો છે. તેથી હિંદુસ્થાનની કંઝાગિયત અને દુઃખ દૂર કરવાને સૌથી સરસ વ્યાવહારિક સાધનો કેવી રીતે યોજવાં એટલે જ પ્રથમ હિંદુસ્થાન અને માણસગંતવને ચાકનારે પોતાની જાતને પૂછવાનો છે.

૫. માણસની જીવિ કલ્પના કરી શકે એવી, નહેરકામની અથવા તો ખેતીવાડીના મુધારાની કોઈ પણ યોજના બહોળા વિસ્તારમાં પ્રસરેલી હિંદુસ્થાનની વસ્તીની બાજનમાં કામ નહિ આવી શકે, અથવા તો વખતો-વખત ધંધા વચરના થઈ પડતા લાખો લોકોને તે કામ પૂરું નહિ પાડી શકે.

૬. સ્વદેશ દિવસના ફક્ત પાંચ કલાક કામ કરતી અને તે પણ પોતાની પસંદગીથી નહિ, પરંતુ સંજોગના દબાણથી કોઈ એક પ્રજાની કલ્પના કરે, અને નમારી આગળ હિંદુસ્થાનનું આબેહુલ ચિત્ર ખડું થશે.

૭. વાંચનારને જો તે ચિત્ર પોતાની આંખ આગળ ખડું કરવું હોય તો શરેરી છવનનો ઘોંઘાટ, કારખાનાંની જિંદગીનો કચરી નાખતો પરિશ્રમ, અને ગોરા બગીચાવાળાઓ તરફથી ચતી ગુલામીને તેજે પોતાના મનમાંથી દહારી નાખતી પડશે. આ બધાં હિંદુસ્થાનનાં માનવ-મહાસાગરનાં ટીપાંની માફક છે.

૮. જો કોઈ હાકપિંજર થઈ ગયેલા હિંદીનું ચિત્ર તેજે આંખ આગળ તરવું જોવું હોય, તો પોતાના જ ખેતરોમાં કામ કરતી, વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા ચાર મહિના વારંવાર રીતે નિરુદ્ધગી થઈ રહેતી અને પરિણામે જામમરાની અણી ઉપર આવી રહેતી એંથી દકા વખતોને તેજે વિચાર કરવો જોઈએ. આ તો સામાન્ય સ્થિતિ છે. વારંવાર પડતા દુકાંદા પરત્વે વેડવા પડતા નિરોગજમાં ઉમેરો કરે છે. ત્યારે એવો કોઈ ધંધો હોય છે કે જે આ પુરોષ અને સ્ત્રીઓ પોતાની ઝંપટીઓમાં બેસી બેસી કરી શકે, અને તેથી પોતાની બુદ્ધિ પૂરુષોમાં કદાચ ઉમેરો કરી શકે. હાથકંનામણુ સિવાય બીજાં એક વ ધંધો હોય છે એનું નહિ એમાં વળુ કોઈને દેશ રહે છે. અને કરીને કદુ પુ. કે જો કાલેકનાં મન ઉપર જ ને તે સેવા મહિનામાં જ આ ધંધાને તેઓ વ્યાપક કરી શકે.

૨૫. સ્વદેશીમાં સહકાર.

૧. હાથવણાટની ઉન્નતિનો અર્થ દુનિયાએ કદિ નહિ જોયેલો એવો મોટામાં મોટો સ્વેચ્છાથી થયેલો સહકાર છે, એવું ઘણું કરીને બહુ થોડા જ કાર્યકર્તાઓમાં ઉગી આવ્યું છે. ઘણા વિશાળ પ્રદેશ ઉપર પથરાયેલા અને રોજી માટે કામ કરતા લાખો મનુષ્યો વચ્ચેનો સહકાર એ તેનો અર્થ થાય છે. ખેતી માટે સહકાર ઉપર ખડા થયેલા પ્રયત્નની ખેશક જરૂર છે. પણ હાથવણાટમાં તેથી મોટા અને વધારે પ્રમાણે સહકારની જરૂર છે. ઘઉં ઉગે છે તેમાં માણસના પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરતાં કુદરતનો પ્રામાણિક પ્રયત્ન વધારે રહેલો છે.

૨. આપણી ઝંપડીઓમાં સુતર પેદા કરવાનો આધાર માણસના પ્રામાણિકપણા ઉપર જ રહેલો છે. જાણી જોઈને અને સ્વેચ્છાથી કરેલા લાખો મનુષ્યાના સહકાર વિના હાથવણાટનું કામ અશક્ય છે. કાંતનારને ઘણા વેચનારની માફક પોતાના સૂતરના વેચાણની અને જો તેને પીંજતાં ન આવડતું હોય તો રૂની પૂણીઓ પોતાને પૂરી પાડવાની ખાત્રી રહે એવી સ્થિતિએ આપણે પહોંચવાનું છે.

૩. જો હું એવો દાવો કરું કે હાથવણાટ જાદુની માફક લોકોની વધતી જતી ગરીબાઈને દૂર કરી શકે છે તો તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય છે? હાથવણાટની હિમાયત કરવામાં યંત્રવિદ્યા વિષેનો મારો આદર્શ હું ફેલાવું છું એમ ધારવાનું નથી. હું તેમાંનું કશું બે નથી કરતો.

૪. જો યંત્રોથી જ હિન્દુસ્થાનની ગરીબાઈ અને તેમાંથી જ પેદા થતો નિરુદ્યોગ ટાળી શકાય, તો હું ઠેક પૂર્ણતાએ પહોંચેલાં યંત્રોની તરફેણ કરું. દારિદ્ર્ય દૂર કરવાના અને રોજગાર અને પૈસાની અછત અશક્ય બનાવી મૂકવાના ઉપાય તરીકે મેં હાથવણાટ સૂચવ્યો છે. રેંટિયો જાતે

જ એક કિંમતી વસ્તુ છે, અને દિંદુરયાનના આમ અંતરે.ને અનુરૂપ હોય એવા મુધારાનેથી રક્ષાને નમજાને મેં મોટા પ્રયત્ન કર્યો છે. તેથી દિંદુરયાનની કંઠાગિલન અને દુઃખ દૂર કરવાને દેવી મારમ વ્યવસ્થાગ્રિહ કરીને દેવી રીતે યોજનાં એટલા જ પ્રમદ દિંદુરયાન અને મજામજાનને મોઢાને પોતાની જાનને પુલવાનો છે.

૫. માણસની ભુદિ દરખા કરી દીરે દેવી, નહેરકામની અમારા ને ખેતવારીના મુધારાની કોઇ પણ યોજના બદોડા વિચારમાં પ્રમદેલી દિંદુરયાનની ધરતીની બાજનમાં કામ નહિ આવી શકે, અથવા ને વખતે-વખત ખેતી વગરના થઈ પડના સાખા લોકોને તે કામ પૂરું નહિ પાડી શકે.

૬. સરેરાશ દિવસના કમ પાંચ કલાક કામ કરવી અને તે પણ પોતાની પસંદગીથી નહિ, પરંતુ અંતરેજોના દબાવણીથી એક પ્રમતી દરખા કરે, અને નમારી આગળ દિંદુરયાનનું આભેજન ચિત્ર ખડું થશે.

૭. વાંચનારને જો તે ચિત્ર પોતાની આંખ આગળ ખડું કરવું હોય તો ધંદરી અવનતો ધોવાઈ, દારખાનાંની જિંદગીનો કચરી નાખતો પરિશ્રમ, અને મોટા બગીચાવાગામો તરફથી થતી મુશામીને તેજે પોતાના મનમાંથી દહાડી નાખતી પડશે. આ બધાં દિંદુરયાનનાં માનવ-મદાસાગરનાં દીપાંની માફક છે.

૮. જો કોઇ દાકષિણ્યર થઇ ગયેલા દિંદીનું ચિત્ર તેજે આંખ આગળ નરતું જોવું હોય, તો પોતાનાં જ ખેતરોમાં કામ કરવી, વધમાં ઓછામાં ઓછા ચાર મહિના વારતથિક રીતે નિરુભી થઇ રહેતી અને પરિશ્રામે ખૂબમરણી અણી ઉપર આવી રહેતી એથી ટકા વસ્તીનો તેજે વિચાર કરવો જોઈએ. આ તો સામાન્ય સ્થિતિ છે. વારંવાર પડતા દુકાળો પરાણે વેઠવા પડતા નિરુભાગમાં ઉમેરા કરે છે. ત્યારે એવો શો ધંધો દોષ થઈ કે જે આ પુરણે અને સ્ત્રીઓ પોતાની ઝૂંપડીઓમાં બેઠાં બેઠાં કરી શકે, અને તેથી પોતાની લુગ પૂંજમાં કંઈક ઉમેરા કરી શકે? હાથકંતામણ સિવાય બીજો એક ન ધંધો દોષ થઈ શકે નહિ એમાં હળુ કાંઈને ચંદા રહે છે? અને કરીને કહું છું. કે જો કામકર્તાઓ મન ઉપર જ તે તો યોગ્ય મહિનામાં જ આ ધંધાને તેઓ વ્યાપક કરી શકે.

અન્ય એક પાત્રે જુદા જુદા રંગના પાત્રો વાળી રીતમાં છે. તેને સંતોષાવે
કરવાને હોય તો - માણસોની જાન જુદા છે. મોઢા તેમજ છે. કાચબાના
પાત્રમાં સૌથી મોટી જાન છે જે આ બેજ નથી જાને તે અજાણ્યો
તેજ નથી. પણ કેટલા અજાણ્યોની જાન જામ કરતા આગળ છે, તેને ફોલ્ડમાં
તેને પગે પાત્રમાં જડવામાં વૃક્ષિતારો અપના પ્રમાણિતના અનો
ફોલ્ડમાં જોવા ન હોય એવા મોઢામાં મોઢા પાત્રા ઉપર સદકારની જરૂર
છે, અને કિંદુરથાનને આ સદકાર કરી એક સો કિંદુરથાનને ફોલ્ડ તે જ
તેને ફોલ્ડમાં જડવામાં અજાણ્યો પાત્ર ના પારી સમજી !

૨૬. સર્વને વિનંતિ.

૧. જો તમે વણકર દો અને તમને હિંદુસ્થાનની આગની દશાને મારે, શાગું દોષ તો—

(૧) તમારે કેવળ દાથનું કતિયું સુતર જ વણનું જોઈએ અને તમારા ચુજરાત ચાલે તેટલું તમારે દામ લેવું જોઈએ. એવા સુતરની તાણીમાં તમને મુશ્કેલીઓ આવતી દોષ, તો તે તમારે ઉકેલી લેવી જોઈએ અને જ્યાં સુતરની જરૂરિયાતો અને યદતા ફેરફાર પણ તમારી આંખોમાં કરી લેવાં જોઈએ.

(૨) જો તમે આવા દાથકંતામણના સુતરથી કામ ન જ લઈ શકો તેમ હો, તો તાણી પૂરતું તમે દેશી મીથોઈ સુતર વાપરજો અને વાણીમાં તો અલગત દાથકંતામણનું જ વાપરજો.

(૩) આટલું પણ કરી ચકવાને તમે અસમર્થ હો તો ઉવટ તાણવાણા બન્નેમાં પણ દેશી મીથોઈ દેશી કપાસમથી કનિયું સુતર જ તમે વાપરજો.

આજે તેમ કરો પણ પરદેશી સુતર કે પરદેશી કેશમ વણવાનું તો તમારે ત્યાં જોઈએ જ નહીં જ કરી દેવું જોઈએ.

૨. જો તમે મહાસમાજના કોઈ પણ અધિકારી કે કામદાર હો તો તમારે તમારી દરમાં વસતા વણકરોને જોગા કરીને તેમની આજગ ઉપવી બાળને મુશ્કેલી જોઈએ અને તે તેમની પામે સ્વીકારાવવા તમારા દાથમાં દોષ તે બધા મારાની મદદ કરી જોઈએ.

૩. જો તમે કાપડના ખરીદનાર હો તો દરેક પહેલાં મકાનના વિશુદ્ધ સ્વદેશી કાપડની જ વાજાનું જોઈએ જોઈએ જોઈએ. જ્યાં જો તેમ કરવા જોઈએ સમજાવું કે જોઈએ તમારું ન જ દોષ તે ઉવટ બીજા

ગ્રામીણ પ્રકારના કાપડ મામલે, પણ ચાહે તેમ થાય તોપણ સાવ પરદેશી અગર તે: હિંદુસ્થાનમાં વખણેલાં પણ નિલામતી મનારૂં કાપડ તો ન જ ખરીદ કરના.

૪. જો તમે ગૃહસ્થાશ્રમી હો તો—

- (૧) જો તમારો કાપડ પણ મનારૂં પરદેશી કાપડ ન લેવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરો.
- (૨) તમારી પાંદરાનાં મળેલાં કાપડો કે ગામડાંઓના વણકરોને મળેલાં અને તેમને તમારે શાક પાચના કાંતેલા સૂતરની ખાદી પૂરતા જગ્યામાં વણી આપવા કહે; અને તેટલું થવું અશક્ય હોય તો દેશી મીઠાના મનારૂં તો વણી આપવા કહે.
- (૩) તમારી પાસેનું અથવા જ વિલાયતી કાપડ તમે તમારે સાંતી મહાસભાસમિતિને આપી મકવા માટે આપી દો અને તેમ તમારે ન જ કરવું હોય તો હિંદુસ્થાન બહારના બીજા કોઈ સ્થળે તે મોકલી આપવા સમિતિને કહે.

૫. જો તમારી પાસેના પરદેશી કાપડનો ત્યાગ હાલ તરત કરવાની તમારામાં હિંમત ન હોય, તો તમે તેને ઘરમાં શૌચાદિ મેલી ક્રિયાઓ વેળાએ પહેરી કાઢવું, પણ ગમે તેમ થાય તોપણ એ પરદેશી કાપડ પહેરીને બહાર ન જવાની તો પ્રતિજ્ઞા જ લેવું.

૬. જો તમારી પાસે થોડા પણ વખતની અથવા હોય તો તમે તે બધો વખત કાંતતાં શીખી લેવામાં, શીખ્યા હો તો સરખો તાર કહાડવામાં અને તેને સરખો વળ આપતાં શીખીને પ્રગ્નને સાડ સૂતર પેદા કરવામાં આપજો.

૭. તમારે બારીક કપડું જેવું હોય, તો તમે તમારી સ્ત્રી, છોકરા— છોકરીને બારીક કાંતતાં શીખવો. ૩૦ વર્ષ ઉપર તો આપણા ઘરડાઓ બારીક કાપડ પહેરતાં શરમાતા. મારી માતાનું પવિત્ર સ્મરણ મને હજી છે. તે તો પોતાની વહુ માટે બારીક લુગડાં રાખતી, પણ પોતે પહેરતાં તો તે: શરમાતી. તમે હિંદની પ્રાચીન સાદાઈ ગ્રહણ ન કરો, તો હિંદુસ્થાનની બારીક મલમલનો ઉદ્ધાર ન કરી શકો.

૮. નમારાં પદોમાં નમે પીંજવાનું, કાંનવાનું અને વણવાનું ઘખપડે તો વેપો નમારાં વળપ, ત્યારે પણ નમને અનાજ કે વાજનાં સાંસાં ન જ પડે. આ ત્રણે દિશા સરેલી અને ગુદગથને યોજાવનારી છે. તેથી કુટુંબો જેવાનું બરબુપોપણ કરી શકે છે. નમે તે પ્રદણ કરો એમ છત્તું પું.

૯. જો નમે વિદ્યાર્થી કે વિદ્યાર્થિની હો તો સ્વરાજ્ય મળે સાંતુષ્ટી સિદ્ધાન્તને સાર આજ્ઞામાં આપું રાજ ચાર કલાક કાંનવાનું, પીંજવાનું અથવા વણવાનું કામ આપ્યા પહેલાં પુરનકનું બણનર બણવાને તમે પણ સમજાવો.

૧૦. હું તો સ્વદેશીયેતો થયો છું. વેદબીજોમ નજ માટે પેત્રી થઈ હતી, તેમ હું સ્વદેશીયેતો થયો છું. મને બીજો વિચાર નથી. જો આ ઘડન આત્મશુદ્ધિની છે એ વાત ખરી હોય, તો ખાદી પહેરવા ઉપરાંત તમે શરાબ તજો, વ્યભિચાર તજો, આમાષ્ટિક બનો, માસેમાંવના ભેદોની માફક શમણ ન બનો, ભંગી-ચમારને અરપૂર્ય ન માનો, તેમની અને આકાશુની સરખી સેવા કરો.

ત્રીજા પ્રકારનું કાપડ માગજો. પણ ચાહે તેમ થાય તોપણ સાવ પરદેશી અગર તો હિંદુસ્થાનમાં વણાયેલું પણ વિલાયતી સૂતરનું કાપડ તો ન જ ખરીદ કરતા.

૪. જો તમે ગૃહસ્થાશ્રમી હો તો—

(૧) હવે પછી કાંઈ પણ જાતનું પરદેશી કાપડ ન લેવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરો.

(૨) તમારી પાડોશનાં મહોલ્લાઓ કે ગામડાંઓના વણકરોને મળો. અને તેમને તમારે સાડા હાથના કાંતેલા સૂતરની ખાદી પૂરતા જગ્યામાં વણી આપવા કહો; અને તેટલું થવું અશક્ય હોય તો દેશી મીલોના સૂતરમાંથી તે વણી આપવા કહો.

(૩) તમારી પાસેનું બધું જ વિલાયતી કાપડ તમે તમારે સાંની મહાસભાસમિતિને આળી મૂકવા માટે આપી દો અને તેમ તમારે ન જ કરવું હોય તો હિંદુસ્થાન બહારના બીજા કાંઈ સ્થળે તે મોકલી આપવા સમિતિને કહો.

૫. જો તમારી પાસેના પરદેશી કાપડનો ભાગ હાલ તરત કરવાની તમારામાં હિંમત ન હોય, તો તમે તેને ઘરમાં શૈયાદિ મેલી ક્રિયાઓ વેળાએ પહેરી ફાડજો, પણ ગમે તેમ થાય તોપણ એ પરદેશી કપડાં પહેરીને બહાર ન જવાની તો પ્રતિજ્ઞા જ લેજો.

૬. જો તમારી પાસે થોડા પણ વખતની બચત હોય તો તમે તે બધો વખત કાંતનાં શીખી લેવામાં, શીખ્યા હો તો સરખો તાર કહાડવામાં અને તેને સરખો વળ આપનાં શીખીને પ્રગતે સાડા સૂતર પેદા કરવામાં આપજો.

૭. તમારે બારીક કપડું જાંઘણું હોય, તો તમે તમારી સ્ત્રી, છોકરા-છોકરીને બારીક કાંતનાં શીખવો. ૩૦ વર્ષ ઉપર તો આપણા ઘરડાઓ બારીક કાપડ પહેરતાં શરૂઆત. મારી માતાનું પવિત્ર સ્મરણ મને હજી છે. તે તો પોતાની વહુ માટે બારીક ડુગડાં રાખતી, પણ પોતે પહેરતાં તો તે શરૂઆતી. તમે હિંદની પ્રાચીન સાદાઈ ગ્રહણ ન કરો, તો હિંદુસ્થાનની બારીક મલમલનો ઉદ્ધાર ન કરી શકો.

૮. નમ્રાનાં ઘરોમાં તમે પીંજવાનું, કાંતવાનું અને વણવાનું દાખલ કરો તો જેથી નકારાં વળય, ત્યારે પણ તમને અનાજ કે વસ્ત્રનાં સાંસાં ન જ પડે. આ પ્રયોગ ક્રિયા સદુચી અને ગૃહસ્થને શોભાવનારી છે. તેથી કુટુંબો પોતાનું ઠારણપોષણ કરી શકે છે. તમે તે પ્રહણ કરો એમ ઇચ્છું છું.

૯. જો તમે વિદ્યાર્થી કે વિદ્યાર્થિની તો તો સ્વરાજ્ય મળે સાંમુધી દિ-કુચ્છાનને સારૂ. એજામાં એણું રોજ ચાર કલાક કાંતવાનું, પીંજવાનું બગરે વણવાનું કામ આપ્યા પહેલાં પુરતકનું બણતર બણવાને તમે પણ સમજાવો.

૧૦. હું તો સ્વદેશીયેલો થયો છું. દંદબી જેમ નજ માટે ઘેલી થઈ હતી, તેમ હું સ્વદેશીયેલો થયો છું. મને જીજ્ઞે વિચાર નથી. જો આ શકન આત્મશુદ્ધિની છે એ વાત ખરી હોય, તો ખાદી પહેરવા ઉપરાંત તમે શાગમ નળે, વ્યભિચાર નળે, પ્રામાણિક બનો, માલેમાલના લોકોની મારફત ધન્ય ન બનો, બંગી-ચમારને અરજી ન માનો, તેમની અને આજ્ઞાની મરખી મેલા કરો.

[illegible][illegible]

સાગ દોષ છે. અને તે વડે આને જ પૂરવું.
તમારે કરી સજાએ છીએ.

તમે એ
દે માનતા
જે અમલી
૥ પોતાના
તેઓ

કુદરત ઉપર ખતી કે
તે જીવે. એ સિવાય
તેનું કામ કરી સ્વતંત્ર થાવે
પણે દવાનું અને આથી છે. કાંતવાનું માણસ તથા દિવસમાં શીખી
છે છે, પીંજવાની ક્રિયા પણ સહેલી છે, અને વંજુવાનું બરોબર શીખે તો
એક મહિનામાં માણસ બની લે છે.

પ. સ્વરાજ્યવાદી તરીકે હું એ જ કહું છું કે તમે પાંખે, કાંતો,
વણે. એમાંથી તમે એક માસની તાલીમ પછી એક રૂપિયો રાજ મેળવશો.
તેમ કુશળ થશો તેમ વધારે મળશે. આમાં તમે દેશની સેવા પણ કરશો.
તમને કુટુંબીની પણ ઉપાધિ નહિ રહે, કેમકે તેમાં તમારાં કુટુંબીઓ
પણ મારફત કરી શકે છે. વળી તમારા આવા સાહસની અસર લોકમત ઉપર
પડશે અને તેઓ પડી ગયા છે તેઓ પણ તમારી સાથે થશે. આમાં
દેશની જરૂર પડશે ખરી. આપણા વડિલોએ પ્રતિષ્ઠાપાલન ઉપર ખૂબ
જાર મૂક્યો છે. દરરોજે કશું કે રજુકળની રીત તો એ છે કે પ્રાણુ બમે
જાવ પણ અપાયેલું વચન ન વહે.

૬. એકલો વલુકરવર્મ જાગે તો અને માત્ર હાથનું જ મુતર વણે તો
કોયે કાંતનાર ચોડુ ચોડુ કમાવ એટલું જ નહિ, પણ તેની પાછળ લાખો
પીંજરા, લાખો પિસનારા, હબરો કાંજ પાનારાનો ધંધો જાગે. હબરો મુતાર-
હબરની રાજીમાં વધારો થાય. સંપૂર્ણ સ્વદેશીનો અર્થ એ છે કે દેશમાં માત્ર
સાં કરોડ રૂપિયા ઘમ્મઘ થાય એટલું જ નહિ, પણ તેની પાછળ બીજા
કોયે રૂપિયાનો ધંધો જાગે અને દેશમાં જે સુંદર કળાઓ હતી તે પાછી
ઘમ્મઘ થાય. અત્યારે તો આપણે કેવળ કળાવીન મજુરો જ બની
છીએ.

૨૭. વાણુકરને ઓધ.

૧. હિન્દુસ્થાન પરતંત્ર થયું, ત્યારે હિન્દુસ્થાનમાં કાપડ બનતું તેવું અને તેટલું દુનિયામાં નહોતું બનતું એટલું બધું કાપડ પેદા થતું, ત્યારે અહિં મીલ એક પણ નહોતી. તે વખતે ખાદીથી ઢાકાની મલમલ સુધી તરેહવાર કપડું મળતુ. હિન્દને જોઇતું કાપડ પૂરું પાડવા ઉપરાંત વધારાતું પરદેશ મોકલાતું. બહારના માણસો અહિં જોવાને ખેંચાઇ આવતા. હારત્રીસ (કાંતવાના સંચાના યોજક) ના કરતાં વધારે શક્તિ પવિત્ર રેંટિયો શોધનારે બનાવી હતી. આના કરતાં હિન્દમાં મોટી શોધકશક્તિ ટોચએ નથી બનાવી. હિન્દ મુખી હતું, ત્યારે દરેક ધરમાં સૂતરની મીલ હતી.

૨. બ્રહ્માએ વિચારી લીધું કે હિન્દને સ્વતંત્ર રહેવું હોય તો સ્ત્રીઓને થોડું સૂતર બનાવી લેવું એ પોતાનો પવિત્ર ધંધો છે એમ સમજાવી લે. એટલે જ સૂતર બનાવનારી જૂદી ટોચ કામ પેદા ન કરતાં બધી સ્ત્રીઓ મારે તે આવશ્યક રાખ્યું. દરેક ઇડિયા કંપનીએ અહિં પ્રવેશ કર્યો તે દિવસથી પડતી શરૂ થઇ છે. ત્યારથી વણુકરે અને કાંતનારે પોતાનો ધંધો છોડ્યો. ચંપારણમાં જેમ લોહ પાસેથી ગણીનો પાક લઇ લેવામાં આવતો તેમ લોહ પાસેથી સૂતર માગવામાં આવતું. તે એટલે મુઠ્ઠી કે લોહીએ કંટાળીને પોતાનાં આંગળાં કાપી નાખ્યાં. લોકશાયરનું કાપડ પછી આવવા લાગ્યું. તમે ધર્મનો પુનરુદ્ધાર કરવા માગતા હો તો પ્રાયશ્ચિત કરી પુરાણ કાંતવાના અને વણવાના ધંધાને સજીવન કરો. આપણે ધર્મચરણ જુઝ્યા તેથી સ્વદેશીને નામે દુરાચરણ કરી રહ્યા છીએ મારે હું કંઈ છું કે ધર્મચરણ મારે નવું સૂતર પેદા કરો, નવું કાપડ બનાવો; તેમ ન સાચ તો બહારથી જરૂર મંગાવવું પડે.

૩. ઘણાએ એમ માનવા લાગે કે ૫૦ વર્ષ મુખી આપણે આપણું કપડું પૂરું કરીએ એ અશક્ય છે. તેઓને ખબર નહોતી કે હિન્દના દરેક

૨૮. સૂતરને તાંતણે સ્વરાજ્ય.

૧. હિન્દુસ્થાનને જે સુધારાની જરૂર છે તે તો સાચું સ્વદેશી છે. આપણી આમેનો તરતનો પ્રાચીન આ દેશનું રાજ્યતન્ત્ર શી રીતે ચલાવવું એ નથી, પણ આપણાં અસપત્ન શી રીતે પૂરાં પાડવાં એ છે. ૧૯૧૮ ની આશમાં આપણે કાપડ ખરીદવાને ૬૦ કરોડ રૂપિયા હિન્દુસ્થાનની બહાર ચેકદ્યા. એ જ પ્રમાણે આપણે પરદેશી કાપડ ખરીદવું આડું રાખીશું તો આપણે હિન્દી વણકર અને કાંતનાર સ્ત્રીપુરુષને બદલામાં ખીનું કંઈ કામ આપ્યા વિના વરમોવરસ એમની એટલી રાશી છીનવી લઈશું. આ વિચિત્રમાં દેશની વસ્તીનો કંઈ નફો તો હયમો ભાગ ભણકર બૂખમરાનો ભોગ થઈ પડે અને બાકીના અધે પેટ રહે એમાં કશી નવાઈ નથી. જેમને આપ છે એઓ તો જોઈ શકે છે કે વચલા વર્ગના લોકોને પણ અભારે પેટપૂરવું ખાવા નથી મળતું, અને આપણાં બાળકોને તો જોઈએ તેટલું દૂધ પણ નથી મળી શકતું. સુધારાની યોજના મમે તેટલી ઉદાર હોય તોપણ તાજેતરમાં આ સવાલનો ફેંસલો એની મદદથી આવી શકે એમ નથી. પણ સ્વદેશી તો કામ જ તેનો નિકાલ આણી શકે છે.

૨. પંજાબના અનુભવથી તો આ સવાલનો નિવેડો મને વધારે ચોક્કસ થયો છે. પરમેશ્વરનો આભાર માનવાનો છે કે પંજાબની સુંદર સ્ત્રીઓએ પોતાની આંતરણીઓની કળા દર્શાવવાની નથી. તેઓ મમે તેવા હિંમતી નીચા કુળની હશે તોપણ તેમને કાંતવાની કળા આવડે છે, ધણી ગુજરાતી સ્ત્રીઓની માફક તેમણે દર્શાવેલી પોતાના રેંટિયા બાળી નાખ્યાં નથી. તેઓ મારા બાળામાં સતરના દડા બનાવી બનાવીને નાખે છે એ જોઈને મને તો બહુ જ દર્શાવ થાય છે. તેઓ કપૂલ કરે છે, તેમને કાંતવા સારું જોઈએ એટલી વખત મમે છે. તેઓ એ પણ સ્વીકારે છે કે સંચાઈ કનિષ્ઠ સતરના કરનાં કાચે કનિષ્ઠ સૂતરમાંથી ન

ખાદી વધારે ચડિયાતી છે. આપણા બાપદાદાઓ થોડી મહેનતે સારી રીતે પોતાના શરીરને ઢાંકી શકતા હતા. તેમને એથી એન પણ પડતું. તેમને પરદેશી કાપડ અઝરમાંથી ખરીદવું પડતું જ નહિ.

૩. આપણે વખતસર જાગૃત થઈ એતીશું નહિ, તો આવી સુંદર છતાં સહેલી કળા નાબૂદ થઈ જવાનો ભય રહેશે. એ કળાથી શું શું થઈ શકે છે એ વિષે પંજાબ પૂરતી સાક્ષી આપે છે. છતાં પંજાબમાં પણ એ કળા ઉપરનો કાણુ એકદમ ઓછો થતો ચાલ્યો છે. હાથથી કાંતેલા સૂતરના જથ્થામાં દર વર્ષે ઘટાડો થતો ચાલ્યો છે. એનો અર્થ એ કે આપણા ઘરમાં વધારે ગરીબાઈ અને વધારે આજસ દાખલ થનાં ચાલ્યાં છે. જે સ્ત્રીઓએ કાંતવાનું છોડી દીધું છે તેઓ નકામાં ગરખાં મારવા સિવાય ખીજ કાંઈ વધારે સારી રીતે પોતાના વખતનો ઉપયોગ કરતી નથી.

૪. પણ આ અનિષ્ટ અટકાવવાને એક વસ્તુની જરૂર છે. જે દરેક ભણેલો હિન્દી પોતાની ઓફિસ અને પહેલી ફરજ સમજશે તો તે પોતાના ઘરમાંની દરેક સ્ત્રીને શિક્ષણ આપાવશે. દરરોજ લાખો વાર સૂતર તૈયાર થઈ શકે તેમ છે. આના સૂતરમાંથી વણેલું કાપડ પહેરવાનું જે દરેક ભણેલો હિન્દી પોતાના મન પર લેશે, તો હિન્દુસ્થાનના એકના એક ગૃહઉદ્યોગને તે મદદ કરશે, અને તેને સજીવન કરવામાં પોતાનો ફાળો આપશે.

૫. ગૃહઉદ્યોગ સિવાય હિન્દુસ્થાનના ખિડતનું તો આવી જ ગળ્યું સમજવું. જમીનની ઉત્પન્નમાંથી તે પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકે એમ નથી. તેને કાંઈ વધારાના ઉદ્યોગની જરૂર છે. કાંતવાનો ઉદ્યોગ સૌથી સહેલો, સૌથી અને સારો છે.

૬. હું જાણું છું કે આમાં તો અપારી માનસિક દુઃખપાનમાં મોટું પરિવર્તન કરવાનો રહેલો છે; અને એ મોટું પરિવર્તન કરવાનું જ કદું છું કે સ્વદેશીથી જ સ્વરાજ્ય મેળવી શકાય એમ છે. જે પ્રજાને ૧૦ કરોડ રૂપિયા અસાધી શકશે, અને એવડી મોટી રકમ કાંતવાનાઓનાં અને વણકરોનાં પોતાના ઘરોમાં વહેંચી દેશે તે પ્રજાએ વ્યવસ્થા કરવાની અને ઉદ્યોગ ચલાવવાની શક્તિ મેળવી શકે છે. આથી જ સારું જો કાંઈ જરૂરનું શક્ય છે.

દાચકતામણુ સિવાય બીજી કાંઈ વસ્તુથી દેવનું દળદર શીટનાર નથી. એ આજ લોકો સ્વેચ્છાપૂર્વક દુઃખ અમનાસ નથી બની શકતા. તેમણે શીમ તાત્ત્વના દુઃખો એટલાં અનુભવેલાં જ નથી હોતાં કે જેથી તેઓ રાજ્યપ્રાપ્તિથી ભૂખ વેઠવાની અથવા બીજી સારીરિક અંગવચ્છા સહી લેવાની ભૂખી સમજી શકે. તેમને માટે તો સ્વરાજ્યનો અર્થ એટલો જ છે કે બીજા માથા વિના ગુજરાન ચલાવી શકવા જેવી તેમની સ્થિતિ થાય. તેમની દાસ્યત્વ વિશે અસતોષ તેમનામાં જન્મત કરીએ, પણ તે સાથે તેનાં કારણોને મિલકવવાનો ઉપાય ન બતાવીએ તો નાંચ, અરાજકતા, ખૂનામરફી અને લુટફાટ જ આપણે જરૂર વહેરી લઇએ. અને આ બધાનો મુખ્ય ભોમ યર્ષ પડે. પેલાં મિત્રાનાં મરીય લોકો! દાચકતામણુ જ એવો ઉદ્યાગ છે, જેથી તેમને એક મદદગાર રાજગાર મળી શકે અને કાંઈક વધારે રાજ્ય જાડી શકે. દાચવણુદ ઉપર ધણા લોકો પૂરેપૂરું ગુજરાન ચલાવી શકે. પોંજલાથી પણ દેટલાક લોકોને પૂરી રાજ્ય મળી શકે. પણ દાચવણુદની કળા દેશ મરી ત્રાજ નથી. લાખો માણસો વણી જાણે છે, પણ અર્થ દાચકતામણુ તો બંદુ થોડા જ જાણે છે. હજારો માણસ આજે રેડિયો ફેરવે છે, પણ વણુવાનું સુતર તો થોડા જ કઢાટે છે. જ્યાં લાંબી એ જ ફરિયાદ આવે છે કે દાચે કાંઈ સુતર તાણી માટે ખપમાં નથી આવતું. કચ્છી ચરેલી રાદલી એ રાદલી જ ન ગણાય, તેમ જેમતેમ કનિષ્ઠો કાચો ધાગો એ સુતર ન કહેવાય. અત્યારે દેસમાં જે સુતર કંતાઇ રહ્યું છે તેની જાત સુધારવા સાર પાનપોતાના છલામાં પ્રયાસ કરવા હજારો માણસોએ સુંદર કાંતતાં શીખી લેવું જોઇએ. તેમણે કાંઈ રાજ કાંત્યા બેસતું જ જોઇએ એવું નથી બેસે તો તો સારું. પણ રાજ ન બેસે તોપણ સારું વગદાર સુતર કાતતાં તો તેમને આવડતું જ જોઇએ.

૮. સમ્યાકથી રાદતો મળી શકે એવા ધધાનો જે કામ નિરરકાર કરે તે રામે નાચનો રસ્તો પકડ્યો એમ સમજવું. કાંતવાની કળા સ્ત્રીએની આસ દોષ તો તેનું કાંચુ અંદરુ જ છે કે તેમને નવસસ વધારે હોય છે, નહિ કે તે કળા દલગી છે. આ દલીલમાં ખવન એવો રહેતો છે કે તલવાર-બદાદુર તે વળી રેડિયો ફેરવતા હશે! પણ તેની દલીલ કરનાર સિપાળના ધધાનો અરજો અર્થ કરે છે. જેમ સરકારની મોકરીમાં રહેલા સિપાઇઓ દેસની સેવા કરતા નથી, તેમ જ જે માણસ પોતાની તલવાર ઉપર જ

ગુજરાત ચલાવે છે તે કામની સેવા કરતો નથી. તલવારનો ધંધો તે અસ્વાભાવિક ધંધો છે. સુધરેલા લોકો અસાધારણ પ્રસંગે અને આત્મસંરક્ષણને માટે જ તેનો આશ્રય લે છે. હાથકંતામણુ અથવા હાથવણાટ ઉપર જીવનું એ મારવાના ધંધો ઉપર જીવવા કરતાં સર્વ કાળે વધારે બહાદુરીભરેલું છે. આરંગજેય ટોપીઓ સીવતો તેથી તેની સિપાઈગીરીમાં કશી ચે ઉણપ નહોતી આવી. શીખ લોકોમાં આપણે જે સાઈ જોઈએ છીએ તે તેમની મારવાની શક્તિ નથી. મહુમ સરદાર લખમનસિંગ વીર તરીકે પૂજશે, કારણકે તેણે મરી જાયું; ત્યારે નાનકાના સાહેબનો મહાન્ત ખૂની ગણાશે.

૯. હિન્દુસ્થાન હાથથી ગયું તે આપણે સ્વદેશીનો ત્યાગ કર્યો તેથી જ. હિન્દુસ્થાનમાં સૂતર કાંતવું એ એક જૂદો ધંધો ન હતો. દરેક વર્ગની પ્રત્યેક સ્ત્રી સૂતર કાંતતી. કેટલાક પુરુષો પણ કાંતતા. ઢાકાના મલમલનું સૂતર કહાડનાર પુરુષો હતા. પણ એ તો મેં થોડા ધંધાદારીઓની વાત કરી. સામાન્ય રીતે કાંતવું એ ધંધો નહિ પણ કર્તવ્ય ગણાતું, ધર્મ મનાતો. કાંતવાનું હિન્દુસ્થાનમાં ચાલુ હતું, સાંસુધી હિન્દુસ્થાન આપાદ હતું; સમૃદ્ધ હતું. દેશની અંદરની માગણીને આપણે પેદા કરેલું કાપડ પહેાળી વળતું એટલું જ નહિ, પણ તેથી વધતું અને પરદેશ જતું એ ભૂતકાળનો ઇતિહાસ કહે છે. ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ કેવાં પવિત્ર કે અપવિત્ર સાધનો વડે કપડાં વણવાનો ઉદ્યોગ નાબૂદ કર્યો, કેમેરો રૂપિયા મળે એટલા સાઈ તેમણે લડાઈઓ કરી, અંદરે સર કર્યા, વેપાર હાથ કર્યો અને છેવટે રાજ્ય વસાવ્યું. આપણે જ્યાંસુધી પશ્ચાત્તાપ ન કરીએ, આપદાદ ઓની ઉપર ગુજરેલા જૂલમ માટે જ્યાંસુધી પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરીએ, ત્યાંસુધી સ્વરાજ્ય શી રીતે લઈ શકીએ? દંડ દત્તને આપણે તે નથી જ સર્વ શકવાના દંડ દેવાની પદ્ધતિ આપણે છોડી દેવી રહી. દંડથી નહિ પણ આત્મશુદ્ધિથી જ સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરીને આપણે અંગ્રેજને રાજ્ય કરતા અટકાવવા વંદેએ. આપણા અપવિત્રતાને લીધે જ તેઓ રાજ્ય કરી રહ્યા છે, નબ. રહ્યા છે એમ જે તમે માનતા હો, નિર્મળ સાધનાથી જ હિન્દુસ્થાનને તમારે જે ઘેર કરવું હોય, તો શું કરવું જોઈએ? પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું વંદેએ. પહેલાં કન્યાં તે કાંતવાનું પાછું ઉપાડી લેવું વંદેએ. તમે કહેશો કે એ કામ તો સ્ત્રીવર્ગનું છે. તેમને કાંતવાનું કહેવા તમારે છીએ. હું કહીશ કે એટલે નહિ ચાલે. પંચાનની સ્ત્રીઓની લાગ

॥ १३३ ॥

પ્રથમેથી આપણે નોંધ વાંચી જાણીએ. એ જાણે, પણ આપણે પુરોષોએ એ
નિર્ણયો કરી દીધા. એ જાણે કે પતિ-પત્નીનાં બંધન છે. આ પતિ

મંગળા ગાંધી વખતનો
ત્રીજો દિવસ્યાનનો ઉદાર

...and the fact that the *Journal* is a journal of the American Psychological Association, the largest and most influential of the professional organizations in the field of psychology, is a testament to the journal's long and distinguished history.

... બિના જાણવાના હિમાવતીઓ

પ્રજાસવાના કરતાં પિતે કાષ્ઠી ન પાછડવાની વાત કરવી જોઈએ તે
 ઠીક લાગે છે. જાપાન, વિશ્વાવત અને અમેરિકાનું નામ પણ કરવું જોઈએ

તો આપણને જરૂર પડે જ કાલ આપને ધરમાં પેદા કરી લેવું જોઈએ.
જ્યાંથી આપણે મુરર પેદા નહિ કરીએ. ત્યાંથી આપણને જરૂર

તેરમું કાયદા આપણે વણી નથી લઈ શકવાના. અનુભવી વેપારીઓનું
કહેવું છે કે આપણને જરૂરનું બધું કાયદા મીથેની આશરત મેળવવા

‘वचनमस्यैव’ इत्येवमप्युक्तं । अस्मिन् तस्मै करोतिने उदाहरणं दत्तं ।

બોલી નથી શકતા. ૧૦૮ વધુ દેશ એકલી બેની ઉપર નથી નબી કારો
અને નબી નબી કારવાં. બેનીની રૂંડે મદદનીશ એવો બીએ કમી

જોઈએ જ. તે જમીન કાંચ-ચણાના જ છે તેના એ કાચકે પુનઃકાર
નહી કરીએ, તે નહી રીખી જઈએ. ભાગ્યથી કાચક પીઠા નહી જાય તો

[illegible]

જાન્યારીની ૨૫ : મહત્ત્વના ૬૦૦ મને મરો નથી પણ
રોમની સમક્ષ જઈને જાણે તેણે મારું કંઈક છે એ મને ખાતરે

१. १९५५-५६ में १०० करोड़ रुपये का बजट पेश किया गया था।
 २. १९५६-५७ में १२० करोड़ रुपये का बजट पेश किया गया था।
 ३. १९५७-५८ में १४० करोड़ रुपये का बजट पेश किया गया था।

[illegible]

ગુજરાતન ચલાવે છે તે કામની સેવા કરતો નથી. તલવારનો ધંધો તો અસ્વાભાવિક ધંધો છે. સુધરેલા લોકો અસાધારણ પ્રસંગે અને આત્મસંરક્ષણને માટે જ તેનો આશ્રય લે છે. હાથકંતામણ અથવા હાથવણાટ ઉપર જીવનું એ મારવાના ધંધા ઉપર જીવવા કરતાં સર્વ કળે વધારે બહાદુરીભરેલું છે. ઔરંગઝેબ ટોપીઓ સીવતો તેથી તેની સિપાઈગીરીમાં કશી ચે ઉણપ નહોતી આવી. શીખ લોકોમાં આપણે જે સારું જોઈએ છીએ તે તેમની મારવાની શક્તિ નથી. મહુમ સરદાર લખમનસિંગ વીર તરીકે પૂજાશે, કારણકે તેણે મરી બપ્પું; ત્યારે નાનકાના સાહેબનો મહાન્ત ખૂની ગણાશે.

૯. હિન્દુસ્થાન હાથથી ગયું તે આપણે સ્વદેશીનો ત્યાગ કર્યો તેથી જ. હિન્દુસ્થાનમાં સૂતર કાંતવું એ એક જૂદો ધંધો ન હતો. દરેક વર્ગની પ્રત્યેક સ્ત્રી સૂતર કાંતતી. કેટલાક પુરુષો પણ કાંતતા. ઢાકાના મલમલતું સૂતર કહાડનાર પુરુષો હતા. પણ એ તો મેં થોડા ધંધાદારીઓની વાત કરી. સામાન્ય રીતે કાંતવું એ ધંધો નહિ પણ કર્તવ્ય ગણાતું, ધર્મ મનાતો. કાંતવાનું હિન્દુસ્થાનમાં ચાલુ હતું, સાંસુધી હિન્દુસ્થાન આપાદ હતું; સમૃદ્ધ હતું. દેશની અંદરની માગણીને આપણે પેદા કરેલું કાપડ પહેાંચી વળતું એટલું જ નહિ, પણ તેથી વધતું અને પરદેશ જતું એ ભૂતકાળનો ઇતિહાસ કહે છે. ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ કેવાં પવિત્ર કે અપવિત્ર સાધનો વડે કપડાં વણવાનો ઉદ્યોગ નાશૂદ કર્યો, કરોડો રૂપિયા મળે એટલા સારૂ તેમણે લડાઈઓ કરી, બંદરો સર કર્યા, વેપાર હાથ કર્યા અને છેવટે રાજ્ય વસાવ્યું. આપણે જ્યાંસુધી પશ્ચાત્તાપ ન કરીએ, આપદાદાઓની ઉપર ગુજરેલા જૂલમ માટે જ્યાંસુધી પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરીએ, ત્યાંસુધી સ્વરાજ્ય શી રીતે લઈ શકીએ? દંડ દખ્તરે આપણે તે નથી જ લઈ શકવાના દંડ દેવાની પદ્ધતિ આપણે છોડી દેવી રહી. દંડથી નહિ પણ આત્મશુદ્ધિથી જ સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરીને આપણે અંગ્રેજોને રાજ્ય કરતા અટકાવવા જોઈએ. આપણી અપવિત્રતાને લીધે જ તેઓ રાજ્ય કરી રહ્યા છે, નબી રહ્યા છે એમ જો તમે માનતા હો, નિર્મળ સાધનોથી જ હિન્દુસ્થાનને તમારે જો ઘેર કરવું હોય, તો શું કરવું જોઈએ? પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જોઈએ. પહેલાં કરતાં તે કાંતવાનું પાછું ઉપાડી લે જોઈએ. તમે કહેશો કે એ કામ તો સ્ત્રીવર્ગનું છે. તેમને કાંતવાનું કહેવા તમાર છીએ. હું કહીશ કે એટલે નહિ ચાલે. પંતબની સ્ત્રીઓની લાગ

નવ છે. ત્રીજો નંબરે કોઈમાંડ આવે છે; તેના ૧૬ કરોડ છે. ત્યાર-
પછીની ત્રણવા એવી રકમ લગભગ હા કરોડની તે સાંચા કામની
છે અને તેટલી જ લગભગ ખનીજ તેલની છે. બીજા પ્રમાણમાં નજીવી
છે. એ આપણે ૧૦ કરોડ બચાવવાના સાદસમાં સફળ થઈએ તો બીજા
રકમો બચાવવાના આદમ બાગની રમત જેમ સામગ્રી. એટલે કે જો
હાલમાંની સ્વાધીનીનિનો મોટામાં મોટો બાગ આપણે ૨૬ કરી શકીએ તો
બીજા બાગનો છેદ દેશવેષે એ અડધ ન થાય, અને બ્યારે એવી
સુંદર રીતિનિ પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે નિઃસ્વાધી હામાં, લશ્કર ઇત્યાદિ સગા
બાગાદાર ન રાખે એવો મોટો દદ અભિપ્રાય છે.

૧૭. હવે બીજા રીતે એ જ વસ્તુને નજારીએ. સ્વરાજ્ય મેળવવાને
ત્યાર પ્રમાણિકતા, એકતા, દલતા, સંઘચક્ષિ, રાષ્ટ્રીય વ્યાપારચક્ષિ,
સર્વવ્યાપક રાષ્ટ્રીયતા, વીરતા અને ત્યાગની જરૂર છે. આ બધા ગુણો
આપણે બતાવીએ, ત્યારે જ રેડિયો દિન્દુરયાનમાં ફરી વ્યાપક બની શકે.
આટલા ગુણો બતાવનારી પ્રજાને કોઈપણ સગા ગુણાભીમાં ન જ રાખી શકે.

૧૮. જો પેગાએ દિન્દુરયાન પરેશી કાપડનો ધમ સમજી ત્યાગ
કરી શકે તે પેગાએ આપણે સરકારને અસહિનિદમ-સ્વદેશી-મોક્ષવા
ચક્ષિમાન દેશવ, તે વખતે આપણે એટલે ગુપ્તી કસરેશ દેશવું કે એ
સ્વદેશી કસુષ ન રાખે-આપણી કસુષને મળ ન આપે-તે આપણે
મોદેશવ બધે કરવા જણ નેવાર દેશવું.

૧૯. આ સરકારનું રાજ્ય ગુપ્તને કર્મિ પરેશી કાપડના પેશરના
દેશવું કે એ બંને પા.દા. રાજ્યના પેશરને રાજ્ય કે સરકારને દેશવું
કરવા પડે જ. એટલે રાજ્ય ના-દા.દા. મરતિ થઈ રહેશે સરકાર વધારે
બંને વધારે કાનડન કસુષ બધે એ જરૂર રહે છે.

૨૦. આ બધા પા.દા. રાજ્યને મુક જો રેડિય છે. સરકારના પેશર
એ અસહિનિદમ કરીને મુકાગા રાજ્ય છે. જણ્યુ વેશ સરકારના પેશર
કરી બંને રાજ્યને બંને રાજ્ય દા.દા. રાજ્ય રેડિય બંને પેશર
જણ્યુ કરી રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય
કરી રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય
રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય રાજ્ય

સારા નરસા, રોગી નીરોગી, પુણ્યવાન પાપી ગંધાએ ખાદી પે
પૂરતી પવિત્રતા તો મેળવવી જ નોંધ્યો. તેમાં દેરાદાસ, તેમાં દેશી
અંચેનો-પાકોશી અંચેનો દયાધર્મ અને મિત્રલાલ આવી જાય છે, તેથી
તેને પણ મેં આત્મશુદ્ધિ માની છે. અને આટલી અંધ આત્મશુદ્ધિ
ને કરોડો કરે તો તે પુણ્યનો સમૂહ એટલો થાય કે આપણે આપણો જે
જન્મનો હક્ક ગૂંભાવી બેઠા છીએ તે પાછો મળીએ. અસારે તો આપણે
પૂણ્ય-અપૂણ્ય પણ આપણું જ રાજ્ય મેળવવા મથી રહ્યા છીએ. તે
મેળવવા સારૂ સ્વદેશી આવશ્યક છે, અને ખસ છે.

૨૧. સ્વદેશીમાં સ્વરાજ્ય છે એ તો હવે સર્વમાન્ય છે.

૨૨. સ્વદેશીમાં શ્રુત મેળવવા સારૂ વેપારીની અને સ્ત્રીઓની મદદ
નોંધ્યો. પણ જો ગુજરાત ખરેખર તૈયાર હોય તો તેની નિશાનીઓ પણ
આગળથી બતાવવી પડશે. સૂરજ ઉગવાનાં ચિહ્ન આપણે બે કલાક વહેંચા
જેવા લાગીએ છીએ, તેમ આપણે સ્વરાજ્ય-સૂર્યના ઉદય અને ગુણગીના
અંધકાર વચ્ચેનો સંધિસમય જેવો નોંધ્યો. તિલક સ્વરાજ્ય ફંડમાં
પૈસા એકઠા થયા એ એક નિશાની હતી. પણ ખરી નિશાની તો સ્વદેશી જ
છે. શું ગુજરાતે પરદેશી કપડાં બધાં બાગ્યાં કે લાગ્યાં? ગુજરાત પરદેશી
કાપડ મગાવવું બંધ થયું? ગુજરાતનાં ગામે પોતાની ખાદી બનાવી
તે જ પહેરતાં થયાં છે? ગુજરાતના વણકરો હવે કેવળ હાથનું કાંતેલું
જ સૂતર વણે છે? ગુજરાતના વહિયાતો કાપડને સારૂ મુંબઈ દોડધામે
કરતા બંધ થયા છે? ગુજરાતના મેઘવાળો પોતાનો વણવાનો ધંધો
છોડી દીધો હતો તે પાછો લઇ બેસી ગયા છે? ગુજરાતની બધી બહેનો ધર્મ
સમજી કાંતી રહેલી છે? ગુજરાતમાં પરદેશી કાપડની દુકાનો બંધ થવા
આવી છે? આ સવાલોના જવાબ ઉપર લાયકાત કે નાલાયકાત આધાર
રાખે છે.

૨૩. મેં જે પ્રવાસ હિંદુસ્થાનમાં છેલ્લા તેર માસ સુધી કર્યો છે એવો
જો જ દ્રષ્ટાએ કર્યો હોય. હિંદુસ્થાનની પ્રવૃત્તિ કરી કહેવાય. મારે
૩ એ પ્રવાસ પવિત્ર યાત્રા હતો. પશ્ચિમમાં કરાચીથી પૂર્વમાં દિલ્લિગઢ
ને ઉત્તરમાં રાવલપીંડીથી દક્ષિણમાં તુલિકારીન સુધી ફરી વળ્યો. મારે

હેતુ નથી. ખિલાફતની, પંજાબના ઈન્સાફની અને સ્વરાજ્યની શરતો હું સંભાળતી ચૂક્યો છું. હવે જવાબદારી કેવળ મારાની રહી છે. સ્વદેશી પાત્રો અને સ્વરાજ્ય લે. સ્વદેશી વિના સ્વરાજ્ય નથી જ.

૨૪. સૂતરનો જૂથમરો મટાડીને જેટલું હિંદુસ્થાનને આગળ લઈ જઈ શકીશું તેટલું બીજા કયાથી નહિ લઈ જઈ શકીએ.

૨૫. સ્વરાજ્ય માટેની લડતનો તમારા તરફનો પૂરો દિશ્નો આપવા માગતા હો તો હિંદને માટે જેટલું સૂતર કાંતી શકો તેટલું કાંતો.

૨૬. હિંદુસ્થાન આજે ૪૦ કરોડ રતલ સૂતર પરદેશથી મંગાવે છે, એટલું સૂતર આપણે ધરમાં કાંતી લેવું જોઈએ.

૨૭. જાહું સૂતર માથા દીઠ ૬ રતલ આપણે વર્ષે દહાડે જોઈએ, એ દિશાએ આપણે હિંદુસ્થાનને સ્વતંત્ર કરવાને સાર ૧૮૦ કરોડ રતલ સૂતર પેદા કરવું રજૂ. આટલું કાપડ એક વર્ષમાં પેદા કરવા વર્ષમાં બોલામાં બોલા ત્રણમે દિવસ ફરનારા એક કરોડ વિશ લાખ રૂંટિયા જોઈએ.

૨૮. ઉદ્યમ કરવાની-વૈતર કરવાની-ચકિત એ જ સ્વરાજ્ય છે; એ જ યોગ છે. એકની એક દિશા કલાકના કલાક કરીને માણસ કંટાળે એમ માની લેવાની પણ જરૂર નથી. કુદરત આખી એકરાગી ધટમાળ છે. સૂર્ય અનંતકાળથી એનો એ, એકનો એક, એક જ રૂપે, એક જ દબે, જોમનો તેમ ઉગતો અને આથમતો નથી શું! એ સૂર્ય પોતાનું એકરાગીપણ છોડી થોડી સહેલ કરી લેવા કોઈ ધટી આગ્રહવળે નિકળી પડે તો !

૨૯. જના કામ કામમાં પણ ફેર દોષ છે. જેટલાંક કામ એનાં એ કરીકરીને માણસ કંટાળે, જડ જની જન; બીજાં જેટલાંક કામ એનાં એ કરીને તો માણસ અપાર સિદ્ધિ હાથ કરે અને અવધુનીય આનંદ મેળવે. જીવનના આપરણક વ્યવસાયોમાં રહેલી એકરાગિયા તો ઉન્નતદાયક અને પ્રાણપ્રેરક હોય છે. કળાકાર પોતાની કળામાં સદવાસથી હલિ લાકતો નથી. તે જ રીતે કાંતવાની કિલામાં પણ જે પારંગત થયો છે તે કલાકના કથોડા સુધી કલા કલાગ વચર કાંતશે અને તેમાં અપૂર્વ રસ અને આનંદ અનુભવશે. રૂંટિયાના નાદમાં જે સંગીત બહુ છે, તેનો આનંદ લૂંટવામાં ખરા કાંતનારને વાર નથી લાગતી.

[illegible]

૨૯. મારો કચ્છ.

૧. મારી જિંદગીમાં મેં જે જે દેશરે ક્યાં તે મદાન પ્રસંગોને લઈને જ ક્યાં છે. અને તે મેં એટલા બધા વિચારપૂર્વક કે મારે પાછળથી આમેં જ પરતાવું પડ્યું છે. વળી તે દેશરે ક્યાં વગર મારાથી જ્યારે નથી રહેવાયું, ત્યારે જ મેં તે ક્યાં છે. એવા દેશરે મેં મદુરામાં મારા પેશકમાં કર્યો.

૨. પ્રથમ વિચાર અને બારીસાલમાં યોગે. ખુલનાના દુષ્કાળપીડિત લોકોને સાર જ્યારે અને ઠીક મહેલ્યાં મારી કહેવામાં આવ્યું કે જ્યારે સારના લોકો બૂબે અને નાગામરતાના ત્યારે દું કપડાં આગતો હતો, ત્યારે મને સાચું કે દું માત્ર કચ્છભેર રહી માફ પડેરણુ અને માફ ધાતિયુંડા. રામને મોકલ્યું, પણ મેં મારા ઉભરને રોક્યો. તેમાં દું પછું હતું. દું જાણ્યું હતો કે એ મહેલ્યાંમાં કંઈ જ વળૂદ નહોતું. ખુલના મદદ જતી હતી અને એક જ બંગાળી જમીનદાર તેનું નિવારણ કરવા સમર્થ હતા. ત્યાં મારે કંઈ જ કરવાની જરૂર ન હતી.

૩. બીજો પ્રસંગ મારા સાથી મહમદઅલી મારા દેખતાં જ પકડાયા ત્યારે આન્ડ્રે. તે પકડાયા પછી દું તરત જ સલામાં ગયો. તે જ વેળા પડેરણુ અને ટોપી ઉતારવાનો હુકમ કર્યો. પણ તેમાં દેખાવ ધરાવો દોષ આવશે એમ ધારી મેં મારા આવેશને રોક્યો.

૪. ત્રીજો પ્રસંગ મદ્રાસની મુસાફરીમાં આવ્યો. લોકો મને કહેવા લાગ્યા કે અમારી પ્રાંતે પૂરી ખાદી જ નથી. ખાદી મળે છે તો પૈસા જ નથી. 'મલુરો પોતાનાં પરદેશી કપડાં બાળે તો પછી તેઓ ખાદી ક્યાંથી લાવે?' આ મારા હૃદયમાં પેશાં ગયું. અને આ દલ લોકોમાં સાચા કારણ. 'ઝરીબો સું દરે?' એ જવાબે મને અકળાવેલો. મારું દુ ખ મેં માલના આગ્રહ સોબાની, ધીલુત રાજગોપાલાચારી, ઘક્તર રાજન વિગેરે આગળ મૂક્યું,

૩૦. સવાલજવાબ.

૧. સ૦—રેંટિયાથી જીવન શી રીતે નબી શકશે ?

જ૦—બુદ્ધિ વાપરનાર કમાણી પણ કરી શકે, પણ અભારે તો રેંટિયાને હું આપદ્ધર્મ તરીકે મુકું છું. હિન્દુસ્થાનના બધા છોકરાઓ રોજ ૪ કલાક સૂતર કાંતવાની પ્રતિજ્ઞા લે તો એક મહિનામાં સૂતરના ભાવ ઘટી જાય.

૨. સ૦—દેશના રક્ષણ માટે પોલિસની જરૂર પડશે. આપ રેંટિયાને બદલે અમને કવાયત શીખવીને તે કામ માટે લાયક કેમ નથી કરતા ?

જ૦—પોલિસનું કાર્ય તે હું તમને કેવી રીતે શીખવું ? જ્યાં ભય હોય ત્યાં જગને ઊભા રહેવાની શક્તિ આવવી જોઈએ. તમે શું એમ કહેવા માગો છો કે ઉચ્ચ શિક્ષણ નિરાંતે લઈ લેવા પછી જ સ્વરાજ્યની પેરવી કરીશું ?

૩. સ૦—તમે વારંવાર ‘લડાઈની સ્થિતિ’ ‘લડાઈની સ્થિતિ’ છે એવી વાત કર્યા કરો છે તો શું ‘વોલન્ટિયર આર્મી’ ઉભું કર્યા વિના તે થઈ શકશે ? વિદ્યાર્થીઓને લશ્કરી તાલીમ પણ આપવી જ જોઈએ. તો હાલ રેંટિયાને બદલે તેના ઉપર વધારે ભાર મૂકવાની જરૂર નથી શું ?

જ૦—એ લશ્કરી તાલીમ તો બહુ જ થોડા વખતમાં આપી શકાય એમ છે, અને લશ્કરી તાલીમ એટલે વળી શું ? બહાદુરી તે કંઈ અટાપટા ખેલવાથી આવે ? શહેરમાં પાછાં તોફાન થાય અને લોકો ઘર બાળવા લાગે તો તરત દોડી જઈને જે વસ્ત્ર પડે અને કંઈક મને માર્યા પછી જ તમે ઘર બાળી શકશો તે ખરો બહાદુર. તેવે વખતે શું હુકમો અપાતા હશે ? ‘માય’ ‘કિવક માય’ સાંભળવા મુદ્દી ઊભા રહેવાનું હશે ? તેવે વખતે તો કવાયત પણ જીલવાની. એવે પ્રસંગે તો હું એમ જ કહી શકું કે ભાઈ દોડાય તેટલું દોડીને એ જગ્યાએ પહોંચી જાઓ. હું તો એવો

સમય આવે તો કંઈ પણ સાથે લીધા વિના—જોડા પહેરતો હોઈ તો તે પણ પહેરવા મૂકીને—દોડું અને આગો દોલવતાં ભરમ થઈ જાઈ. હું જો આમ ભરમ ન થઈ જાઉં તો કહેજો કે ગાંધી બહી બહી વાનો કરતો હતો તે બધી મિથ્યા.

૪. સૌ—[રેડિયોથી સ્વરાગમ મેળવવું મૂળગળ જેવું નથી શું ?]

જૌ—રેડિયો સ્વરાગમ એ જોને મૂળગળ જેવું લાગે તેને અસહકાર ન જ રહે એ મારે કબુલ કરવું જ જોઈએ. ધીમે ધીમે હિન્દુસ્થાન સમજાઈ થયું છે અને હજી વધારે સમજશે એવો મારો વિશ્વાસ છે. જે ધર્મ હોઆથી આપણે બીજાની બન્ધા છીએ તે ધર્મનો સ્વીકાર કરવાથી જ આપણે તવંતર બનીએ એ મને તો મૂળગળ ન જ લાગે. રેડિયો સહજ ધર્મ છે એ તો હવે દિવસે દિવસે અનુભવ પૂરવાર કરતો જાય છે. મેં હજાર કે ધારે વર્ષ પહેલાંની રિચતિએ પડોંચવામાં હું પાપ માનતો નથી. આપણે મૂલમી, જાજરાસ્તીથી કે કાગને વસ થઈ અમક સારી રેવો હોડી દોષ તો ખાંડી મદલુ કરીએ તેમાં આપણી વિવેકશક્તિનો પ્રયોગ રથો છે.

૫. સૌ—રેડિયોથી અસહકારની લાગતને શી મદદ મળશે ?

જૌ—રેડિયોથી હિન્દુસ્થાનની આર્થિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી શકાશે. આર્થિક સ્વતંત્રતા નહિ આવે, સાંમુદાયી સ્વરાગમ આપણે બોલી નથી શકવાના. આપણે સાત્રુ વિના, સોષ વિના કે દાંડળી વિના ચલાવી શકીએ. પણ કાપડ વિના ન ચલાવી શકીએ. અભારે આપણે બહારથી જેટલો માલ લાવીએ છીએ તેટલો આપી શકતા નથી. આથી વરસે વરસ આર્થિક ખોટ ચડતી જ જાય છે. સરકારી ભરકાનો ખારે ખર્ચ આપણે ઉપાડવો પડે છે જ. ૬૦ કરોડ રૂપિયા કપડામાં આપી દઈએ અને બીજાં નકામી લાગતોમાં જાય એ પણ જૂઠું. આ જો સમું દોષ તો આપણે આર્થિક સ્વતંત્રતા મેળવી લેવી જ જોઈએ. ૬૦ કરોડ રૂપિયા આપણે બચાવી શકીએ છીએ તે બચાવી લઈએ. ૬૦ કરોડ બચાવીશું એટલે બીજાં પણ બચાવવાની સક્તિ આપણે અસલા નેરી રીતે અદરથી રેડી પણ તે વખતે ખસવર્ત.

૬. સૌ—તમે કાંઈકના કાંઈક આંધમાં પડી જાવો અને સ્વદેશનો વિચાર ન કરો એવું જ ન આપણે કોઈને ખબર નહીં

મરી જશે અને હોશ ને તેમના ખરીદ પાણી પાણી પરેરતા મારુ જશે એમ હાં ન પામે. વિચારીએને વિચારો અને કોઈએમાંથી હાડી પેનાંને કે માટે રહે તે વખતે સરકારી કાળાંને અને જોઈએને વધુ તુકસાન પરેરિયું હશે. એમ જોઈએ વિચારીએ હો તે જ કાળાંનેએએમાં ખાણ વળેલાંને બહુવા મળ્યા છે. એ વિચારી આ વખતેમાં પણ ન હાડી સમાય. "

૪૪૮—સાખીએ ગામે ગામી પસંદ કર્યો. સાખાસાગની અવળો સરકારી કાળાંને અને જોઈએની પ્રતિબંધે જે હટકો ટાળાંમાં, તેમાંથી તેને ખાડી કાળાંને જ નથી. એટલે કેમકે આંધીમાં ને આંધીમાં ત્યાગ કર્યો તે ખાણ તેમના કોઈએ પરેરિયું મળ્યા છે, પરંતુ કદાચ યુનિવર્સિટીનાં વાઈસ-ચેન્મેનરે ખાણની કોઈએને તુકસાન પરેરિયા ગદ્ય જે વિચાર કર્યો છે તે જોઈએ. એ સમયની અસર હજી પણ કામ કરી રહી છે. પરંતુ સામાન્ય મની હમયાવ તે એક અમ્મ ન પમાને જે કામ પડનારી હતી અને તે ન્યાય નહીં હતી જે નહિ, ત્યારે સ્વદેશી તે દરેક આંધી અને જોઈએને કામ પડ છે, અને ન્યાય સ્વદેશી છે. વળી પરેરિયું નહીં. એ પાન પાન્યું કરવા એ ખર્ચાળ પરેરિયું છે. એટલા- માટે જે જે એટલું કામ નહીં ત્યારે જે જે કદાચ જોઈએ એવા છે જે જે કામ નહીં કરવાને જે નહીં પડે છે અને એ તે તેમનો ખરી પડવાનો સંભવ છે, હતાં ને એ સમયા તે સ્વદેશીને વ્યવસ્થા વળગી રહેશે. સ્વદેશી એ કામ સાધન નથી. એમાં સાધન અને સાધ્ય બને રહેલાં છે.

૧૭. સૌ—૧૦ આનાનું નામ કમાનાનેઆએ પરેરિયું કપડાંનો બહિષ્કાર કામ રીતે કરેલાં ૧૦૦ ના ૧૫૦ સમયાને પગાર મેળવનાર પરેરિયું કપડાં હાડી નાખી નવાં સ્વદેશી કે ખાદીનાં કપડાં કેમ કરાવી શકે? તેણે શું કરજી કરવું? શું જિલ્લા મેગીસ્ટ્રેટ કે હોર પંચી નવાં પરેરિયું કપડાં લેવાનું મત લઈ સંતોષ માનવાં?

૫૪૦—એવો ગરીબ માણસ પણ પરેરિયું કપડાં રૂપી મેલ તે હાડે જે. પંચી લેને ખાદીની બીજા માંગે, મિત્ર પાસેથી ઉધાર લે, કે મળુરી કરી મેળવે, અને દરમિયાન જોગાડીલર રહે. દર આગ્રહ આપણને

ધણી ખીડામાંથી ઉઘારી લેશે. દર આમક એ એક જાતની પ્રત્યુ પ્રાપ્તના છે અને તે રૂબે છે.

૮. સડ—તમે ખાદી પરેશવવા માગો છો, પણ તે તો મોંઘી છે.

૯૮૦—પરદેશી કપડું મફત મળે તોપણ મોંઘું છે. ખાદી મોંઘી મળે તોપણ મોંઘી છે, કેમકે તેમાં નાજેલા બધા પૈસા હિન્દુસ્થાનના ગરીબોનાં ઘરમાં જાય છે. વળી ખાદી વધારે ટકાઉ હોય છે અને ખાદીની સાથે રહેલી સાદાક આપણા જીવનના બીજા ભાગોમાં પસરી તેની મુલાકાતે સમજાવવાને સરળ અને શુદ્ધ કરે છે.

૯. સડ—અમદા, લગ્ન, લય આદિ કારણથી ઠાઠ પોતાનાં પરદેશી કપડાંમાંથી થોડાં ધણાં કઢાડી આપે અને પછી પાછાં તેનાં જ પરદેશી કપડાં લે તો તેમાં દેશને લાભને બદલે હાનિ જ છે. એટલે પરદેશી કપડાંનું ઉપરાણું શાસાર કરવું ? પરદેશી કપડાંમાં રહેલી ગુણમી માત્ર લોકોને બતાવી દઈ ‘યથેચ્છસિ તથા કુરુ’ કાં ન કહેવું ?

૯૮૦—આપણે ઠાઠના પર અમદાકે અવિશ્વાસ કેમ રાખીએ? આપણે બીજાને શાસાર પાખંડી લેખીએ ? ઠાઠએ આપણને મનમાં મેલ રાખીને કપડાં આપ્યાં છે એમ કેમ માનીએ ? છતાં મને તે ચિત્તથી માણસ સત્કાર કરે તોપણ તેમાં કંઈક તો લાભ રહેતો જ છે. અમુક માણસે કંઈક સાચું બોલે તો તેટલાથી પણ તેના જૂઠા જોતવાથી જન્મતને જે હાનિ થાય તે થતી અટકે છે. અમુક ભાવથી માણસ સાચું કામ કરશે તો તેને પોતાને તો હાનિ જ થશે, તેને તે કામનું પુરવઠું નહિ મળે, પરન્તુ જન્મતને તો તેના કામમાં રહેલા સારાપણનો લાભ થશે જ. બધથી પરદેશી કપડાં કઢાડનાર અને સ્વદેશી પહેરનારને સ્વદેશીન જાણવાનું પુરવ ધરે ન મળે પણ તેના સ્વદેશી પહેરવાથી દેશના કારીગરને રોજ મળશે અને તેટલું હિત તો તેના કામમાંથી નિષ્કરશે જ. પણ આપણે તો એમ જ માનવું પડે કે જેણે જે કંઈ આપ્યું છે તે શુદ્ધ નિષ્ઠાથી આપેલું છે.

‘યથેચ્છસિ તથા કુરુ’ એ વાક્યનો ઉપયોગ પણ જૂઠાબરેલો મુલવાયો છે. એ વાક્ય મીઠુંબો આરે ઉચ્ચાર્યું ? અર્જુનને પૂરી રીતે સાણસામાં લીધા પછી જ. તેને તેનું કર્તવ્ય જનાવ્યું, ખૂન વિનયો અને આખરે કહ્યું કે “ તારી ક્ષત્રીમાં આવે તેમ કર.” આપણે પણ લોકોને સમજાવવા

રહ્યા, લજવવા રહ્યા; અને પછી ન માને તો ઇચ્છા હોય
આપણે કહીએ.

આપણે મારવા ઇચ્છવું ન જોઈએ. આપણે મરવા ઇચ્છતા ન
તોપણ આપણે પરદેશી કાપડનો બહિષ્કાર તો કરવો જ જોઈએ.
વિના શાંત ખેતી રહેવામાં ધર્મ નથી. અગ્રુક તલમાં તેલ છે એમ
લાગશે, લાંસુધી હું તે પીલીશ, પણ પછી તે છોડી દઉં. મારે ખી
વ્યાપાર ધણો થે કરવો રહ્યો છે.

૧૨. સ૦—જે કપડાં અમે સ્વદેશી સમજી લીધાં છે એમ અમને
સમજવવામાં આવ્યું છે, તેનો ત્યાગ શાસ્ત્ર ઇચ્છવામાં આવે છે?
સ્વદેશીનો અર્થ આજસુધી એક હતો, હવે ખીજો કરવામાં આવે છે, અને
થોડા વખત પછી વળી કંઈક નવો જ કાં નહિ કરવામાં આવે? તો શું
હરવખતે અમારે અમારાં કપડાં કહાડી આપવાં?

જ૦—આપણને કોઈ કરિયાતું સમજીને સોમલ આપશે, તો શું
આપણે તે ખાઈ જઈશું? આ સવાલ જ ન પૂછી શકાય એવો છે. મને
પારો ચડાવીને કોઈએ પૈસો આપ્યો હોય અને તેને હું બજારમાં અર્ધાં તરીકે
વટાવવા જઈ તો શું મને પોલિસ નહિ પકડે? જે વસ્તુ આપણને ખોટી
જણાય તે જ ધડીએ આપણે તેનો ત્યાગ કરવો ધટે. પણ સ્વદેશીની વ્યાખ્યા
તો જે મેં ૧૯૧૯ માં બાંધી હતી તે જ આજે પણ છે. પરંતુ જે દિવસે એ
વ્યાખ્યા ઘડાઈ તે દિવસે તો મારા શરીર ઉપર પણ ખાદી ન હતી. જે ન
હતું તે હું હિન્દુસ્થાન આગળ શી રીતે રજુ કરી શકું? આજે તો સૂતર
અને ખાદીના ઢગલે ઢગલા છે. હવે માત્ર આપણને આત્મવિશ્વાસની જરૂર
છે. સ્વદેશી વ્યાખ્યાનાં રૂપાન્તર આપણે આપણી અનુકૂળતાએ કર્યાં.
માણસ બધી ગુલામીમાંથી છૂટે પણ તેને તેના સાથીઓના ગુલામ તો થવું જ
પડે છે. એટલે મેં તેઓની ખાતર અહિંના રૂમાંથી મીલમાં કંતાયેલા સૂતરનું
વણુયેલું કાપડ વાપરી શકાય એવા પ્રકારનું ખીજું એક વ્રત ધડ્યું, પણ
એટલેથી વાત અટકી નહિ. આમાં પણ મુશ્કેલી જણાઈ; એટલે વળી મેં
ત્રીજું વ્રત ધડ્યું. પણ ખરું સ્વદેશી તો એક જ છે. એ વ્રત લેવાનું હું આજે
સૌને કહી રહ્યો છું.

૧૧. સૌ—અમે બાળાની નવાં પરદેશી કપડાં ન તેમજ નવ શાંએ અને અમારી પાસે જે પરદેશી કપડાં છે તે જોડી ફાડીએ તે તેમાં શું બોલું ?

જૌ—૬ સમજતો નથી કે જે વસ્તુમાં એક વાર આપણને અધમ દેખાવો તેને પછી આપણે કદરૂપે સંધરી રાખીએ. પરદેશી કપડાં પરદેશી એ આપણે માટે અધમ દોષ તો આપણે શણૂ વાર પણ તે કેમ રાખી રાખીએ ? કાંઈના ધરમાં પેસી ૬ જગ્યાએ તેનો ગૂંથો બાંધી નાખું તો મેં ઘેર પાપ કયું કરેવાશે. પરદેશી કાપડના વેપારે આપણા મરીગવગેનો થયો બાંધી નાખ્યો છે, આપણા ઉલોમને જમીનરોસા કરી મૂક્યો છે, અને અનેકને બૂખે મરતા કરી દીધા છે. એ વેપારને લીધે આપણે આપણા પેટ ઉપર પાટુ મારી છે. એ પણ ઘેર પાપ થયું. શું આપણા પગની જોડી કાંઈ તોડે તો તેના કટકા આપણે સાચવી રાખીશું ? ૬. જલ્લું છું કે સાખો વખત જોડી પરેનાર યુવામને જેમ જોડી ઉપર મોઢ ઉત્પન્ન થાય છે તે જ રીતે આપણને પણ પરદેશી કાપડને નિમે મોઢ ઉપજ્યો છે, અને એથી જ આવી યંત્ર આપણે કરીએ છીએ.

૧૨. સૌ—કદાચ અમે અમારાં પરદેશી કપડાં કદાહી નાખીએ તો મેં અમે તે આપણા દેશના ગરીબોને અને અધ નગ દશામાં રૂરનાર બાંધણો અને બહેનોને કાં ન આપીએ ? તેઓને આપી તેઓના અંતરહમાં કાં ન દારીએ ? અને પરદેશ-દિન્દ ગદાર-સાસાર મોકલીએ ?

જૌ—આપણા ધરમાં કાંઈએ ગોમાસ નાખ્યું હોય તો તેને નાખી દઈએ કે તે ગરીબને આપીએ ? કાંઈ ગરીબને તો ને કદાચ અપનું પણ હોય, પણ આપણે જે વસ્તુ વાપરવામાં પાપ માનીએ તે બીજાને કેમ આપીએ ? આપણે આપણો ક્યો સડેલો ખોરાક કાંઈને ખાવા આપીશું કે તે દારી દઈશું ? સમાજની એવી કંઈકી દયા છે કે સડેલા ખોરાકથી પણ પેટ ભરવા આજે માણસો નવાર છે, પણ તેઓને સડેલો ખોરાક આપવામાં આપણી શીર્મતાઈ કે ખાનદાની તો નથી જ રહેલી એ તમે કબૂલ કરશો.

આપણે તો બારે અઠદાન દેનારા રજા. પણ આપણે દશમાં વિવેક બૂધ્ધા છીએ. આપણો ઉતાર તે ગરીબોને શણૂગાર સાસાર હોવા બેઠએ ? ગરીબને દાન મેનુ હોય ? આપણે ગરીબને સ્વાથથી ખનાવીએ એ જ આપણું દાન હોઈ શકે. આપણી દિલચાલ જ ગરીબને આપણા જેવા

આનવગતી છે. આપણા જેવા એટલે ધનવાન નહિ, નાગા ભૂખ્યા નહિ એ જ. આપણને જેમ શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવાનો હક્ક છે તેમ પાપીમાં પાપીને પણ તે હક્ક રહેલો છે. તેને ખાવાપીવાનો આઢવાનો હક્ક નથી એમ દાઈ શાસ્ત્ર કહેતું નથી. બીજા માંગવાનો અધિકાર કોને છે? જે માણસ સાધુ છે, જેણે આપણને જ્ઞાનનું દાન કર્યું છે અને કરે છે, તેના સિવાય બીજાને ભિક્ષાનો અધિકાર જ નથી, આપણે ભિક્ષા આપી અવિવેક કરીએ છીએ, પાપ કરીએ છીએ. આપણાં અનેક સદાચારો આગસ અને પાપની નિશાનીઓ છે એમ હું માનું છું. હિન્દુસ્થાનમાં એક પણ માણસને હાથ લાખો કરવાની જરૂર ન રહે એવી સ્થિતિ થવી જોઈએ આપણે ગરીબને સ્વાથથી બનાવવા હોય તો તેમને ઉઘમ શીખવવો પડશે જ. મારી પામે એક અંગ્રેજ આ વિષે વાત કરવા આવ્યો હતો. તેને હું સમજાવતો હતો કે તમે શું ગરીબને તમારી હંટ આપશો, તમારો સૂટ આપશો? અલારે તમે ભેગા થયેલાઓમાંથી કાઢના માથે હું એવી પાઘડી કે ટોપી જોતો નથી કે જોતો ઉપયોગ ગરીબને હોય. બહેનોની રંગબેરંગી બારીક સાડીઓને ગરીબો શું કરશે? તેમનો તે પહેરવેષ જ નથી. આપણે જો વિચાર કર્યો હોત તો આપણા પહેરવેષનું ગરીબની સાથે કાંઈક પ્રમાણ રાખત. કાઠિયાવાડની ભરવાડણીને હું પિછાનું છું. તેઓ તમારી આપેલી સાડીઓ જરૂર ફેંકી દેશે. એવી તે ગરીબ સ્ત્રી કંઈ પડી છે કે જેને તમારી રેશમી સાડીની હાજત હોય? શું દુકાનિયાઓને આપણે રેશમી સાડીઓ મોકલીશું? શું તેઓમાં આપણે બુદ્ધિભેદ ઉત્પન્ન કરીશું? ગીતાઈમાં બુદ્ધિભેદ કરવાની મનાઈ કરી છે. આપણે કઠાડી નાખેલી વસ્તુઓ ગરીબોને આપીશું તો તેથી તેઓની અંતરડી ફરશે એમ તમે યાચાર માનો છો? આપણે જેમાં પાપ માન્યું તે જ વસ્તુ તેઓને આપી એમ તેઓ સમજતા થશે ત્યારે તો તેઓ આપણને બદ્ધ આ દેશે. તમને દુકાનિયાં ઉપર દયા હોય તો તમારી પામે તમારા પાતાના મટે જે હોય તેમાંથી તેઓને આપો. યાચારે તમે જે ખાદી વાપરવાના છો તેમાંથી થોડીક તમે તેઓને ન આપો? પુણ્ય કાંઈ સહેલી વસ્તુ નથી.

૧૬. સ્વ—અમારી પાસેનાં પરદેશી કપડાં અને પરદેશ મોકલી આપવા કઠાડી આપીએ પણ તેની હેઞી યાચાર કરવી? જે મનુરી આ

કંપા ઉત્પન્ન કરવામાં માણસે કરી તે ચાસાર નાહક પાણી મૂલે જતી કરવી?

જા—હું તો પરદેશ પ્રત્યે પણ સમ્મતતા વાપરનારો રહ્યો. આપણે ચામાટે માત્રોમાંનું કાપડ લઈને તેમને ન મોકલીએ? હું, એટલું તો કહ્યું કરીશ કે જેટલો દોષ એ કાપડ અર્થે દહ રેવામાં તેટલો તે મોટલવામાં નથી. જેટલીક વસ્તુઓ અમુક રથને જ પાપમય છે, સદા સર્વરથને પાપમય નથી ટોળી. પરદેશી કપડાં તેવું છે. યુરોપના દેશો કે જેઓ ધણે ભાને પરદેશ ઉપર કાપડ માટે આધાર રાખે છે અને જ્યાં પાકતું નથી તેઓ માટે પરદેશી કાપડ પાપમય ન દોષ. યુરોપમાં બની આપણા દેશમાં આવેલું કાપડ આપણે યુરોપ પાસું મોકલી ચકીએ, આ વિશે મારાથી મુસલમાન ભાઈઓ સાથે રક્ષક ન થઈ શકે. એટલે મેં નમતું માયું અને આપણે કંઠાડી નાખેલાં કપડાં રમનાં મોકલવાની છૂટ રાખી. પણ આપણો પ્રથમ ધર્મ તો તેની ટોળા કરવાનો જ છે.

જે વસ્તુ ઉપર માણસનું મલુરી કરી તેનો નાશકેમ કરાય, એમ પ્રશ્ન છે. પણ જગતમાં એવી તે કદાચ વસ્તુ છે કે જે ઉપર મલુરી કરવામાં આવી હોય અને જેનો નાશ ન થતો હોય? મારી પાપડી મુંદર બધિલી છે—અને મારા ભાઈ તો પાપડી ખાંધવાનો ધંધો કરના—પણ મારી પાપડીમાં મરકીના જાંતુ પડે તો તે પાપડી મારા ભાઈએ ખાંધી છે એ ખાતર મારે તેનો નાશ ન કરવો? મારી ફરજ તો તેનો નાશ કરવાની જ રહી. મનુષ્ય—જેને આપણે સંસારસાગર તરવાની નીકા માનીએ છીએ. એવી અમનની વસ્તુનો પણ નાશ ક્યારે સરજેલો છે. તે તો ધર્મ જે વસ્તુઓનો નાશ કરે છે. શું આપણે તેના કરતા વિરોધ ગણા? આપણે ધરેલી વસ્તુનો નાશ કરવાનો અપણે દહ છી.

૧૪. જા—જેમાં પણ દોષો અર્થો નાશ કરે છે અને લાચરી સરકર મુંદર છે, તેને સમયે કપડાંની ટોળા કરવામાં પામીક અથવા ખીજ કાંઈ ખૂબ રહી દેશ ને તમે સમજાવજો.

જા—હા હિંદુસ્થાન જેમ પેલાને ધેર રહિએ મોટાક ખરો એમ છે, તેમ જ પેને કાનેલ વગરનું કપડું પહેરવું જોઈએ, એ તેને માટે કરવાનો એક મુજબ કાપડ છે એ કાપડની અવશ્યતા કરવાનો તેને.

અપરાધ કર્યો, તેમાંથી આ અર્ધનગ્ન દસા પ્રાપ્ત થઇ છે એ હું
હું મારાં તજ દીધેલાં પરદેશી કપડાં તેમને આપું તેમાં તેમનું
લંબાવવાનું જ રહેલું છે. પરંતુ આ હોળીઓમાંથી જે ગરમી
તે થોડો સમય તો ચાલશે. એક કરને કરચની હોળી કરી
તો તેની ગરમી હંમેશને માટે રહેવાની અને પ્રજામાં વધારે અને વધી
તાકત આવતી ચાલુ રહેશે.

૧૫. સ૦—કપડાં બાળવામાં શું અહિંસાવ્રતનો ભંગ થતો નથી?

જ૦—મેલ ધોવામાં હિંસા નથી. જેમાં આત્માનું પતન છે
પાપ છે. કેટલીક હિંસા અનિવાર્ય છે. શાસ્ત્રો કહે છે કે શાસ્ત્રોન્ન્યાસ
હિંસા છે. વળી વનસ્પતિમાં પણ જીવ છે અને વનસ્પતિ આપણે ખાઈએ
છીએ, છતાં તેમાં આપણે હિંસા કરીએ છીએ એમ માનતા નથી
સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ મંત્રથી જોઈશું તો આપણને જણાશે કે પાણીમાં પણ જંતુએ
ભર્યા છે, દૂધમાં પણ જંતુઓ ખદખદી રહ્યા છે; તેમ છતાં આપણે
પાણી લેવામાં દોષ નથી લેખ્યો, અને દૂધ તો ભારે પુષ્ટિકારક ખોરાક
લેખાયો છે. હું અત્યારે તમારી સમક્ષ બોલી રહ્યા છું, તેમાં પણ કેટલીક
હિંસા તો રહેલી જ છે. પણ આવી હિંસા અનિવાર્ય છે અને તેમાં આપણે
પાપ માનતા નથી. એક કોળીએથી ચાલે અને બે ખાઈએ તો તે પાપ છે.
આપણે અધ્યાહારી ન બનીએ તો ચોર છીએ એમ ગીતા કહે છે, છતાં
આપણે ભારે મોટા ન્યાતવરા કરીએ છીએ; પદે પદે ગીતાવચનનો ભંગ
કરીએ છીએ. એટલે આવો પ્રશ્ન કેમ પૂછી શકાય?

આધારની નોંધ.

૧. ન. છ.નવછવન. ૨. હિં. સ્વ.ચિંહ સ્વરાખ્ય. ૩. યં. ઈ.ચંચં
 ઉડિયા. ૪. સ.સર્વોદય. ૫. વિ. સ.મહાત્મા ગાંધીની વિચાર સપ્તિ.
 ૬. સ્પી. રા.સ્પીચીઝ એન્ડ સપ્લીઝ ઓફ મહાત્મા ગાંધી. ૭. આ. રા.સ.
 આરોગ્ય વિશે સામાન્ય જ્ઞાન. ૮. જી. અ.મારો જીલનો અનુભવ.
 ૯. ઇ. ઓ.ચિન્ડિયન ઓપિનિયન. ૧૦. ઈ. હો.ચિન્ડિયન હોમરૂલ ફોરવર્ડ.
 ૧૧. અમારું લખાણ આવા [] કેસ વચ્ચે મોકલું છે. ૧૨. પ.પૂ.૪.
 ૧૩. નં.નંબર. ૧૪. તા.તારીખ-માસ-વર્ષ.

પેરા. આધાર. પૃ. નં. લા.	પેરા. આધાર. પૃ. નં. લા.	પેરા. આધાર. પૃ. નં. લા.
૧. સ્વદેશીભાવના.	૪ ન. છ. ૩૦-૫-૨૦	૫. સ્વદેશીમત.
૧ વિ. સ. પૃ. ૩૪	૫ " ૧૪-૬-૧૬	૧-૩ વિ. સ. પૃ. ૩૬૦
૧-૨ " " ૩૫	૬-૮ વિ. સ. પૃ. ૫૩	૩-૪ " " ૩૬૧
૨-૫ " " ૩૬	૬ ન. છ. ૧-૫-૨૧	૪ " " ૩૬૨
૫-૬ " " ૩૭		૫ " " ૩૬૩
૭-૮ " " ૩૮		૬ " " ૩૬૪
૯-૧૨ " " ૩૯	૩ શુદ્ધ સ્વદેશીમાં	૭ " " ૩૬૫
૧૧-૧૪ " " ૪૦	સાવધતી.	૮-૯ " " ૩૬૬
૧૫-૧૭ " " ૪૧	૧-૫ ન. છ. ૧૧-૭-૨૦	૯-૧૧ " " ૩૬૭
૧૭-૨૦ " " ૪૨	૬ " ૩-૧૧-૨૦	૧૨ ન. છ. ૨૦-૧-૨૧
૨૦-૨૩ " " ૪૩	૭-૧૦ " ૧૦-૭-૨૧	૧૩ અપ્રાપ્ત.

૨. સ્વદેશીનો અર્થ.

૧ ન. છ. ૧૪-૬-૧૬
૨ " ૧-૫-૨૧
૩ " ૧૪-૬-૧૬

૪. સ્વદેશી, સહિત અને નીતિ.

૧-૨ અપ્રાપ્ત
૩ ન. છ. ૫-૪-૨૧

૬. ત્રિવિધ તાપત્તું નિવારણ.

૧-૧૫ ન. છ. ૨

1. The first of these is the fact that the
2. second of these is the fact that the
3. third of these is the fact that the
4. fourth of these is the fact that the
5. fifth of these is the fact that the
6. sixth of these is the fact that the
7. seventh of these is the fact that the
8. eighth of these is the fact that the
9. ninth of these is the fact that the
10. tenth of these is the fact that the

23 12 2

•

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

૯. સંખ્યા વિનંદ
નંદેશી.

[illegible]

६. इविवरने जवाप.	१३. पालिपुटार अने	१-२	१. अ.	२१-८-२
१-६ १. अ.	२०-१०-२१	३-८	"	७-८-२
	सुपुटेरी.	६		२१-११-२

૧૦. સ્વદેશીમાં
ખાદી.

7-94	24X11d.	19-94	29-5-29	1-98	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 82
------	---------	-------	---------	------	---

પરા. આધાર. પુ. નં. તા.

૧૫ નં. છ. ૨૧-૮-૨૧

૧૬ " ૨-૧-૨૧

૧૮. નારાજ તરવ.

૧-૧૧ નં. છ. ૧૫-૬-૨૧

૧૯. વિદેશી વસ્ત્રોની
હોળી.

૧-૨ નં. છ. ૧-૧૧-૨૧

૩-૪ " ૭-૮-૨૧

૫ []

૧-૧૧ " ૧૭-૭-૨૧

૧૩-૧૪ " ૧-૧૧-૨૧

૨૦. વેપારીઓની
સંકલ્પભણ.

૧-૭ નં. છ. ૧૭-૭-૨૧

૮ " ૨૭ ૨-૨૨

૯ " ૧૭-૭-૨૧

૧૦-૧૨ " ૫-૩-૨૨

૧૩ સ્પી રા. પુ. ૩૩૧

૧૪-૧૫ " " ૩૩૦

૨૧. રેડિયો.

૧-૨ આધાર

૩ નં. છ. ૨૩-૧૦-૨૧

૪-૬ આધાર

૧૦ નં. છ. ૮-૫-૨૧

પરા. આધાર. પુ. નં. તા.

૧૧ નં. છ. ૨૧-૧-૨૨

૧૨ " ૧-૨-૨૧

૧૩ " ૫-૧-૨૧

૧૪ " ૧૨-૧-૨૧

૧૫ []

૧૬-૨૧ " ૧-૨-૨૧

૨૨ " ૨૨-૫-૨૧

૨૩ " ૨૧-૮-૨૧

૨૪ " ૫-૪-૨૧

૨૫ " ૮-૧૧-૧૯

૨૨. પ્રચાર.

૧ નં. છ. ૨૦-૧૦-૨૧

૨-૫ " ૨૫-૪-૨૦

૧-૭ " ૨-૨-૨૨

૮ " ૪-૭-૨૦

૯ " ૨૦-૧-૨૦

૧૦ " ૧૨-૩-૨૨

" " ૧૧-૧૦-૨૧

૧૧ " ૧૨-૩-૨૨

૧૨ " ૨૩-૫-૨૦

૧૩ " ૧૧-૧૨-૨૧

૧૪-૧૫ " ૧૪-૪-૨૧

૧૬-૧૮ " ૧૨-૩-૨૨

૧૯ " ૧૦-૪-૨૧

૨૦ " ૨૦-૩-૨૧

૨૩. સ્વદેશીમાં
વિખા.

૧-૪ નં. છ. ૧-૧૦-૨૧

૫ " ૧૭-૪-૨૧

પરા. આધાર. પુ. નં. તા.

૧ નં. છ. ૧૦-૨-૨૧

૭-૮ " ૪-૧૨-૨૧

૨૪. દેશી રાખ-
પ્રબળની ફરજ.

૧ નં. છ. ૧૧-૭-૨૦

૨-૩ " ૧૫-૫-૨૧

૪-૧૦ " ૨૧-૧૦-૧૯

૧૧ " ૭-૧૧-૨૦

૧૨-૧૬ " ૧૪-૮-૨૧

૨૫. સ્વદેશીમાં
સહકાર.

૧-૮ ચં. ઈ. ૩-૧૧-૨૧.

૨૬. સર્વને વિનાંતિ.

૧-૧ નં. છ. ૨૧-૭-૨૧

૭ " ૬-૧-૨૧

૮ " ૪-૧૨-૨૧

૯ " ૨૧-૭-૨૧

૧૦ " ૬-૧-૨૧

૨૭. વળકરને બોધ.

૧-૩ નં. છ. ૨૦-૧-૨૧

૪-૫ " ૧૫-૬-૨૧

૬-૭ " ૨૦-૧૦-૨૧

પેરા. આધાર. પૃ. નં. તા.

૭. એક જ ઉપાય.

પ્રાપ્ત.

૫	ન. જી.	૨૨-૫-૨૧
૬-૮	અપ્રાપ્ત.	
૯-૧૦	ન. જી.	૧૭-૪-૨૧
૧૧-૧૩	"	૯-૧૦-૨૧
૧૪-૨૦	"	૧૬-૪-૨૨
૧૮	"	૮-૫-૨૧
૨૧	"	૧૨-૨-૨૨
૨૨	"	૧૨-૬-૨૧
"	"	૬-૧૧-૨૧
૨૩	"	૫-૬-૨૧
૨૪	"	૧૬-૬-૨૧
૨૫-૨૭	"	૨૪-૪-૨૧

૮. સંખ્યા વિરુદ્ધ
સ્વદેશી.

૧-૨	ન. જી.	૧૪-૬-૧૯
૩	પત્રો	નં. ૭૫
૪-૬	ન. જી.	૧૪-૬-૧૯
૭	"	૫-૧૦-૧૯

૯. કવિવરને જવાબ.

૧-૯ ન. જી. ૨૦-૧૦-૨૧

૧૦. સ્વદેશીમાં
ખાદી.

૧-૧૫ અપ્રાપ્ત.

પેરા. આધાર. પૃ. નં. તા.

૧૧. ગરીબામ અને
સ્વદેશી.

૧	ન. જી.	૧૪-૬-૧૯
૨-૩	"	૧૪-૮-૨૧
૪-૫	વિ. સ્વ.	પૃ. -૮૯
૬	"	" ૩૬૬
૬-૭	"	" ૩૬૭
૮	"	" ૩૬૬
૯	"	" ૩૬૭
૧૦	ન. જી.	૧૮-૧૨-૨૧

૧૨. સ્વદેશી અને
પોષાક.

૧	વિ. સ્વ.	પૃ. ૩૦૨
૨	"	" ૬૬
૨-૩	"	" ૬૭
૪	ન. જી.	૧૨-૬-૨૧
૫	"	અપ્રાપ્ત.
"	"	૩૧-૭-૨૧
૬	વિ. સ્વ.	પૃ. ૬૭

૧૩. બહિષ્કાર અને
સ્વદેશી.

૧	વિ. સ્વ.	પૃ. ૩૬૨
"	ન. જી.	૧૦-૧૧-૨૦
૨-૩	વિ. સ્વ.	પૃ. ૩૬૨
૪-૧૦	ન. જી.	૨૫-૧-૨૦
૧૧-૧૫	"	૨૧-૭-૨૧

પેરા. આધાર.

૧૪. સરકારી

૧ [

૨-૩	ન. જી.	૨૭-૨
૪-૬	"	૨૩-૧
૬	"	"

૧૫. ત્યાગ
ઉત્પત્તિ.

૧	ન. જી.	૬-૧૧-૨૧
૨	"	૧૮-૧૨-૨૧
૩-૮	"	૨૧-૭-૨૧
૯-૧૩	"	૬-૨-૨
૧૪-૧૭	"	૨૮-૭-૨૧
૧૮	"	૨૧-૪-૨૦
૧૯-૨૦	"	૮-૫-૨૧
૨૧-૨૩	"	૨૦-૧-૨૧
૨૩-૨૫	"	૨૦-૧૦-૨૧
૨૬-૨૮	"	૧૪-૬-૧૯

૧૬. પરદેશી કાપડનો
મેલ.

૧-૨	ન. જી.	૨૧-૮-૨૧
૩-૮	"	૭-૮-૨૧
૯	"	અપ્રાપ્ત.
૧૦	"	૬-૨-૨૧

૧૭. ત્યાગનો સમય.

૧-૧૪	ન. જી.	૧૦-૭-૨૧
૮	અપ્રાપ્ત.	

पेरा व्यापार, प्र. नं. ता.	पेरा व्यापार, प्र. नं. ता.	पेरा व्यापार, प्र. नं. ता.
२८. सुनरमे तांतव्ये	२९. " ८-१०-११	३०. शिवलिंग/११
२९. सुनरमे तांतव्ये	३०. " १०-११-११	३१. " ११-१२-११
३०. सुनरमे तांतव्ये	३१. " १२-१३-११	३२. " १३-१४-११
३१. सुनरमे तांतव्ये	३२. " १४-१५-११	३३. " १५-१६-११
३२. सुनरमे तांतव्ये	३३. " १६-१७-११	३४. " १७-१८-११
३३. सुनरमे तांतव्ये	३४. " १८-१९-११	३५. " १९-२०-११
३४. सुनरमे तांतव्ये	३५. " २०-२१-११	३६. " २१-२२-११
३५. सुनरमे तांतव्ये	३६. " २२-२३-११	३७. " २३-२४-११
३६. सुनरमे तांतव्ये	३७. " २४-२५-११	३८. " २५-२६-११
३७. सुनरमे तांतव्ये	३८. " २६-२७-११	३९. " २७-२८-११
३८. सुनरमे तांतव्ये	३९. " २८-२९-११	४०. " २९-३०-११
३९. सुनरमे तांतव्ये	४०. " ३०-३१-११	४१. " ३१-३२-११
४०. सुनरमे तांतव्ये	४१. " ३२-३३-११	४२. " ३३-३४-११
४१. सुनरमे तांतव्ये	४२. " ३४-३५-११	४३. " ३५-३६-११
४२. सुनरमे तांतव्ये	४३. " ३६-३७-११	४४. " ३७-३८-११
४३. सुनरमे तांतव्ये	४४. " ३८-३९-११	४५. " ३९-४०-११
४४. सुनरमे तांतव्ये	४५. " ४०-४१-११	४६. " ४१-४२-११
४५. सुनरमे तांतव्ये	४६. " ४२-४३-११	४७. " ४३-४४-११
४६. सुनरमे तांतव्ये	४७. " ४४-४५-११	४८. " ४५-४६-११
४७. सुनरमे तांतव्ये	४८. " ४६-४७-११	४९. " ४७-४८-११
४८. सुनरमे तांतव्ये	४९. " ४८-४९-११	५०. " ४९-५०-११
४९. सुनरमे तांतव्ये	५०. " ५०-५१-११	५१. " ५१-५२-११
५०. सुनरमे तांतव्ये	५१. " ५२-५३-११	५२. " ५३-५४-११
५१. सुनरमे तांतव्ये	५२. " ५४-५५-११	५३. " ५५-५६-११
५२. सुनरमे तांतव्ये	५३. " ५६-५७-११	५४. " ५७-५८-११
५३. सुनरमे तांतव्ये	५४. " ५८-५९-११	५५. " ५९-६०-११
५४. सुनरमे तांतव्ये	५५. " ६०-६१-११	५६. " ६१-६२-११
५५. सुनरमे तांतव्ये	५६. " ६२-६३-११	५७. " ६३-६४-११
५६. सुनरमे तांतव्ये	५७. " ६४-६५-११	५८. " ६५-६६-११
५७. सुनरमे तांतव्ये	५८. " ६६-६७-११	५९. " ६७-६८-११
५८. सुनरमे तांतव्ये	५९. " ६८-६९-११	६०. " ६९-७०-११
५९. सुनरमे तांतव्ये	६०. " ७०-७१-११	६१. " ७१-७२-११
६०. सुनरमे तांतव्ये	६१. " ७२-७३-११	६२. " ७३-७४-११
६१. सुनरमे तांतव्ये	६२. " ७४-७५-११	६३. " ७५-७६-११
६२. सुनरमे तांतव्ये	६३. " ७६-७७-११	६४. " ७७-७८-११
६३. सुनरमे तांतव्ये	६४. " ७८-७९-११	६५. " ७९-८०-११
६४. सुनरमे तांतव्ये	६५. " ८०-८१-११	६६. " ८१-८२-११
६५. सुनरमे तांतव्ये	६६. " ८२-८३-११	६७. " ८३-८४-११
६६. सुनरमे तांतव्ये	६७. " ८४-८५-११	६८. " ८५-८६-११
६७. सुनरमे तांतव्ये	६८. " ८६-८७-११	६९. " ८७-८८-११
६८. सुनरमे तांतव्ये	६९. " ८८-८९-११	७०. " ८९-९०-११
६९. सुनरमे तांतव्ये	७०. " ९०-९१-११	७१. " ९१-९२-११
७०. सुनरमे तांतव्ये	७१. " ९२-९३-११	७२. " ९३-९४-११
७१. सुनरमे तांतव्ये	७२. " ९४-९५-११	७३. " ९५-९६-११
७२. सुनरमे तांतव्ये	७३. " ९६-९७-११	७४. " ९७-९८-११
७३. सुनरमे तांतव्ये	७४. " ९८-९९-११	७५. " ९९-१००-११
७४. सुनरमे तांतव्ये	७५. " १००-१०१-११	७६. " १०१-१०२-११
७५. सुनरमे तांतव्ये	७६. " १०२-१०३-११	७७. " १०३-१०४-११
७६. सुनरमे तांतव्ये	७७. " १०४-१०५-११	७८. " १०५-१०६-११
७७. सुनरमे तांतव्ये	७८. " १०६-१०७-११	७९. " १०७-१०८-११
७८. सुनरमे तांतव्ये	७९. " १०८-१०९-११	८०. " १०९-११०-११
७९. सुनरमे तांतव्ये	८०. " ११०-१११-११	८१. " १११-११२-११
८०. सुनरमे तांतव्ये	८१. " ११२-११३-११	८२. " ११३-११४-११
८१. सुनरमे तांतव्ये	८२. " ११४-११५-११	८३. " ११५-११६-११
८२. सुनरमे तांतव्ये	८३. " ११६-११७-११	८४. " ११७-११८-११
८३. सुनरमे तांतव्ये	८४. " ११८-११९-११	८५. " ११९-१२०-११
८४. सुनरमे तांतव्ये	८५. " १२०-१२१-११	८६. " १२१-१२२-११
८५. सुनरमे तांतव्ये	८६. " १२२-१२३-११	८७. " १२३-१२४-११
८६. सुनरमे तांतव्ये	८७. " १२४-१२५-११	८८. " १२५-१२६-११
८७. सुनरमे तांतव्ये	८८. " १२६-१२७-११	८९. " १२७-१२८-११
८८. सुनरमे तांतव्ये	८९. " १२८-१२९-११	९०. " १२९-१३०-११
८९. सुनरमे तांतव्ये	९०. " १३०-१३१-११	९१. " १३१-१३२-११
९०. सुनरमे तांतव्ये	९१. " १३२-१३३-११	९२. " १३३-१३४-११
९१. सुनरमे तांतव्ये	९२. " १३४-१३५-११	९३. " १३५-१३६-११
९२. सुनरमे तांतव्ये	९३. " १३६-१३७-११	९४. " १३७-१३८-११
९३. सुनरमे तांतव्ये	९४. " १३८-१३९-११	९५. " १३९-१४०-११
९४. सुनरमे तांतव्ये	९५. " १४०-१४१-११	९६. " १४१-१४२-११
९५. सुनरमे तांतव्ये	९६. " १४२-१४३-११	९७. " १४३-१४४-११
९६. सुनरमे तांतव्ये	९७. " १४४-१४५-११	९८. " १४५-१४६-११
९७. सुनरमे तांतव्ये	९८. " १४६-१४७-११	९९. " १४७-१४८-११
९८. सुनरमे तांतव्ये	९९. " १४८-१४९-११	१००. " १४९-१५०-११

